

อภิธรรมมหาวิทยาลัย
ABHIDHAMMA UNIVERSITY
WATRAKHANG DHONBURI THAILAND.

คู่มือหลักสูตร คำปोजना-วิชันนา ในคัมภีร์บัญญัติ
ชั้นมหาอาภิธัมมิก เอก

และสำหรับประชาชนทั่วไป

ฉบับกาญจนานิเชก ฉลองศิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี
ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รวบรวมโดย

พระศรีคัมภีรญาณ (ถวัลย์ ญาณจารี ป.ธ. ๙ อภิธรรมมหาบัณฑิต)

สำนักวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร

(สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

คู่มือหลักสูตร คำปोजना-วิศลนา ในคัมภีร์บัญญัติ
ชั้นมหาอาภิศรมมิก เอก
และสำหรับประชาชนทั่วไป
ฉบับกาญจนภิศก ฌลอสรรราชสมบัตติ กรบ ๕๐ ปี
ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รวบรวมโดย

พระศรีคัมภีรญาณ (ถวัลย์ ญาณจารี ป.ศ. ๙ อภิศรรมมหาบัณฑิต)

สำนักวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร

พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๕๐๐ ฉบับ

ราคาเล่มละ ๕๕ บาท

วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

(สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหานคร
คณะศึกษาศาสตร์

โรงเรียนมัธยมศึกษา

โรงเรียนมัธยมศึกษา

ปี ๖๖ บรค. คณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

(หลักสูตรแกนกลางระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) วิชาคณิตศาสตร์

วิชาคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

วิชาคณิตศาสตร์

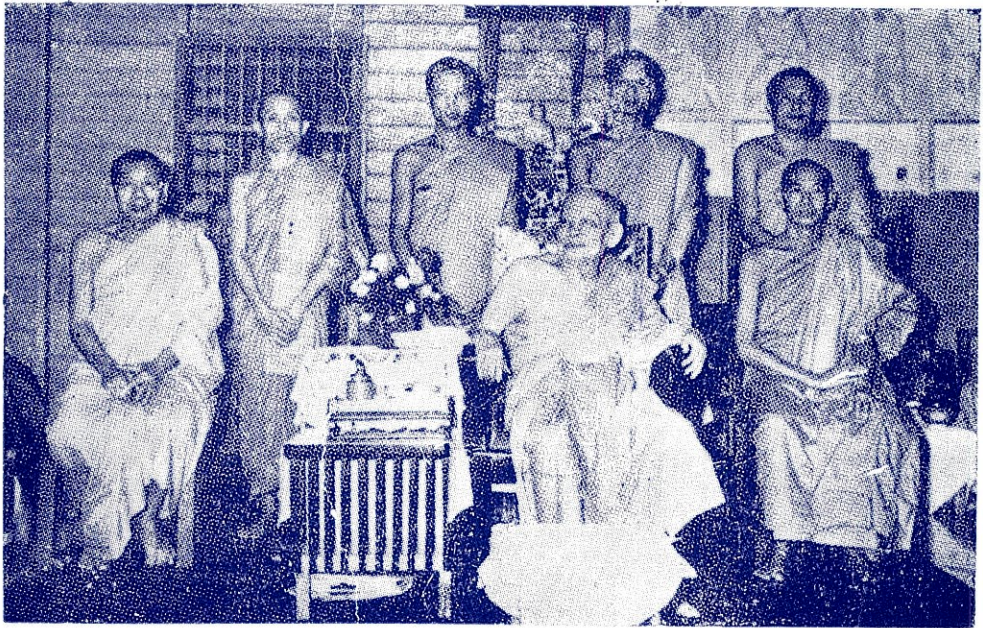
ปี ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

ปี ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

ปี ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

(ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ)

ผู้ได้รับปริญญาบัตรเป็นอธิธรรมบัณฑิตรุ่นแรก ๔ รูป ที่ได้ถ่ายร่วมกับ
พระมหาเถระ ๓ ท่าน เมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๐๘

(แถวหน้า) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สมเด็จพระสังฆราช ฉานโทมมหาเถระ
พระสถัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ

(แถวหลัง) พระศรีคมภิญญาณ พระอธิการประสาท สุปณฺฑิโต
พระอาจารย์หวล มงคลโล พระครูธรรมบาล อคฺคจิตฺโต

รองพระสังฆราชพม่า เข็มมอภิธรรมมหาวิทยาลัย
 วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

๓๐ มกราคม ๒๕๐๒

คำนำ

เนื่องด้วย หนังสือ หลักสูตรปจฺญา-วิสัชนา เล่มนี้ ในพระคัมภีร์ปฏฺฐาน หลักสูตรชั้นมหาอภิธรรมิกเอก สำหรับใช้เป็นหลักประกอบขยายความในพระคัมภีร์ ปฏฺฐาน ให้นักศึกษาได้เข้าใจในคำถามคำตอบได้แจ่มแจ้ง จะไม่ได้ลำบากในเวลาทำการ สอบไล่ ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ คือได้รวบรวมเอามาเป็นบางส่วน เท่านั้น เพราะพระคัมภีร์ปฏฺฐานมีความกว้างขวางมาก เพื่อให้เหมาะสมแก่นักศึกษาที่จะทำการศึกษาในพระคัมภีร์ปฏฺฐานในปีหนึ่ง ๆ ส่วนที่เหลือก็ให้นำเอาไปเทียบเคียงกัน กับคำปจฺญา-วิสัชนา นี้ก็จะพอเข้าใจได้โดยไม่ยากนัก

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การวิสัชนาในปัญหาบางข้อบางตอน ยังไม่แจ่มแจ้งนัก เพราะข้าพเจ้ามีความรู้ไม่พอถึง จึงขอให้ท่านผู้รู้ทั้งหลายจงให้อภัยแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด ถึงอย่างใดก็ตาม ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือเล่มที่ท่านถืออยู่นี้ น่าอ่าน น่าศึกษา เพราะเป็น คำถาม-คำตอบ แบบเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ นำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเกิด แสงสว่าง คือ สติ ปัญญา ในพระคัมภีร์ปฏฺฐานได้เป็นอย่างดี และในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ก็ได้อาศัย ทุนทรัพย์จากนักศึกษาพระอภิธรรมและผู้ที่มีจิตศรัทธาโดยทั่วไป ได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์ตามกำลังศรัทธา ด้วยอำนาจแห่งการบริจาคทรัพย์สร้างพระธรรมเจดีย์เล่มนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายจงปราศจากความทุกข์ ประสพแต่ความสุข ได้รับแสงสว่างแห่งดวงปัญญา เพื่อขจัดเสียซึ่งความทุกข์ ในวิภูฏสงสารทั้งในภพนี้และภพหน้า

อนึ่ง ขอแผ่ส่วนบุญกุศลจากการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ แต่โยมมารดา-บิดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ และบูรพาจารย์ ตลอดจนถึงสรรพสัตว์ใน ๓๑ ภูมิ ให้ประสพแต่ความสุข ทั้งที่เป็นโลกียสุข และโลกุตตรสุข ด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระศรีคัมภีร์ญาณ (ถวัลย์ ญาณจารี ป.ธ.๕ อภิธรรมมหาบัณฑิต)

ผู้อำนวยการสอนพระอภิธรรม

สำนักวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

๑ ตุลาคม ๒๕๔๐

ข้อความเบื้องต้น

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

คำปฐกา และวิสัยนา ในมหาบฏฐาน ๒๒ ข้อ

๑. ป. คำว่า บฏฐาน หมายความว่าอย่างไร แสดงว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า บฏฐาน หมายความว่าปัจจัยทั้งหลาย มีเหตุปัจจัย อารัมมณปัจจัย เป็นต้น ที่เป็นไปโดยประการต่างๆ มีอยู่ในภรณ์นี้ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “นानุปการานิ จานานิ ปจฺจยา เอตฺถาติ = ปฏฺฐานิ” ปัจจัยทั้งหลายมีเหตุ อารัมมณเป็นต้น ที่เป็นไปโดยประการต่างๆ มีอยู่ในภรณ์นี้ ฉะนั้นภรณ์นี้ จึงชื่อว่า บฏฐาน

อีกนัยหนึ่ง คำว่า บฏฐานหมายความว่า ได้จำแนกธรรมทั้งหลาย มี กุศลเป็นต้น โดยประเภทแห่งเหตุปัจจัยเป็นต้น ในภรณ์นี้ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “กุสลาทโย ธมฺมา เหตุปจฺจยาทิวเสน ปฏฺจียนฺติ วิภวฺชียนฺติ เอตฺถาติ = ปฏฺฐานิ” แปลความว่า ได้จำแนกธรรมทั้งหลาย มีกุศลเป็นต้น โดยประเภทแห่งเหตุปัจจัยเป็นต้น

ในภรณ์นี้ เพราะเหตุนี้ ภรณ์นี้จึงชื่อว่า บฏฐาน

อีกนัยหนึ่ง คำว่า บฏฐาน หมายความว่า พระสัพพัญญุตญาณย่อม ดำเนินไปในภรณ์นี้ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “ปฏฺจาติ กจฺจนฺติ สพฺพญฺณุตฺถาณํ เอตฺถาติ = ปฏฺฐานิ” แปลความว่า พระสัพพัญญุตญาณย่อมดำเนินไปในภรณ์นี้ เพราะฉะนั้น ภรณ์นี้ จึงชื่อว่า บฏฐาน

๒. ป. คำว่า ปอักษร และคำว่า จาน มีความหมายว่าอย่างไร ? ให้ยกหลักฐาน บาลีขึ้นแสดงด้วย ?

วิ. คำว่า ปอักษร หมายความว่า ย่อมแสดงเนื้อความโดยประการต่างๆ มีเหตุ อารัมมณเป็นต้น มีหลักฐานบาลีว่า “ปกาโร हि नानुपकारतुलं ที่เปติ”

คำว่า จ्ञาน หมายความว่า ย่อมแสดงเนื้อความ คือปัจจัยอันเป็นเหตุ
มีหลักฐานบาลีว่า “ฐานสทฺโท ปจฺยตฺถิ”

๓. ปุ. จงอธิบายในวณัตตะของคำว่า “ปฏฺฐานํ” ในข้อที่ว่า “ปฏฺฐาติ กจฺนติ
สพฺพพญฺญตฺตมาณํ เอตฺถาติ = ปฏฺฐานํ?”

วิ. อธิบายในวิสันนาข้อที่ ๓ นี้ว่า พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ มีธัมมสังคณีเป็นต้น
จนถึงปฏฺฐาน ฯลฯ องค์พระสัพพัญญูกีย่อมทรงมีความปรีดาแจ้งในการที่ได้
พิจารณาอย่างกว้างขวางลึกซึ้งในคัมภีร์ปฏฺฐาน ฉะนั้น หลักสูตรหน้า ๓

๔. ปุ. จงวินิจฉัยปลาใหญ่ ๘ ชนิด ที่ยกขึ้นเปรียบเทียบในคัมภีร์ปฏฺฐานนี้ว่า ใน
ปัจจุบันนี้ยังมีอยู่ในมหาสมุทรหรือไม่?

วิ. ในปัจจุบันนี้ยังมีอยู่ในมหาสมุทร ดังมีหลักฐานแสดงไว้ว่า “มหาสมุทรเท จ
ติมิ ฯลฯ” คือปฏฺฐาน ก็ฉะนั้นนั่นเทียว หลักสูตรหน้า ๔

๕. ปุ. จงอธิบายนัยทั้ง ๔ มีธัมมอนุโลมเป็นต้น พร้อมทั้งแสดงตัวอย่างประกอบ?

วิ. ในปฏฺฐานหมวดหนึ่งๆ ทรงจำแนกเป็น ๔ นัย เรียกว่า ธัมมนยะ ๑
ธัมมอนุโลม หมายความว่า ฯลฯ ๕ ติกติกปฏฺฐาน ๖ ทุกทุกปฏฺฐาน หลัก
สูตรหน้า ๖-๗ ๖

๖. ปุ. จงบอกชื่อของปฏฺฐาน ๖ อย่าง พร้อมทั้งความหมาย?

วิ. ในคัมภีร์มหาปฏฺฐาน มีปฏฺฐาน ๖ หมวด ทรงแสดงหมวดละ ๔ นัย

๑. ติกปฏฺฐาน ทรงยกติกะ ๒๒ ขึ้นแสดง ฯลฯ ๖ ทุกทุกปฏฺฐาน
ทรงยกทุก ๑๐๐ รวมเข้าในทูกะขึ้นแสดงเป็นประธานตามลำดับของทูกะ แล้ว
ทรงจำแนกด้วยปัจจัย ๒๔ เรียกว่าทุกทุกปฏฺฐาน ๖ หลักสูตรหน้า ๔-๕

๗. ปุ. ธรรมที่ชื่อว่าปัจจัย, ปัจจุบัน, ปัจจนิก มีความหมายอย่างไร ยกวณัตตะ
ขึ้นแสดงด้วย?

วิ. ปัจจัย หมายความว่าธรรมที่เป็นเหตุ มีวณัตตะแสดงว่า “ปฏฺิจฺจ ผลํ อยฺติ
เอตฺตมาติ = ปจฺจโย”

ผลธรรมย่อมเกิดขึ้นตั้งอยู่ได้ เพราะอาศัยธรรมที่เป็นเหตุ^๕ นั้น ธรรมที่เป็นเหตุ^๕ นั้น จึงชื่อว่า ปัจจัย

อีกนัยหนึ่ง “ปัจจุจ ผลิ เอติ กจฺจติ ปวตฺตติ เอตสฺมาติ = ปัจจโย”
ผลธรรมย่อมเกิดขึ้นตั้งอยู่ได้ เพราะอาศัยธรรมที่เป็นเหตุ^๕ นั้น ธรรมที่เป็นเหตุ^๕ นั้น จึงชื่อว่า ปัจจัย

ปัจจัยุบบันน์ หมายความว่า ผลธรรมที่เกิดจากเหตุปัจจัย ดังมีฉันทะแสดงว่า “ปัจจุยโต อุปฺปนฺนิ = ปัจจุยฺอุปฺปนฺนิ” ผลธรรมที่เกิดจากเหตุปัจจัยชื่อว่า ปัจจุยฺอุปฺปนฺนิ

ปัจจนิก หมายความว่า หมวดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัจจัยุบบันน์ธรรม ดังมีฉันทะแสดงว่า “ปัจจุยฺอุปฺปนฺนสฺส ปติวิรุทฺธํ อนิกํ = ปัจจนิกํ”
หมวดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัจจัยุบบันน์ธรรม เรียกว่า ปัจจนิก

อีกนัยหนึ่ง “ปัจจุยฺอุปฺปนฺเนน ปจฺจติ วิรุทฺธตีติ = ปัจจนิกอ ธรรม”
ใดเป็นปฏิปักษ์กันกับปัจจัยุบบันน์ธรรม ฉะนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่า ปัจจนิก

๘. ปุ. คำว่า เหตุมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง แสดงความหมายด้วย และให้แสดงปัจจัยุทเทศพระบาลี และคำแปลทั้ง ๒๔ ปัจจัยด้วย ?

วิ. คำว่า เหตุ มี ๔ อย่าง คือ

๑. เหตุเหตุ ได้แก่เหตุ ๖ คือ โลกะ โทสะ โมหะ อโลกะ อโทสะ

อโมหะ

๒. ปัจจุยเหตุ ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ อันเป็นเหตุในการเรียกชื่อของรูปชั้น

๓. อุตตมเหตุ ได้แก่ กุศลกรรมและอกุศลกรรม อันเป็นเหตุให้เกิดกุศลวิบาก และอกุศลวิบาก

๔. สาธารณเหตุ ได้แก่ อวิชชาอันเป็นเหตุให้เกิดสังขารธรรมทั่วทั้งหมด (ชั้น ๕) ในเหตุทั้ง ๔ อย่างนี้ เหตุปัจจัย ได้แก่ เหตุเหตุ

และปัจจัยทศพระบาลีและคำแปลของปัจจัย ๒๔ ดังต่อไปนี้ว่า

๑. เหตุปัจจัย - ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นเหตุ ฯลฯ

๒๔. อวิคตปัจจัย - ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป

หลักสูตรหน้า ๑๐-๑๑

๕. ปุ. จงแสดงอาร์มกบทของเหตุปัจจัย และให้ยกพระบาลีและคำแปล พร้อมทั้ง
จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม, ในเหตุปัจจัยนิตเทศ ?

วิ. อาร์มกบท ปัจจุยฺหุเทศ โย ยาธิโต ปัจจโย เหตุปัจจัยติ

ภควตา อุตฺถิฏฺโฐ โส ตาธิโต ปัจจโย ปัจจยนิทฺเทศ เหตุ
เหตุสมปยุตฺตกาณิ ฌมฺมานิ ตํสมุฏฺฐานานนฺจ รูปานํ เหตุปัจจเยน
ปัจจโยติ ภควตา นิทฺธิฏฺโฐ ปัจจยฺเชนโต พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
ไว้โดยย่อในปัจจัยทศเทศว่า เหตุปัจจัย ปัจจยฺเชนนั้นพระผู้มีพระภาคทรง
แสดงไว้โดยพิสดารในปัจจัยนิตเทศว่า เหตุ เหตุสมปยุตฺตกาณิ ฌมฺมานิ
ตํสมุฏฺฐานานนฺจ รูปานํ เหตุปัจจเยน ปัจจโย ฯ

หมายเหตุ อาร์มกบทภาษาบาลีในปัจจัยอื่นๆ ก็คงเป็นไปในทำนอง
เดียวกัน ฉะนั้นจะไม่แสดง คงแสดงแต่อาร์มกบทที่เป็นภาษาไทยอย่างเดียว
เท่านั้น

พระบาลี และคำแปล

เหตุ เหตุสมปยุตฺตกาณิ ฌมฺมานิ ตํสมุฏฺฐานานนฺจ รูปานํ
เหตุปัจจเยน ปัจจโย ฯ

เหตุ ๖ ประการเป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะแก่สเหตุกจิต ๗๑ เจตสิก ๕๒
ที่ประกอบกับเหตุ ๖ เหล่านั้น (เว้นโมหเจตสิกที่ในโมหมูลจิต ๒) และ
สเหตุกจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูปที่มีเหตุ ๖ และสเหตุกจิตตูปาท
เป็นสมุฏฐาน ด้วยอำนาจเหตุปัจจัย

จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม

คำว่า เหตุ เป็นกัตตบุท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖
มีโลกเหตุเป็นต้น

เหตุสมมุติบุคคลานัม ฆมมานัม ตัมภูฏานานนญ รูปานัม เป็นสัมป-
ทานบุท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน้องค์ธรรม ได้แก่สเหตุกจิต ๗๑ เจตสิก ๕๒
สเหตุจิตตชรูป สเหตุตูปปฏิสนธิกัมมชรูป (เว้นโมหะเจตสิกที่ในโมหมูลจิต ๒)
เหตุปัจจุเณ เป็นกรรมบุท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของเหตุปัจจัยเป็น
พิเศษ ยิ่งกว่าปัจจัยอื่นๆ มีเหตุ สหชาติาธิปติ สหชาติะ อัญญูปัญญะ
สหชาตนิสสยะ วิปากะ สหชาตินทริยะะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาติวิปยุตตะ
สหชาติตติ สหชาติอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันได้ตาม
สมควรแล้วแต่ปัจจัย ปัจจุปัจุบัน

ปัจจุโย เป็นกิริยาบุท แสดงให้รู้ว่าการเกิดขึ้นและตั้งอยู่ เจริญขึ้นได้
ของปัจจัยปัจุบันธรรมนั้นปราศจากตัวตน

๑๐. ปุ. จงแสดงการช่วยอุปการะของเหตุปัจจัย พร้อมทั้งยกหลักฐาน และจำแนก
โดยลักษณะชาติ กาล สัตติ ?

วิ. หลักฐาน “มุลูเณ อุปการโก ฆมโม = เหตุปัจจุโย” ธรรมที่ช่วยอุดหนุน
เพราะอรรถว่าเป็นรากแก้ว ชื่อว่าเหตุปัจจัย

จำแนกเหตุปัจจัยโดยลักษณะและชาติ กาล สัตติ ในเหตุปัจจัยนี้
การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปัจุบันธรรม ของธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยธรรมนั้น
มีลักษณะอย่างเดียว คือเป็นที่ตั้งและเป็นรากแก้ว (เหตุ) แห่งปัจจัยปั-
จุบันธรรม

เมื่อว่าโดยชาติ

เป็นสหชาติชาติ

เมื่อว่าโดยกาล

เป็นปัจจุปัจุบันกาล

เมื่อว่าโดยสถิติ คืออำนาจมี ๒ อย่าง คือ ชนกสถิติช่วยอุปการะให้
ให้ปัจจัยบันนธรรมเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง อุปถัมภกสถิติ ช่วยอุปการะให้
ปัจจัยบันนธรรมตั้งอยู่ประการหนึ่ง

๑๑. ปุ. คำว่า เหตุ หมายความว่าอย่างไร มีฉันทะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า เหตุ หมายความว่า เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแห่งปัจจัยบันนธรรม ดังมี
ฉันทะแสดงไว้ว่า “หิโนติ ปติฏฐาติ เอตถาติ = เหตุ” ปัจจัยบันนธรรม
ตั้งอยู่เฉพาะในธรรมนี้ ฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่า เหตุ ฯ

๑๒. ปุ. ธรรมที่เป็นเหตุที่ดี ธรรมที่เป็นผลที่ดี ธรรมที่ไม่ใช่เป็นผลที่ดี ของเหตุ
ปัจจัยได้แก่อะไร ?

ธรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่เหตุ ๖ คือ โลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ
อโทสะ อโมหะ

ธรรมที่เป็นผลได้แก่ สเหตุกจิต ๗๑ เจตสิก ๕๒ (เว้นโมหเจตสิกที่ใน
โมหมูลจิต ๒) สเหตุกจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป

ธรรมที่ไม่ใช่เป็นผลนั้น ได้แก่อเหตุกจิต ๑๘ อัญญาสมนาเจตสิก ๑๒
(เว้นฉันท) อเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป พาหารรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป
อสังญusstตกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป

๑๓. ปุ. ในเหตุปัจจัยนี้ มีสูตรสังขยวาระเท่าไร คืออะไรบ้าง ?

วิ. มี ๗ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. กุสลโล	กุสลดส	เหตุปัจจุเณน	ปัจจุโย ฯ
๒. กุสลโล	อพฺยากตส	„	๑
๓. กุสลโล	กุสลาพฺยากตส	„	๑
๔. อกุสลโล	อกุสลดส	„	๑
๕. อกุสลโล	อพฺยากตส	„	๑
๖. อกุสลโล	อกุสลาพฺยากตส	„	๑
๗. อพฺยากโต	อพฺยากตส	„	๑

๑๔. ปุ. จงแสดงปัจจัยสงเคราะห์ในวาระที่เกี่ยวข้องด้วยวาระของเหตุปัจจัย ดังต่อไปนี้

ก. กุสโล กุศลสุต ข. กุสโล อพยากตสุต

ค. กุสโล กุสลาพยากตสุต ฉ. อกุสโล อกุศลสุต

ง. อกุสโล อพยากตสุต ?

วิ. ก. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๑๐ คือ เหตุ สหชาตาริบัติ สหชาตะ อัญญมัญญะ
สหชาตนิสสยะ สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตัตถิ
สหชาตอวิกตะ

ข. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๙ (เว้นอัญญมัญญะ สัมปยุตตะ) สหชาตวิปยุตตะ

ค. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๘ (เว้นอัญญมัญญะ สัมปยุตตะ)

ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๗ (เว้นสหชาตาริบัติ มหชาตินทริยะ มัคคะ)

ง. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๖ (เว้นสหชาตาริบัติ อัญญมัญญะ สหชาตินทริยะ
มัคคะ สัมปยุตตะ)

๑๕. ปุ. ให้จำแนกบท, พร้อมด้วยองค์ธรรม, กาล, บุคคล, ภูมิ, วิถี ?

ของเหตุปัจจัยที่ว่า กุสลา เหตุ สมปยุตตกานี ขนฺธานิ ?

วิ. กุสลา เหตุ เป็นกัตตูปาท องค์ธรรมได้แก่ อโลกะ อโทสะ ที่ใน
ทวิเหตุกจิตตูปาท หรืออโลกะ อโทสะ อโมหะ ที่ในติเหตุก-
จิตตูปาท

สมปยุตตกานี ขนฺธานิ เป็นสัมปทานบท องค์ธรรมได้แก่ กุศล
นามขันธ์ ๔

ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดยบุคคล ,, ปุถุชน ๔ อริยบุคคล ๗
(เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดยภูมิ ,, จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดยวิถี ,, ทางกุศลชวณะปัญจทวารวิถี

และกุศลชวณมโนทวารวิถีตามสมควร

๑๖. ปุ. วิบากอพยาทเหตุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกกัมมชรูปนั้น หมายถึงวิบาก
อพยาทเหตุพวกไหน พระพุทธองค์ทรงเทศนาไว้ว่าอย่างไร ?

วิ. หมายถึงวิบากอพยาทเหตุในปฏิสนธิขณะ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า
ปฏิสนธิกฺขณ เวปาทพฺยาทตา เหตุ สมฺปยุตฺตกาณํ จนฺธานํ กฏฺฏตฺตาจ
รูปานํ เหตุปัจจเยน ปัจจโย ในปฏิสนธิขณะ วิบากอพยาทเหตุ ๓ เป็น
ปัจจัย คือช่วยอุปการะแกสเหตุกปฏิสนธิ นามขันธ์ ๔ ที่ประกอบ และ
สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป ด้วยอำนาจเหตุปัจจัย

๑๗. ปุ. จงแสดงถึงปัจจัยที่เป็นสภาคะ กับเหตุปัจจัย ?

วิ. เหตุปัจจัยสภาคมี ๑๑ ปัจจัย คือ สหชาตาทิปติ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาต-
นิสสยะ วิปากะ สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ
สหชาตตถิ สหชาตอวิกตะ

๑๘. ปุ. จงอธิบายถึงโมหเจตสิกที่ในโมหมูลจิต ๒ เป็นเหตุปัจจัยບັນนั้นไม่ได้ ?

วิ. อธิบายว่า โมหเจตสิกที่ในโมหมูลจิต ๒ นั้น มิใช่เป็นเหตุสัมปยุตตธรรม
คือมิใช่ธรรมที่ประกอบกับเหตุ จึงเป็นเหตุปัจจัยບັນนธรรมไม่ได้ เมื่อ
เป็นเหตุปัจจัยບັນนธรรมไม่ได้แล้ว ก็ต้องเป็นเหตุปัจจัยนิกรรมไป

๑๙. ปุ. จิตตชรูป และกัมมชรูป ที่เกิดอยู่ในขันธสันดานของท่าน ไม่ใช่เกิดจาก
เหตุทั้ง ๖ นั้นมีหรือไม่ ถ้ามี เป็นจิตตชรูป กัมมชรูป พวกไหน ?

วิ. มี เป็นจิตตชรูป กัมมชรูป พวกอเหตุกจิตตชรูป อเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป
อสังญสตัดกัมมชรูป ปวตติกัมมชรูป

๒๐. ปุ. จงอธิบายถึงความมุ่งหมายที่ต่างกัน ระหว่างพาหิรรูปและอตุชรูป ที่อยู่ใน
เหตุปัจจัยนิกรรม

วิ. อธิบายถึงความมุ่งหมายที่ต่างกันระหว่างพาหิรรูป กับอตุชรูป ที่อยู่ใน
เหตุปัจจัยนิกรรมนั้นเป็นดังนี้ คือ พาหิรรูปนั้นเป็นอนินทริยพัทธอตุชรูป
หมายถึงอตุชรูปที่ไม่เกี่ยวกับชีวิตรูป คือรูปที่รักษากัมมชรูปทั้งหลาย เป็น
รูปภายนอกจากสิ่งที่มีชีวิต

ส่วนอุตฺตรูปนั้นเป็นอินทริยพัทธรูป อุตฺตรูป หมายถึงอุตฺตรูปที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตรูป ซึ่งเป็นรูปรักษากรมรูปทั้งหลาย

๒๑. ปุ. เมื่อนับจำนวนเหตุพิสดาร ที่เป็นเหตุปัจจัยบนันตรรมแล้ว มีจำนวนเท่าไร? คืออะไรบ้าง?

วิ. มีจำนวนดังนี้คือ สเหตุกจิต ๗๑ เจตสิก ๕๒ (เว้นโมหเจตสิกที่ในโมหมูลจิต ๒) สเหตุกจิตตรูป ๑๗ สเหตุกปฏิสนธิกัมมรูป ๒๐

๒๒. ปุ. ในเหตุปัจจัยว่าโดยภฏาพิสดารแล้วมีจำนวนเท่าไร? คืออะไรบ้าง?

วิ. แสดงปัจจัยสงเคราะห์ (ภฏา) ในเหตุปัจจัยโดยพิสดาร ในเหตุปัจจัยมีภฏา ๒๔ คือ สามัญญะภฏา ๙ สอนทริยมัคคภฏา ๙ สาธิปติอินทริยมัคคภฏา ๖

๒๓. ปุ. จงแสดงอวิปากภฏา ๔ สวิปากภฏา ๕ ในสามัญญะภฏาตามลำดับ?

วิ. สามัญญะภฏา ๙ คือ อวิปาก ๔ สวิปาก ๕ อวิปาก ๔ คือ

๑. สัพพัญญานิกภฏา	๒. สอนุลลมนุลลภฏา
๓. สอนุลลมนุลลสมปยุตตภฏา	๔. สวิปยุตตภฏา
อวิปาก ๕ คือ	

๑. สัพพัญญานิกภฏา	๒. สอนุลลมนุลลภฏา
๓. สอนุลลมนุลลสมปยุตตภฏา	๔. สวิปยุตตภฏา
๕. สอนุลลมนุลลวิปยุตตภฏา	

๒๔. ปุ. สอนทริยมัคคภฏา หมายความว่าอย่างไร? มีจำนวนเท่าไร? คืออะไรบ้าง? ให้บอกชื่อตามลำดับ

วิ. สอนทริยมัคคภฏา หมายความว่า การรวบรวมอำนาจปัจจัยที่มีอินทริยและมัคคเข้าด้วย มีจำนวน ๙ คือ อวิปาก ๔ สวิปาก ๕
อวิปาก ๔ คือ

๑. สอนทริยมัคคสัพพัญญานิกภฏา	๒. สอนุลลมนุลลภฏา
๓. สอนุลลมนุลลสมปยุตตภฏา	๔. สวิปยุตตภฏา

๑๒ ก. สอนุฑริยมคคสพพญฐานิกมณนา (๑๐๐) ๒

๖. สอดุลยผลลพณภานุ ๕
ทาง ๒

ก. สออลมณสมปยุตตมฏนา ๕
๒

๖. สวิปยุตตตณฺณา ทั้ง ๒ ?

ว. หลักสูตรหน้า ๑๘ - ๑๙

๒๖. ปุ. จงแสดง ๓ วิธีปฏิบัติอันมีลักษณะ ๓ ประการ โดยถ้อยคำ ?

๖. หลักสูตรหน้า ๒๑ - ๒๒

๒๓. ปู. ท่านเข้าใจว่าอย่างไร ในการที่ตั่งชื่อว่า อวิปากมกฏนา สวิปากมกฏนา ?

วิ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า

ที่ตั้งชื่อว่า อวิปากมัญญา หมายความว่า การรวบรวมอำนาจปัจจัยที่
ยังมีได้กล่าวถึงวิปากะ

ที่ตั้งชื่อว่า สวิปากณฺณา หมายความว่า การรวบรวมอำนาจปัจจัยที่มีวิปากะเข้าด้วย

๒๘. ปุ. จงแสดงความหมายของข้อสมมูลา ดังต่อไปนี้

ก. สัพพัญญานิกมมุตตารา

๖. ฝึกอบรมพลเรือน

ค. สอวณมณิลสมุปยตตมฏนา

ฅ. สวีปพยตตฅฎฅ

ง. สอนเตรียมบุคคลเพื่อปฏิบัติงาน?

ว. หลักสูตรหน้า ๑๖๒ - ๑๖๓

๒๕. ป. จงแสดงปัจจัยสงเคราะห์ ในระหว่างเหตุปัจจัย และเหตุปัจจัยุบบันน์ ดังต่อไปนี้

ก. เหตุ ๖ ประการเป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแกสเหตุจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูปนั้น ได้ปัจจัยสงเคราะห์เท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ข. เหตุทั้ง ๓ ในวิปากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกสัมปยุตตนาม-
ขันธ์ ๔ และสเหตุจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป ได้ปัจจัยสงเคราะห์
เท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ค. เหตุทั้ง ๓ ที่ในวิปากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกสัมปยุตตนาม-
ขันธ์ ๔ และหทยวัตถุ ได้ปัจจัยสงเคราะห์เท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ฆ. อโมหเหตุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกสัมปยุตตนามขันธ์ ๔ และ
สเหตุจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป ได้ปัจจัยสงเคราะห์เท่าไร คือ
อะไรบ้าง ?

ง. อโมหเหตุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกสัมปยุตตนามขันธ์ ๔ และ
หทยวัตถุ ได้ปัจจัยสงเคราะห์เท่าไร คืออะไรบ้าง ?

วิ. หลักสูตรหน้า ๑๖ - ๒๐

๓๐. ป. อโมหเหตุที่ในวิปากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกสัมปยุตตนามขันธ์ ๔ และ
อโมหเหตุที่ในวิปากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกสเหตุจิตตชรูป สเหตุก-
ปฏิสนธิกัมมชรูป ทั้ง ๒ นี้ปัจจัยสงเคราะห์ ผิดกันที่ตรงไหน ?

วิ. ผิดกันที่ปัจจัยสงเคราะห์ คือ ถ้าอโมหเหตุที่ในวิปากจิต เป็นปัจจัยช่วย
อุปการะแกสัมปยุตตนามขันธ์ ๔ ก็ได้ปัจจัยสงเคราะห์ (จกฏนา) ๑๐ ปัจจัย
คือ ๑. เหตุปัจจัย ๒. สหชาติปัจจัย ๓. อัญญมัญญปัจจัย ๔. สหชาตินิสสย
๕. วิปากปัจจัย ๖. สหชาตินทริยปัจจัย ๗. มัคคปัจจัย ๘. สัมปยุตตปัจจัย
๙. สหชาติตตติปัจจัย ๑๐. สหชาติอวิคตะ

ถ้าอโมหเหตุ ในวิปากจิตเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่สเหตุกจิตตชรูป
สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป ได้ปัจจัยสงเคราะห์ (ภฏนา) ๙ ปัจจัย (เว้น
อัญญมัญญปัจจัย) นอกนั้นเหมือนกัน

๓๑. ปุ. จงแสดงปัจจัยสงเคราะห์ ในเหตุปัจจัย และเหตุปัจจัยบนัน ตั้งต่อไปนี้

ก. อโมหเหตุที่ในปัจจโวการเหตุกปฏิสนธิจิต ๑๓ เป็นปัจจัยช่วย
อุปการะแก้หทยวัตถุ

ข. วิมังสาธิปติ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก้สาธิปติสัมปยุตตนามขันธ์ ๔

ค. วิมังสาธิปติ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก้สาธิปติจิตตชรูป

ฌ. วิมังสาธิปติ ที่ในผลจิต ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก้สัมปยุตต-
นามขันธ์ ๔ และสาธิปติจิตตชรูป

ง. วิมังสาธิปติ ที่ในผลจิต ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก้สาธิปติ-
จิตตชรูป

วิ. หลักสูตรหน้า ๒๐-๒๑

๓๒. ปุ. ให้อธิบายในบาลีที่ว่า ตัสมญฺหุจฺจานานญฺจรูปานํ พร้อมทั้งยกวจันตถ และ
แปลเป็นหลักฐานด้วย? ตามนัยแห่งเหตุปัจจัย? และให้แสดงความต่างกัน
ระหว่างสเหตุกจิตตชรูป กับสเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูปด้วย?

วิ. อธิบายว่า อนึ่งในการที่ ตัสมญฺหุจฺจานานญฺจรูปานํ มีองค์ธรรมดังที่ได้กล่าว
แล้วนั้น ก็เพราะว่าในปฏิฐานนอรรถกถาท่านแสดงวจนัตถะของบทนี้ไว้ว่า

เต เหตุเจว เหตุสมปยุตฺตกา จ ธมฺมา สมญฺหุจฺจานา เอเตสนฺติ=ตัสมญฺหุ-
จฺจานานิ แปลความว่า สมญฺหุจฺจานทั้งหลายคือเหตุ ๖ และธรรมที่ประกอบกับ

เหตุ ๖ เหล่านี้ ย่อมมีอยู่ แก่รูปเหล่านี้ ฉะนั้น รูปเหล่านี้จึงเรียกว่า

“ตัสมญฺหุจฺจาน” ได้แก่อสเหตุกจิตตชรูป คือรูปที่เกิดจากสเหตุกจิตตชรูป

พร้อมด้วยเหตุ ๖

สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป คือรูปที่เกิดขึ้นโดยอาศัยสเหตุกปฏิสนธิ-
จิตตูปบาท ๑๓ ดวง

ความต่างกันระหว่างสเหตุกจิตตชรูป กับสเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป มี
ดังนี้ คือ

สเหตุกจิตตชรูป หมายถึงรูปที่เกิดจากสเหตุกจิตตูปบาท พร้อมด้วย
เหตุ ๖ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัมมภูฐานิกรูป ก็ได้
สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป หมายถึงรูปที่เกิดขึ้นโดยอาศัยสเหตุกปฏิ-
สนธิจิตตูปบาท ๑๓ ดวง อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า กภูตตารูป ก็ได้

จบ เหตุปัจจัย

อาร์มมณปัจจย

๓๓. ปุ. จงแสดงอาร์มภทในอาร์มมณปัจजनิทเทศ ?

วิ. ปัจจยทุเทศ โย ยาทิโส ปัจจโย อาร์มมณปัจจโยติ ภควตา
อุททิฏฐโ โส ตาทิโส ปัจจโย ปัจजनิทเทศ รุปายตนํ จกขุวิญญาณ-
ธาตุยา ตัมมปยุตตกานณจ ธมฺมานํ อาร์มมณปัจจเยน ปัจจโย ฯลฯ

ยํ ยํ ธมฺมํ อารพฺภ เย เย ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตเจตสิกกา
ธมฺมา เต เต ธมฺมา เตสํ เตสํ ธมฺมานํ อาร์มมณปัจจเยน ปัจจโยติ
ภควตา นิททิฏฐฯ ปัจจยเช่นใดพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อใน
ปัจजनิทเทศว่า อาร์มมณปัจจย ปัจจยเช่นนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้
โดยพิสดารในปัจजनิทเทศว่า รุปายตนํ จกขุวิญญาณธาตุยา ตัมมป-
ยุตตกานณจ ธมฺมานํ อาร์มมณปัจจเยน ปัจจโยฯ

ฯลฯ

๑๘ ยํ ยํ ธมฺมํ อารพฺภ เย เย ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตเจตสิกกา
ธมฺมา เต เต ธมฺมา เตสํ เตสํ ธมฺมานํ อาร์มมณปัจจเยน ปัจจโยฯ

๓๔. ปุ. จงแปล, จำแนกเนื้อความ, องค์ธรรมในข้อที่ว่า รุปายตนํ จกขุวิญญาณ-
ธาตุยา ตัมมปยุตตกานณจ ธมฺมานํ อาร์มมณปัจจเยน ปัจจโยฯ

วิ. แปล รูปารมณฺที่เป็นปัจจุบัน เป็นปัจจย คือช่วยอุปการะแก่จักขุวิญญาณ-
ธาตุ และสัพพจิตตสาธาณเจตสิก ๗ ดวง ที่ประกอบกับจักขุวิญญาณธาตุ
ด้วยอำนาจอาร์มมณปัจจย

จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม

คำว่า ฐปายตน เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรม
ได้แก่ฐปารมณที่เป็นปัจจัย คำว่า จกขุวิญญานชาตยา ตัมสมปยุต-
ตานญจ ฐมมานิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบັນน์ องค์ธรรม
ได้แก่จกขุวิญญานจิต ๒. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงที่ประกอบ

อารมมณปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ว่าในบรรดาปัจจัย ๔ มี
อารมมณ, อารมมณปุเรชาตตะ, อารมมณปุเรชาตตติ, อารมมณปุเรชาตคฺคิตตะ
ที่ทำการอุปการะในคราวเดียวกัน อำนาจของอารมมณอย่างเดียวเท่านั้นเป็น
พิเศษ

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงถึงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยบັນน์ธรรม
โดยความปราศจากตัวตน

๓๕. ปุ. จงแสดงวณัตถะพร้อมทั้งคำแปลของคำว่า อารมมณ มาทั้ง ๔ อย่าง ?

วิ. วณัตถะ ๑. จิตฺตเจตสิกเกหิ อาคณฺปิยตีติ = อารมมณ ธรรมชาติใด
อันจิตเจตสิกทั้งหลายยึดหน่วง ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น เรียกว่า อารมณ

๒. อาอภิมุํ รมนฺติ เอตฺถาติ = อารมมณ จิตและเจตสิกทั้งหลาย มา
ยินดีพร้อมหน้ากันในธรรมชาตินี้ ฉะนั้น ธรรมชาตินี้ จึงเรียกว่าอารมณ

๓. จิตฺตเจตสิกเก อาคณฺตุวา รมนฺติ เอตฺถาติ = อารมมณ จิตและ
เจตสิกทั้งหลายมายินดีในธรรมชาตินี้ ฉะนั้น ธรรมชาตินี้ จึงเรียกว่า
อารมณ

๔. จิตฺตเจตสิกเก อาคณฺปิยตีติ = อารมมณ ธรรมชาติโดยย่อหน่วงเหนี่ยว
จิตและเจตสิกทั้งหลาย ฉะนั้น ธรรมชาตินี้ จึงเรียกว่าอารมณ

๓๖. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยบັນ, ปัจจนิก ของอารมมณปัจจัย ?

วิ. อารมณ ๖ คือจิต ๘๘ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ ที่เป็นเตกาลิก และนิพพาน
บัญญัติ ที่เป็นกาลวิมุตติเป็นอารมมณปัจจัย

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ เป็นอารมณ์นปัจจัยปัจจุบัน รูปทั้งหมดมีจิตตารูป
ปฏิสนธิกัมมรูป พาหิรรูป อาหารรูป อุตฺตารูป อสัณฺณสตัตกัมมรูป
ปวัตติกัมมรูป เป็นอารมณ์ปัจจุณิก

๓๓. ปุ. ธรรมที่เป็นอารมณ์นปัจจัยไม่ได้นั้น มีหรือไม่ ยกเหตุผลให้เห็นด้วย และ
จงจำแนกอารมณ์นปัจจัยโดยชาติ กาล อานาจ?

วิ. ไม่มี เพราะอารมณ์ ๖ ประการที่จะไม่เป็นเหตุให้จิตเจตสิกเกิดขึ้นได้นั้นไม่มี
เลย แม้กระทั่งนิพพาน บัญญัติที่เป็นกาลวิมุตติ ก็ยังเป็นเหตุให้จิตเจตสิก
เข้าไปยึดได้ในทางมโนทวาร ส่วนทางปัญญทวารไม่ต้องพูดถึง จำแนก
อารมณ์นปัจจัย เมื่อว่าโดยชาติ เป็นอารมณ์นชาติ เมื่อว่าโดยกาล เป็น
ไปทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ เมื่อว่าโดยสันติ คืออานาจมี
๒ อย่าง คือชนกสตัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยปัจจุบันธรรมเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง
อุปัตถัมภกสตัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยปัจจุบันธรรมตั้งอยู่ประการหนึ่ง

๓๔. ปุ. เพราะเหตุไรรูปธรรมจึงเป็นอารมณ์นปัจจัยปัจจุบันไม่ได้ ให้อธิบาย?

วิ. เพราะรูปธรรมเป็นอนารมณ์ธรรม คือเป็นธรรมที่ไม่ใช้จิต เจตสิก ผู้
อารมณ์

๓๕. ปุ. สุธธสังขยวาระในอารมณ์นปัจจัยนั้นมีเท่าไร? คืออะไรบ้าง?

วิ. มี ๙ ประการด้วยกัน คือ

๑. กุสลโล	กุสลสุต	อารมณ์นปัจจุเณน	ปัจจุโย	ฯ
๒. กุสลโล	อกุสลสุต	„	„	ฯ
๓. กุสลโล	อพฺยากตสุต	„	„	ฯ
๔. อสุสโล	อกุสลสุต	„	„	ฯ
๕. อกุสลโล	กุสลสุต	„	„	ฯ
๖. อกุสลโล	อพฺยากตสุต	„	„	ฯ
๗. อพฺยากโต	อพฺยากตสุต	„	„	ฯ
๘. อพฺยากโต	กุสลสุต	„	„	ฯ
๙. อพฺยากโต	อกุสลสุต	„	„	ฯ

๔๐. ปุ. จงแสดงอนุบาทพระบาลี แห่งอาร์มมณปัจจัยในบท กุศลปทาวสาน ใน
กุศลบท พร้อมด้วยคำแปลเฉพาะข้อที่ ๑ ?

วิ. แปล บุคคลให้ทาน รักษาศีล รักษาอุโบสถแล้ว มีการพิจารณาทาน ศีล
อุโบสถกุศลที่มีปริจาคเจกนา วิโสธนเจตนา เป็นประธาน

ปุ. ๔๑. จงแปลและแสดงองค์ธรรมในอนุบาทพระบาลีข้อที่ ๑ แห่งอาร์มมณปัจจัย
ในบท กุสโล อกุศลุตต

วิ. แปล ทานํ ทตถ ฯลฯ โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ให้ทาน รักษาศีล รักษา
อุโบสถแล้ว มีความยินดีเพลิดเพลินถึงกุศลเหล่านั้น เมื่อนึกถึงการให้ทาน
รักษาศีล รักษาอุโบสถแล้ว มีราคะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา อุทธัจจะ โทมนัส
เกิดขึ้น ปัจจัยธรรมได้แก่โลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ ปัจจัยบุบั่นธรรม
ได้แก่กุศลจิต ๑๒ เจตสิก ๒๗

๔๒. ปุ. จงแปล แสดงองค์ธรรมในอนุบาทพระบาลีเฉพาะข้อที่ ๓ ของอาร์มมณปัจจัย
ในบท กุสโล อพฺยาगतตฺสํ พร้อมทั้งจำแนกโดยบุคคล ภูมิ วิถี ?

วิ. อนุบาทพระบาลีข้อที่ ๓ กุสโล อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต วิปสฺสติ
พระอรหันต์มีการพิจารณากุศลของตนเองที่เป็นอดีต และของผู้อื่นโดยความ
เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

กุสโล เป็นกัมมบท องค์ธรรมได้แก่โลกียกุศลจิตอุปบาท ๑๗ ที่เคยเกิด
มาแล้วในสันดานของตนเอง และที่เคยเกิดมาแล้ว และกำลังเกิดของผู้อื่น

อนิจฺจโต ฯลฯ วิปสฺสติ รวม ๔ บทนี้ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบุบั่นผู้
พิจารณาคือพระอรหันต์ องค์ธรรมได้แก่ มหาภิรียาจิตอุปบาท ๘ ขณะ
พิจารณานั้น

ว่าโดยบุคคล ได้แก่พระอรหันต์

ว่าโดยภูมิ เป็นไปในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดยวิถี เป็นไปในวิปัสสนากิริยาชวนวิถี ที่เกิดขึ้นพิจารณา

๔๓. ปุ. จงแสดงปัจจัยสงเคราะห์ในบทต่อไปนี้

- ก. กุสโล กุสลสฺส อารมมณปฺจฺเยน ปจฺจโย
 ข. กุสโล อกุสลสฺส อารมมณปฺจฺเยน ปจฺจโย
 ค. กุสโล อพฺยาगतสฺส อารมมณปฺจฺเยน ปจฺจโย?

- วิ. ก. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๓ คือ อารมมณ อารมมณวิปัสสี อารมมณูปนิสสยะ
 ข. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๓ เหมือนข้อ ก.
 ค. ได้ปัจจัยสงเคราะห์ ๓ เหมือนข้อ ก.

๔๔. ปุ. จงแปลและแสดงองค์ธรรมพร้อมทั้งขุณนา จำแนกภูมิ, บุคคล, วิถี ใน
 อนุวาทพระบาลีข้อที่ ๔-๕ ของอารมมณปจฺจย ในบทที่ว่า อพฺยาगतโต
 อพฺยาगतสฺส ?

วิ. อนุวาทพระบาลีข้อที่ ๔ อรหา จกฺขุ ๑๗๑ อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต
 วิปัสสตี

พระอรหันต์พิจารณาเห็นจักขุปสาทโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
 พระอรหันต์พิจารณาเห็นโสตรปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท
 รูปารมณฺ สัทถารมณฺ คันธารมณฺ รสารมณฺ โสภณูปารมณฺ หทยวัตถุ
 และวิปากอพฺยาगतขันธ์ กิริยาอพฺยาगतขันธ์ โดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง
 อนัตตา

จกฺขุ ๑๗๑ วิปากอพฺยาगतขันธ์ ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยธรรม องค์ธรรม
 ได้แก่ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗ หทยวัตถุ โลภียวิปากนามขันธ์ ๔ กิริยา-
 นามขันธ์ ๔ ที่เกิดขึ้นในสันดานของตนเองและคนอื่น

อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต แสดงให้รู้ถึงการพิจารณาจักขุปสาท
 เป็นต้น ของพระอรหันต์เป็นแนวทาง วิปัสสนา วิปัสสตี แสดงให้รู้ถึงกิริยา
 อาชยาตบที่พิจารณาของพระอรหันต์ องค์ธรรมได้แก่ มหากิริยาชวณะ ๘

เจตสิก ๓๓ (เวณอัปมัญญา) ที่เกิดขึ้นพิจารณาจากขุปสาทเป็นต้นเหล่านี้
ได้ปัจจัยขุภฏนา ๓ คือ อารัมมณะ อารัมมณาริปีติ อารัมมณูปนิสสยะ
ว่าโดยภูมิ เป็นไปในปัญจโวการภูมิ จตุโวการภูมิ ตามสมควร
ว่าโดยบุคคล เป็นไปในพระอรหันต์
ว่าโดยวิธี ธรรมที่เป็นปัจจัยนั้น เป็นไปในปัญจทวารวิธี มโนทวารวิธี
เฉพาะวิปาก กิริยา

๔๕. ปุ. จงจำแนกบท และแสดงองค์ธรรมของบทที่ว่า อพฺยาโกโต อุกุสลสฺส แห่ง
อารัมมณปัจจัย ? พร้อมด้วยกาล ภูมิ ?

วิ. คำว่า อพฺยาโกโต เป็นกัตตูปบท องค์ธรรมได้แก่ อารมณ ๖ คือ รูป ๒๘
โลกียวิปาก ๓๒ กิริยาจิต ๒๐ เจตสิก ๓๕

คำว่า อุกุสลสฺส เป็นสัมปทานบท องค์ธรรมได้แก่ อุกุสลจิต ๓๒
เจตสิก ๒๗

เมื่อว่าโดยกาล เป็นไปในอดีตกาล

เมื่อว่าโดยภูมิ เป็นไปในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

๔๖. ปุ. ให้แปลพระบาลีที่ว่า ยัม ยัม ชมฺมํ อารพฺก เย เย ชมฺมา ฯลฯ เตตฺ เตตฺ
ชมฺมานํ อารมฺมณปฺจฺเจเนน ปฺจฺจโย ?

วิ. แปล ธรรมทั้งหลายใด ๆ คือจิตและเจตสิก ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยอารมณ
อันใดอันหนึ่งในบรรดาอารมณ ๖ บรรดาอารมณ ๖ อันใดอันหนึ่งเหล่านั้น
เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแกจิตเจตสิกทั้งหลายเหล่านั้น ๆ ด้วยอำนาจอารมณ-
ปัจจัย

๔๗. ปุ. ธรรมที่เป็นอารัมมณปัจจัยบุันธรรมไม่ได้นั้น มีหรือไม่ ถ้ามีได้แก่อะไร
เพราะเหตุไร ?

วิ. มี ได้แก่รูป นิพพาน บัญญัติ

เพราะเหตุว่า รูป นิพพาน บัญญัติ เป็นอนารัมมณธรรม คือ
ธรรมที่รู้อารมณไม่ได้

จบ อารัมมณปัจจัย

อธิปัตติปัจจัย

๔๘. ปุ จงจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ในสหชาตาริบัติปัจจัยนิเทศ ?

วิ. จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม พระบาลีข้อที่ ๑ คำว่า นนทาธิปติ เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ฉันทเจตสิกที่อยู่ในสาธิปติขวันะ ๕๒

คำว่า นนทสมปยุตตกานํ ฌมมานํ ตัมมัญญานานญจ รูปานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยขันธ์ธรรม องค์ธรรมได้แก่ สาธิปติขวันะ ๕๒ เจตสิก ๕๐ ที่ประกอบกับฉันทาธิปติ และสาธิปติจิตตชรูป

คำว่า อธิปัตติปัจจัยเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย ๙ มีสหชาตาริบัติ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปากะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ ที่ทำการอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของสหชาตาริบัติอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปัจจัยโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ พระบาลีข้อที่ ๒

คำว่า วิริยาธิปติ เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่วิริยเจตสิก ที่ในสาธิปติขวันะ ๕๒

คำว่า วิริยสมปยุตตกานํ ฌมมานํ ตัมมัญญานานญจ รูปานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยขันธ์ธรรม องค์ธรรมได้แก่สาธิปติขวันะ ๕๒ เจตสิก ๕๐ ที่ประกอบกับวิริยาธิปติ และสาธิปติจิตตชรูป

คำว่า อธิปติปัจจน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย ๑๑
มีสหชาตาทิปีติ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปากะ
สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ
สหชาตอวิคตะ ที่ทำการอุปการะ ฯลฯ

ปัจจนโย เป็นกิริยาบท ฯลฯ

พระบาลีข้อที่ ๓ คำว่า จิตตาทิปีติ เป็นกัตตบุท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย
ธรรม องค์ธรรมได้แก่ สาธิปติชานะ ๕๒

คำว่า จิตตสมปยุตตกานํ ฌมฺมานํ ตํสมฺมจฺจานานญจ รูปานํ เป็น
สัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยขุบบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่เจตสิก ๕๑
ที่ประกอบกับจิตตาทิปีติ และสาธิปติจิตตชรูป

คำว่า อธิปติปัจจน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย ๑๑
มีสหชาตาทิปีติ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปากะ นามอาหาระ
สหชาตินทริยะ สัมมยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ
ที่ทำการ ฯลฯ

ปัจจนโย เป็นกิริยาบท ฯลฯ

พระบาลีข้อที่ ๔ คำว่า วิมฺสาธิปติ เป็นกัตตบุท แสดงให้รู้ถึง
ปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ปัญญาเจตสิกที่อยู่ในติเหตุกชวณะ ๓๔

คำว่า วิมฺสสมปยุตตกานํ ฌมฺมานํ ตํสมฺมจฺจานานญจ รูปานํ เป็น
สัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยขุบบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ติเหตุกชวณะ
๓๔ เจตสิก ๓๗ ที่ประกอบกับวิมฺงสาธิปติ และสาธิปติจิตตชรูป

คำว่า อธิปติปัจจน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย ๑๒ มี
เหตุ สหชาตาทิปีติ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปากะ
สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ
สหชาตอวิคตะ ที่ทำการ ฯลฯ

ปัจจนโย เป็นกิริยาบท ฯลฯ

๔๘. ปุ. พระบาลีปัจจัยนิเทศที่แสดงถึงอาร์มณจริปติปัจจัยนั้น แสดงไว้ว่าอย่างไร? พร้อมทั้งแปลให้เห็นด้วย?

วิ. แสดงไว้ว่า ยัม ยัม ธมฺมํ กรูํ กตฺวา เย เย ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตเจตสิกกา ธมฺมา เต เต ธมฺมา เตสํ เตสํ ธมฺมานํ อติปติปจฺเจน

อาร์มณิกกรรมเหล่าใด ๆ คือจิตเจตสิกทั้งหลาย กระทำสิ่งใด ๆ ให้เป็นอารมณด้วยความฝักใฝ่อย่างหนักแน่นแล้วเกิดขึ้น สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ๆ เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะแก่อาร์มณิกกรรม คือจิตเจตสิกทั้งหลายเหล่านั้น ๆ ด้วยอำนาจอาร์มณจริปติปัจจัย

๕๐. ปุ. คำว่า อธิปติ หมายความว่าอย่างไร? มีวจนัตถะแสดงไว้ว่าอย่างไร?

วิ. คำว่า อธิปติ หมายความว่าสภาวะธรรมที่เป็นใหญ่กว่าสัมปยุตตธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับตน ดังมีวจนัตถะแสดงไว้ว่า อธินันํ ปติ = อธิปติ สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่กว่าสัมปยุตตธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับตน ชื่อว่า อธิปติ

๕๑. ปุ. การช่วยอุปการะชนิดไหนที่ได้ชื่อว่า อธิปติปัจจัย? แสดงวจนัตถะว่าอย่างไร?

วิ. ธรรมที่อุดหนุนกันโดยความเป็นใหญ่ ชนิดเช่นนี้และจึงได้ชื่อว่าอธิปติปัจจัย ดังมีวจนัตถะแสดงไว้ว่า เขฎฺฐกฺกุเจฺน อุปการโก ธมฺโม = อธิปติปจฺจโย ธรรมที่อุดหนุนกันโดยความเป็นใหญ่ เรียกว่า อธิปติปัจจัย

๕๒. ปุ. จงอธิบายในอาร์มณจริปติปัจจัย และสหชาตาริปติปัจจัยโดยสังเขป?

วิ. อธิบายในอาร์มณจริปติปัจจัยโดยสังเขป อาร์มณจริปติปัจจัยนี้ ได้แก่อารมณ ๖ มีรูปารมณเป็นต้น เป็นปัจจัยแก่อารมณธรรมคือจิตและเจตสิกให้เกิดขึ้น อารมณทั้งหลายเหล่านั้นมีอยู่ ๒ ประเภท คืออารมณสามัญญธรรมดาประเภทหนึ่ง อารมณที่เป็นอธิปติประเภทหนึ่ง บรรดาอารมณทั้ง ๒ ประเภท

นั้น อารัมมณรูปปัจจุบันนี้ มุ่งหมายเอาอารมณ์เฉพาะที่เป็นอธิปัตติชนิดพิเศษ มีอำนาจมาก สามารถทำให้เจตสิกธรรมนั้น ๆ น้อมไปสู่อารมณ์นั้นแล้วเข้าไปยึดไว้อย่างหนักแน่น เรียกว่าอารัมมณารูปปัจจุบัน อธิบายในสหชาตารูปปัจจุบันโดยสังเขป

ธรรมชาติที่เกิดขึ้นร่วมกันในที่นี้ ได้แก่จิตเจตสิกในจำนวนจิตเจตสิกเหล่านี้ ธรรมที่เป็นอธิปัตติ คือ เป็นใหญ่กว่าธรรมที่เกิดเกี่ยวเนื่องกับตน มีอยู่ ๔ อย่าง คือ จันตเจตสิกที่เป็นอธิปัตติ เรียกว่า จันตารูป ๑ กิริยาเจตสิกเป็นอธิปัตติ เรียกว่า วิริยารูป ๑ จิตที่เป็นอธิปัตติ เรียกว่า จิตตารูป ๑ ปัญญาเจตสิกเป็นอธิปัตติ เรียกว่า วิมังสารูป ๑ องค์ธรรมที่เป็นอธิปัตติ ๔ นี้ ย่อมสามารถยังธรรมซึ่งเกิดร่วมกันกับตนนั้น ให้น้อมไปตามอำนาจของตน จึงเรียกว่าสหชาตารูป

๕๓. ปุ จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจยบบัน, ปัจจนิก, ของ อารัมมณารูปปัจจุบัน และสหชาตารูปปัจจุบัน ทั้ง ๒ นั้นด้วย ?

วิ. อารัมมณารูปปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่อารมณ์ ๖ คืออภิญญา ๖ (อภิญญา ๖ จิต ๘๔ เจตสิก ๔๗ (เวทนา ๓๒ โสภณ ๒๒ มโหฬาร ๓๐) ทุกขสหนตกายวิญญาณจิต) ที่นำฝากฝากหนักแน่นอย่างยิ่ง ที่เป็นเตกาลิกะ และนิพพานที่เป็นกาลวิมุตติ อารัมมณารูปปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่โลกมูลจิต ๘ มหากุศลจิต ๘ มหาภิริยาณสมัมปัตตจิต ๔ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ เจตสิก ๔๕ (เวทนา ๓๒ โสภณ ๒๒ มโหฬาร ๓๐) เป็นผู้ฝากฝากอย่างหนักแน่นอย่างยิ่ง

อารัมมณารูปปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ ที่มีได้เป็นผู้ฝากฝากหนักแน่นอย่างยิ่ง โดยแน่นอนและไม่แน่นอน รูปทั้งหมด มีจิตตารูป ปฏิสนธิกัมมชรูป พหิรรูป อาหารรูป อุตชรูป อสัณณ- สัตตกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป

สหชาติปฏิบัติปัจจัย องค์ธรรมได้แก่อธิปตยองค์ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
ในบรรดาอธิปตย ๓ หรือ ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ วิมังสา ที่ในสาธิปตยชนะ ๕๒
และสาธิปตยชนะ ๕๒ ในขณะที่เป็นอธิปตย

สหชาติปฏิบัติปัจจัยยุบบัน องค์ธรรมได้แก่สาธิปตยชนะ ๕๒ เจตสิก ๕๑
(เว้นวิจิกิจฉา) สาธิปตยจิตตชรูปในขณะที่กำลังได้รับการช่วยอุปการะจาก
อธิปตยปัจจัยโดยแน่นนอนและไม่แน่นนอน (เว้นอธิปตยองค์ธรรม ๔ อย่างใด
อย่างหนึ่ง)

สหชาติปฏิบัติปัจจัยนิก องค์ธรรมได้แก่กามจิต ๕๔ มหัคคตวิปากจิต ๙
เจตสิก ๕๒ ที่มีได้รับการช่วยอุปการะจากอธิปตยปัจจัยโดยแน่นนอน และไม่
แน่นนอน อธิปตยองค์ธรรม ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่เป็นอธิปตยปัจจัย
นิราธิปตยจิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป พาหิรชรูป อาหารชรูป อตุชรูป
อสังขยัตตกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป

๕๔. ปุ. เมื่อโลกมูลจิตตูปบาทเป็นอารัมมณาริบัติปัจจัยแล้ว ธรรมอะไรเป็นอารัม-
มณาริบัติปัจจัยยุบบันนั้น และเมื่อมีมหากุศลจิตตูปบาทเป็นอารัมมณาริบัติ-
ปัจจัยยุบบันแล้ว ธรรมอะไรเป็นอารัมมณาริบัติปัจจัย ?

วิ. เมื่อโลกมูลจิตตูปบาทเป็นอารัมมณาริบัติปัจจัยแล้ว โลกมูลจิตตูปบาทนั้น
เองเป็นอารัมมณาริบัติปัจจัยยุบบันนั้น เป็มหากุศลจิตตูปบาทเป็นอารัมมณา
ริบัติปัจจัยยุบบันแล้ว มหากุศลจิตตูปบาทนั้นเองเป็นอารัมมณาริบัติปัจจัย

๕๕. ปุ. โสดาปัตติมรรคจิตตูปบาท โสดาปัตติผลจิตตูปบาท นิพพาน ทั้ง ๓ เหล่านี้
เป็นอารัมมณาริบัติปัจจัยของพวกไหน ?

วิ. เป็นอารัมมณาริบัติปัจจัยของมหากุศลญาณสัมปยุตตจิตตูปบาท (เว้น
อัปมัญญา) ของพระโสดาบันบุคคล

๕๖. ปุ. เมื่อนิพพานเป็นอาร์มณาริบัติปัจฉัยแก่โลกุตตรจิตตูปบาท ขณะนั้นมีปัจฉัย

สังเคราะห์ได้เท่าไร ? คืออะไรบ้าง ?

วิ. มีปัจฉัยสังเคราะห์ได้ ๓ มีอาร์มณาริบัติ อาร์มมณะ อาร์มมณูปนิสสยะ

๕๗. ปุ. เมื่อวิริยเจตสิกเป็นสหชาตาริบัติปัจฉัย ขณะนั้นธรรมอะไรเป็นปัจฉัยยุบบันน์ ?

และเมื่อปัญญาเจตสิกเป็นสหชาตาริบัติปัจฉัย ขณะนั้นธรรมอะไรเป็นปัจฉัยยุบบันน์ ?

วิ. เมื่อวิริยเจตสิกเป็นสหชาตาริบัติปัจฉัย ขณะนั้นสาริบัติชวณะ ๕๒ เจตสิก ๕๐ ที่ประกอบกับวิริยาริบัติ และสาริบัติจิตตชรูป เป็นปัจฉัยยุบบันน์

เมื่อปัญญาเจตสิกเป็นสหชาตาริบัติปัจฉัย ขณะนั้นนิคคตชวณะจิต ๓๔ เจตสิก ๓๗ ที่ประกอบกับวิมังสาริบัติ และสาริบัติจิตตชรูป เป็นปัจฉัยยุบบันน์

๕๘. ปุ. จงแสดงการจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ของอาร์มณาริบัติปัจฉัย ในบทกุสลปทาวสาน ในกุสลบท และอกุสลปทาวสาน ในอกุสลบท ? เฉพาะวิธีพระบาลี ?

วิ. จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรมในบทกุสลปทาวสาน ในกุสลบทในวิธีพระบาลี กุสโล ฌมโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยธรรม องค์ธรรมได้แก่กุสลจิต ๒๐ เจตสิก ๓๘ (เว้นอรหัตตมรรค) ที่มีสภาพเป็นที่ใฝ่ใจอย่างถึง กุสสสุต ฌมมสุต เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยยุบบันน์ องค์ธรรมได้แก่มหากุสลจิต ๘ เจตสิก ๓๓ (เว้นวิริยทัปปัญญา) ที่มีสภาพเป็นผู้ใฝ่อย่างหนักแน่น อาร์มมณาริบัติปัจฉัยเป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งอาร์มมณาริบัติปัจฉัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจฉัยทั้ง ๓ ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน มีอาร์มมณาริบัติ อาร์มมณะ อาร์มมณูปนิสสยะ ปัจจโย เป็นกิริยาบท ฯลฯ

บทอกุสลปทาวสาน ในอกุสลบท

ในวิธีพระบาลี อกุสโล ฌมโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัย องค์ธรรมได้แก่โลกมูลจิตตูปบาท ๘ ที่มีสภาพเป็นที่ใฝ่ใจยิ่งนัก

อกุศลสฺส ฆมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุบบันน์
องค์ธรรมได้แก่โลภมูลจิตตูปบาท ๘ ที่มีสภาพเป็นผู้ผูกใฝ่อย่างหนักแน่น
อารมฺมณฺหาธิปฺติปัจจยเณ เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจ ฯลฯ
ปัจจโย ฯลฯ

๕๕. ปุ. จงจำแนกอนุวาทพระบาลี ข้อที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖ ในบทที่ว่า
กฺุโส ฆมฺโม กุสลสฺส ฆมฺมสฺส ของอารมฺมณฺหาธิปฺติปัจจยโดยเฉพาะ ๆ
โดยกาล, ภูมิ, บุคคล, วิถี ?

วิ. ข้อที่ ๑, ๒, ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน กามภูมิ
ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน บุคคล ๔ ผลเสกขบุคคล ๓
ตามสมควร
ว่าโดยวิถี เป็นไปใน ปัจจเวกขณวิถี คือกามชวณมโน-
ทวารวิถี

ข้อที่ ๓ ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ
ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ติहेตฺถกบุคคล ๑ ผลเสกขบุคคล ๓
ตามสมควร
ว่าโดยวิถี ธรรมที่เป็นปัจจัยเป็นไปในอาทิกัมมิกฉานวิถี
ฉานสมาบัติวิถี

ธรรมที่เป็นปัจจัยุบบันน์ เป็นไปในปัจจเวกขณวิถี

ข้อที่ ๔ - ๕ ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ
ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ผลเสกขบุคคล ๓
ว่าโดยวิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน มรรควิถีเบื้องต้น ๓
ธรรมที่เป็นปัจจัยุบบันน์ เป็นไปใน ปัจจเวกขณวิถี

ข้อที่ ๖ ว่าโดยกาล เป็นไปใน ประวัติกาล
 ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ
 ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ผลเสกขบุคคล ๓
 ว่าโดยวิธีธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน มรรคเบืองต่ำ ๓
 ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจจุบัน เป็นไปใน ปัจจเวกขณวิถี

๖๐. ปุ. จงแสดงการจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ในข้อที่ว่า อพฺยาคโต ฌมฺโม
 อพฺยาคตสฺส ฌมฺมสฺส อารมฺมณชิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย?

วิ. จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ในวิธีพระบาลี อพฺยาคโต ฌมฺโม เป็น
 กัตตฺวบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย. องค์ธรรมได้แก่อรรถัตถผลจิตตฺวาบท และ
 นิพพาน ที่มีสภาพเป็นที่ไผ่ใจยิ่งนัก อพฺยาคตสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท
 แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน. องค์ธรรมได้แก่มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
 เจตสิก ๓๖ (เว้นอัปปมัญญา)

 อารมฺมณชิปฺติปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง
 อารมฺมณชิปฺติปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๓ ที่เข้าช่วย
 อุปการะในคราวเดียวกัน มีอารมฺมณชิปฺติ อารมฺมณะ อารมฺมณฺณนิสสยะ
 ปจฺจโย ฯลฯ

๖๑. ปุ. สุตฺตสังขยวาระ ใ้จำนวนเท่าไร ? ในอารมฺมณชิปฺติปัจจัย และปัจจัยที่
 เป็นสภาพกันกับอารมฺมณชิปฺติปัจจัยนั้น คืออะไรบ้าง ?

วิ. สุตฺตสังขยวาระ ของอารมฺมณชิปฺติปัจจัย มีจำนวน ๗ คือ

๑. กุสโล กุสลสฺส อารมฺมณชิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
๒. กุสโล อกุสลสฺส อารมฺมณชิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
๓. กุสโล อพฺยาคตสฺส อารมฺมณชิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
๔. อกุสโล อกุสลสฺส อารมฺมณชิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

๕. อพฺยาโกโต อพฺยาโกตสฺส อารมฺมณาริปีปัจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

๖. อพฺยาโกโต กุสฺลสฺส อารมฺมณาริปีปัจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

๗. อพฺยาโกโต อกุสฺลสฺส อารมฺมณาริปีปัจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

ปัจจัยที่เป็นสภาคันกับอารัมมณาริปีปัจจัย มี ๗ ปัจจัย คือ อารัมมณะ
 วัตถุ อารัมมณปุเรชาตนิสสยะ อารัมมณูปนิสสยะ อารัมมณปุเรชาตอะ
 อารัมมณปุเรชาตวิปยุตตะ อารัมมณปุเรชาตตตฺติ อารัมมณปุเรชาตอวิคตะ

๖๒. ปุ. จงแปล และแสดงองค์ธรรม, ในอนุวาทพระบาลีข้อที่ ๑ ใน อพฺยาโกโต
 ธมฺโม อกุสฺลสฺส ธมฺมสฺส แห่งอารัมมณาริปีปัจจัย ?

วิ. แปล และแสดงองค์ธรรมข้อที่ ๑ บุคคลมีความพอใจ ชอบใจ จักขุประสาท
 โสตรประสาท ฆานประสาท ชิวหาประสาท กายประสาท รูปารมณฺ สัททารมณฺ คันถารมณฺ
 รสธารมณฺ โสภณูปารมณฺ หทยวัตถุ วิบากอพฺยาโกตขันธ์และกิริยาอพฺยาโกต-
 ขันธ์ ด้วยจิตใจฝักใฝ่อย่างหนักแน่น เมื่อมีจิตใจฝักใฝ่ต่อจักขุประสาท เป็นต้น
 อย่างหนักแน่นแล้ว ราคะและทิฏฐีย่อมเกิดขึ้น

กัตตูปาท องค์ธรรมได้แก่อิฏฐนิปผันนรูป ๑๘ โลกียวิบากจิตตูปาท
 ๓๑ (เว้นทุกขสหนคตกายวิญญูณจิต ๑) กิริยาจิตตูปาท ๒๐ ที่มีสภาพ
 เป็นที่ใฝ่ใจยิ่งนัก สัมปทานนบท องค์ธรรมได้แก่โลกมูลจิตตูปาท ที่มีสภาพ
 เป็นที่ใฝ่ใจยิ่งนัก

๖๓. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจุပ္ปัน, ปัจจนิก, ของสหชาตาริปีปัจจัย
 โดยเอกันต และอเนกัณต ?

วิ. สหชาตาริปีปัจจัย (เอกันต) แน่นนอน ได้แก่อภิธัมมปัจจัยอย่างใด
 อย่างหนึ่งในอัปปนาชวเนจิต ๒๖ (อเนกัณต) ไม่แน่นนอน ได้แก่อภิธัมม
 ปัจจัย ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งในกามชวเนจิต ๒๖ (เว้นโมหมูลชวเนจิต ๒
 หสิตูปาทจิต ๑) สหชาตาริปีปัจจัยอุပ္ปัน (เอกันต) แน่นนอน ได้แก่
 อัปปนาชวเนจิต ๒๖ เจตสิก ๓๘ (เว้นอธิบดี องค์ธรรมในขณะที่เป็นปัจจัย)
 และอัปปนาสาธิปจิตตชรูป

(อเนกัณฺต) ไม่แน่นอน ได้แก่ กามชวเนจิต ๒๖ (เว้นโมหมูลชวเน-
จิต ๒ หสิตุปปาทชวเนจิต ๑) เจตสิก ๕๑ (เว้นอริบตีองค์ธรรมในขณะที่
เป็นปัจจัย) และ กามสาริปัตติจิตตชรูป

สหชาตาริปปัจจนิก (เอกัณฺต) แน่นนอน ได้แก่ โมหมูลจิต ๒ อเหตุก-
จิต ๑๘ มหาวิปากจิต ๑๘ มัคคตวิปากจิต ๙ เจตสิก ๔๑ นิราริปปัตติจิตต-
ชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป พาหิรชรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป อสัณฺณสัทกัมมชรูป
ปวัตติกัมมชรูป

(อเนกัณฺต) ไม่แน่นอน ได้แก่ กามชวเนจิต ๒๖ (เว้นโมหมูล และ
หสิตุปปาทชวเน) เจตสิก ๕๑ กามสาริปัตติจิตตชรูป

๖๔. ปุ. สุธสังขยาตวาระ ในสหชาตาริปปัจจยัณฺมีเท่าไร คืออะไรบ้าง และปัจจัย
ที่เป็นสภาคกันกับสหชาตาริปปัจจยัณฺมีเท่าไร ? คืออะไรบ้าง ?

วิ. สุธสังขยาวารของสหชาตาริปปัจจยัณฺมี ๗ ข้อ คือ

๑. กุสโล กุสลสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑
๒. กุสโล อพฺยาगतสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑
๓. กุสโล กุสลาภากตสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑
๔. กกุสโล อกุสลสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑
๕. อกุสโล อพฺยาगतสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑
๖. อกุสโล อกุสลาภากตสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑
๗. อพฺยาगतโต อพฺยาगतสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย ๑

ปัจจัยที่เป็นสภาคกันกับสหชาตาริปปัจจยัณฺมี ๑๒ อย่างคือ เหตุ สหชาตะ
อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปากะ นามอาหาระ สหชาตินทริยะ มัคคะ
สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ

๖๔. ปุ. จงจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม, ในบทต่อไปนี้

ก. กุสโล ฌมโม กุสลสุต ฌมมสุต สหชาตาริปปิจฺจเยน ปัจจโย

- ข. กุสโล ฌมโม อพฺยากตฺสฺส ฌมฺมสฺส สหชาตาริปีติปฺจฺเยน ปฺจฺจโย
 ค. กุสโล ฌมโม กุสฺลตฺสฺสจ อพฺยากตฺสฺสจ ฌมฺมสฺส สหชาตาริปี-
 ปฺจฺเยน ปฺจฺจโย ?

วิ. กุสโล ฌมโม เป็นกัตตบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจย องค์ธรรมได้แก่กุสลอธิปัตติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือฉันทะ วิริยะ ปัญญา ที่ในกุสลจิต ๒๑ และจิตตาริบัติ คือ กุสลจิต ๒๑ กุสฺลตฺสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจ-
 ยุบบันนี้ องค์ธรรมได้แก่กุสฺลนามขันธ์ นามขันธ์ ๔ หรือ ๓ ที่ประกอบ
 กับอธิปัตติ สหชาตาริปีติปฺจฺเยน เป็นกรณบถ แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง
 สหชาตาริปีติปัจจยเป็นพิเศษในบรรดาอำนาจปัจจยทั้ง ๑๑ ที่เข้าช่วย
 อุปการะในคราวเดียวกันมี สหชาตาริปีติ เหตุ สหชาตะ อัญญมัญญะ
 สหชาตนิสสยะ นามอาหาระ สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตัตถิ
 สหชาตอวิกตะ ปฺจฺจโย ฯลฯ

ข. กุสโล ฌมโม เป็นกัตตบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจย องค์ธรรมได้แก่
 กุสลอธิปัตติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง

อพฺยากตฺสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจยุบบันนี้
 องค์ธรรมได้แก่ กุสฺลสาริปีติ จิตตารูป มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ
 กายวิญญูติ วจีวิญญูติ เป็นต้น

สหชาตาริปีติปฺจฺเยน เป็นกรณบถ แสดงให้รู้ถึงอำนาจสหชาตา-
 ริปีติปัจจยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจยทั้ง ๑๐ ที่ทำการเข้าช่วยอุปการะ
 ในคราวเดียวกันมี สหชาตาริปีติ เหตุ สหชาตะ สหชาตนิสสยะ นามอาหาระ
 สหชาตินทริยะ มัคคะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิกตะ
 ปฺจฺจโย ฯลฯ

ค. กุสโล ฌมโม เป็นกัตตบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจย องค์ธรรม ได้แก่
 กุสลอธิปัตติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง

กุศลสุต จ อพยากตสุต จ ฆมสุต เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึง บัณฑิตยบับันนี้ องค์ธรรมได้แก่ กุศลนามขันธ์ ๔ หรือ ๓ กุศลสาธิตจิตตชรูป มีรูป เสียง เป็นต้น

สหชาตาริปปิปัจจน เป็นกรรมบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง สหชาตาริปปิปัจจนเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจนทั้ง ๔ ที่เข้าช่วยอุปการะ ในคราวเดียวกันมี สหชาตาริปปิ เหตุ สหชาตะ สหชาตนิสสยะ นามอาหาระ สหชาตนิทริยะ มัคคะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ ปัจจโย ฯลฯ

๖๖. ปุ. จงแสดงตัวอย่างเป็นบุคคลาธิฐาน ในบทที่ว่า กุศลอธิปัตติ เป็นปัจจนช่วย อุปการะสัมปยุตตกุศลนามขันธ์ ๔ และกุศลจิตตชรูป โดยอำนาจสหชาตาริปปิปัจจน ?

วิ. แสดงตัวอย่างเป็นบุคคลาธิฐาน เช่นดังมีตัวอย่างที่พึงทราบได้ว่า ในสมัย พุทธกาล พระอรหันต์ ๔ รูป ได้บรรลุโลกุตตรธรรมโดยอาศัยอธิปัตติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่มีเรื่องแจ้งอยู่ในมหาวรรคสังยุตตอรรถกถาว่า

ตตถ ฐฏฐปาตเตโร นนํ ฐุํ กตฺวา โลกุตฺตรมมํ นิพฺพตฺเตสิ
โสณฺตเตโร วิริยํ ฐุํ กตฺวา สมฺมุตฺตเตโร จิตฺตํ ฐุํ กตฺวา, อายสฺมา
โมฆราชา วิมฺสํ ฐุํ กตฺวาติ ฯ ในบรรดาพระอรหันต์ ๔ องค์นั้น ท่าน
รัฐบาลเถระได้อาศัยฉันทะเป็นหัวหน้าเป็นประธาน แล้วก็กระทำโลกุตตร-
ธรรมให้สำเร็จ ท่านโสณเถระได้อาศัยวิริยะเป็นหัวหน้าเป็นประธาน แล้ว
ก็กระทำโลกุตตรธรรมให้สำเร็จ ท่านสัมมุตเถระได้อาศัยจิตตเป็นหัวหน้า
เป็นประธาน แล้วก็กระทำโลกุตตรธรรมให้สำเร็จ ท่านโมฆราชเถระได้อาศัย
ปัญญาเป็นหัวหน้าเป็นประธาน แล้วก็กระทำโลกุตตรธรรมให้สำเร็จ

๖๗. ปุ. จงแสดงตัวอย่างเป็นบุคคลาธิฐาน ในบทที่ว่า อกุศลอธิปัตติ เป็นปัจจนช่วย อุปการะแก้สัมปยุตตนามขันธ์ ๔ และอกุศลจิตตชรูป

วิ. ตัวอย่างเป็นบุคคลาธิฐาน เช่น ปุณฺณชโน นนํ ฐุํ ตตฺถ พุจฺจิริตํ
นิพฺพตฺเตสิ วิริยํ ฐุํ กตฺถ จิตฺตํ ฐุํ กตฺวาติ ฯ

ปฤชณผู้หนาไปด้วยกิเลส ได้อาศัยฉันทะ วิริยะ จิตตะเป็นหัวหน้า
เป็นประธานแล้ว ก็กระทำทุจจริต มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ให้สำเร็จ
ดังนี้ เป็นต้น

๖๘. ปุ. จงแปล จำแนกบท เนื้อความ องค์ธรรม พร้อมทั้งจำแนกโดยกาล ภูมิ บุคคล
วิธี ในข้อที่ว่า อพฺยาโกโต อพฺยาโกตสฺส ของสหชาตาริปปัจจย ?

วิ. อพฺยาโกตธรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่อพฺยาโกตธรรม ด้วยอำนาจ
สหชาตาริปปัจจย

คำว่า อพฺยาโกโต เป็นกัตตัพพ แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่
วิปากและกิริยา อธิบัติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือฉันทะ วิริยะ ปัญญา ที่
ในมหากิริยา มหัคคตกิริยา ผลจิต และจิตตาริปปิ คือมหากิริยาจิต ๘
มหัคคตกิริยาจิต ๘ ผลจิต ๔

คำว่า อพฺยาโกตสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบุบบันธรรม
องค์ธรรมได้แก่ มหากิริยา มหัคคตกิริยา ผลจิตนามขันธ์ ๔ ที่ประกอบ
กับวิปากและกิริยาอธิบัติ วิปากและกิริยา สาธิปติจิตตชรูปมี มีรูป เสียง
เป็นต้น

ว่าโดยกาล	เป็นไปใน	ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ	เป็นไปใน	ปัญจโวการภูมิ
ว่าโดยบุคคล	เป็นไปใน	ผลบุคคล ๔
ว่าโดยวิธี	เป็นไปใน	ปัญจทวารวิธี กามชวนมโนทวารวิธี
	ฉานวิธี	มคควิธี ผลสมาบัติวิธี

จบ อธิปติปัจจัย

อนันตรปัจจัย

๖๕. ปุ. จงแสดงอาร์มภพทในอนันตรปัจจัยนิตเทศ และแปลเฉพาะข้อที่ ๑-๒ มาด้วย ?

วิ. ปัจจุทเทศ โย ยาทีโส ปัจโย อนนตรปัจจัยโยติ ภควตา อุตทิฏฐโ, โส ตาทีโส ปัจโย ปัจจนินทเทศ, จกขุวิญญานชาตุ ตัมมปุตุตกา จ ชมมา มโนชาตุยา ตัมมปุตุตกานญ จ ชมมานิ อนนตรปัจจัยเณ ปัจโย ฯ ๑๓ ๑ เยตี เยตี ชมมามิ อนนตรา เย เย ชมมา อุปชชนติ จิตตเจตสิก ชมมา เต เต ชมมา เตตี เตตี ชมมานิ อนนตรปัจจัยเณ ปัจโยติ ภควตา นิตทิฏฐโ

ปัจจัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจุทเทศว่า “อนนตรปัจจัย” ปัจจัยเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยพิสดาร ในปัจจนินทเทศว่า จกขุวิญญานชาตุ ตัมมปุตุตกา จ ชมมา มโนชาตุยา ตัมมปุตุตกานญ ชมมานิ อนนตรปัจจัยเณ ปัจโย ฯ ๑๓ ๑

๑๔. เยตี เยตี ชมมานิ เย เย ชมมา อุปชชนติ จิตตเจตสิก ชมมา เต เต ชมมา เตตี เตตี ชมมานิ อนนตรปัจจัยเณ ปัจโย ฯ และคำแปลเฉพาะข้อที่ ๑, ๒ โดยลำดับพระบาลี

๑. จกขุวิญญานชาตุ ตัมมปุตุตกา จ ชมมา มโนชาตุยา ตัมมปุตุตกานญ ชมมานิ อนนตรปัจจัยเณ ปัจโย ฯ

จักขุวิญญานชาตุก็ดี สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวง ที่ประกอบกับจักขุวิญญานชาตุก็ดี เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการแด่มโนธาตุ คือสัมปฏิจจนจิต ๒ และอัญญสมานาเจตสิก ๑๐ ที่ประกอบกับสัมปฏิจจนจิต ด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย

๒. มโนธาตุ ตัมมปยุตฺตกา จ ชมฺมา มโนวิญญานธาตุยา
 ตัมมปยุตฺตกานญจ ชมฺมานิ อนนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย มโนธาตุคือ
 สัมปฏิจจานจิต ๒ กิตติ อัญญสมานาเจตสิก ๑๐ ดวงที่ประกอบกับสัมปฏิจจานจิต
 กิตติ ปัจจัยคือช่วยอุปการแก่มนวิญญานธาตุ คือสันตிரณจิต ๓ อัญญสมานา-
 เจตสิก ๑๑ ที่ประกอบกับสันตிரณจิต ๓ ด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย ฯ

๓๐. ปุ. จงจำแนกบท, เนื้อความ องค์ธรรม, ในข้อที่ ๕, ๖, ๑๑, ๑๒, ของ
 อนันตรปัจจัยนิทเทส ?

วิ. จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ข้อที่ ๕ นามวิญญานธาตุ
 ตัมมปยุตฺตกา จ ชมฺมา เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรม
 ได้แก่ ฆานวิญญานจิต ๒ อัญญสมานาเจตสิก ๗ ดวงที่ประกอบ
 มโนธาตุยา ตัมมปยุตฺตกานญจ ชมฺมานิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้
 รู้ถึงปัจจัยบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่สัมปฏิจจานจิต ๒ อัญญสมานา
 เจตสิก ๑๐ ที่ประกอบ อนนฺตรปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึง
 อำนาจปัจจัย ๕ มี อนันตระ สมณันตระ อนันตรูปนิสสยะ นัตถิ วิคตะ
 ที่ทำการช่วยอุปการในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของอนันตระอย่างเดียวเท่านั้น
 เป็นพิเศษ ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงให้รู้ว่า การเกิดขึ้นและตั้งอยู่
 เจริญขึ้นได้ ของปัจจัยบันนธรรมนั้น เนื่องด้วยได้รับการช่วยอุปการจาก
 ปัจจัยธรรมนั้น ฯ ล ฯ

ข้อที่ ๖ มโนธาตุ ตัมมปยุตฺตกา จ ชมฺมา เป็นกัตตูปทแสดงให้รู้ว่า
 ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ สัมปฏิจจานจิต ๒ อัญญสมานาเจตสิก ๑๐
 ดวงที่ประกอบ มโนวิญญานธาตุยา ตัมมปยุตฺตกานญจ ชมฺมานิ
 เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ สันติริณ-
 จิต ๓ อัญญสมานาเจตสิก ๑๑ ดวงที่ประกอบ อนนฺตรปจฺเจยน เป็นกรณบท
 เหมือนข้อที่ ๕ ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท ฯ ล ฯ

ข้อที่ ๑๑, ๑๒ หลักสูตรหน้า ๖๐-๖๑

๓๑. ปุ. อนันตรปัจจัยนิเทศข้อที่ ๑๘ แสดงไว้ว่าอย่างไร? พร้อมทั้งแปล, จำแนก
บท, เนื้อความ องค์ธรรม ให้เห็นด้วย?

วิ. แสดงไว้ว่า เยตี เยตี ชมฺมานํ เย เย ชมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ
จิตฺตเจตฺติกา ชมฺมา เต เต ชมฺมา เตสฺ เตสฺ ชมฺมานํ อนนฺตรปัจจัยเณ
ปัจจโย ฯ

ธรรมทั้งหลายคือจิตเจตสิก พร้อมด้วยจิตจิตของพระอรหันต์ที่เกิดหลังๆ
ใด ๆ ย่อมเกิดขึ้นติดต่อกันในลำดับแห่งนามขันธ์ทั้งหลายใด ๆ (เวไนฺจิตฺติ
ของพระอรหันต์) นามขันธ์ทั้งหลาย (เวไนฺจิตฺติของพระอรหันต์) นั้น ๆ
เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่จิตเจตสิก พร้อมด้วยจิตจิตของพระอรหันต์ที่
เกิดหลัง ๆ นั้น ๆ ด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย

จำแนกบท, เนื้อความ องค์ธรรม

พระบาลีข้อที่ ๑๘ คำว่า เยตี เยตี ชมฺมานํ เป็นสามีสัมพันธ-
อนิยมบท หลักสูตรหน้า ๖๕-๖๖

๓๒. ปุ. คำว่า อนฺตรํ และ อนนฺตรํ หมายความว่าอย่างไร มีวจนัตถะแสดงไว้ว่า
อย่างไร?

วิ. คำว่า อนฺตรํ หมายความว่า ธรรมชาติที่คั่นคือที่กระทำให้มีระหว่าง ดังมี
วจนัตถะแสดงว่า อนฺตรยติ อนฺตรํ กโรตฺติ = อนฺตรํ ธรรมชาติที่คั่น
คือที่กระทำให้มีระหว่าง ฉะนั้นจึงชื่อว่า อันตร อนนฺตรํ หมายความว่า
ธรรมชาติที่ไม่มีระหว่างคั่น ดังมีวจนัตถะแสดงว่า นตฺถิ เยตี อนฺตรนฺติ =
อนนฺตรว ะหว่างคั่นแห่งธรรมเหล่าใดไม่มี ฉะนั้นธรรมเหล่านั้น จึงชื่อว่า
ไม่มีระหว่างคั่น

๓๓. ปุ. จิตเจตสิกที่เป็นอนันตรปัจจัย และอนันตรปัจจัยยุบกันนั้น มีหรือไม่ จง
อธิบายยกเหตุผลประกอบด้วย?

วิ. นี่คือจิตเจตสิกที่เกิดก่อน ๆ (เป็นจิตจิตของพระอรหันต์) เป็นอนันตรปัจจัย
คือช่วยอุปการแก่จิตเจตสิกที่เกิดทีหลังให้เกิดขึ้นสืบต่อกันไปโดยไม่มีระหว่าง

กันเลย เหตุผลเช่น จิตและเจตสิกอันมีสภาพเกิดดับอยู่ทุก ๆ ขณะนั้น เมื่อ
ดวงแรกเกิดขึ้นแล้วดับไป และในการดับไปนั้น ก็ยังมีอำนาจที่ช่วยอุดหนุน
ให้แก่ธรรมที่พวกเดียวกันกับตน อันได้แก่จิตดวงพลังพร้อมด้วยเจตสิกให้
เกิดขึ้นแทนสืบต่อไป โดยไม่มีเวลาหยุดหรือเว้นว่างเลย เว้นไว้แต่เจติจิต
ของพระอรหันต์จำพวกเดียวเท่านั้น ที่ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดจิตดวงอื่นสืบ
ต่อไปได้ ฉะนั้นจิตเจตสิกที่เป็นอนันตรปัจจัย จึงเอาจิต ๘๘ เจตสิก ๕๒
ที่เกิดก่อน (เว้นเจติจิตของพระอรหันต์) ส่วนจิตเจตสิกที่เป็นอนันตร-
ปัจจัยปัจจุบันนี้ จึงเอาจิต ๘๘ เจตสิก ๕๒ ที่เกิดหลัง ๆ พร้อมด้วยเจติจิตของ
พระอรหันต์ด้วย ฯ

๓๔. ปุ. จงแสดงสูตรสังขยวาร พร้อมทั้งแปลและปัจจัยที่เป็นสภาคกับอนันตรปัจจัย
มีเท่าไร คืออะไรบ้าง ?

วิ. สูตรสังขยวารของอนันตรปัจจัยมี ๗ คือ

๑. กุสลโล กุสลสุต อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย

กุสลเป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่กุศลด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย

๒. กุสลโล อพฺยาคตสุต อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย

กุสลเป็นปัจจัยแก่อัพยาคต ด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย

๓. อกุสลโล อกุสลสุต อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย

อกุสลเป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่อกุศลด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย

๔. อกุสลโล อพฺยาคตสุต อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย

อกุสลเป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่อัพยาคต ด้วยอำนาจ
อนันตรปัจจัย

๕. อพฺยาคโต อพฺยาคตสุต อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย

อพฺยาคตเป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการแก่อัพยาคตด้วยอำนาจ
อนันตรปัจจัย

๖. อพฺยาโกโต กุสฺลสฺส อนนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย

อฺพฺยาโกตเป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการแก่กุศลด้วยอำนาจ
อนันตรปัจจัย

๗. อพฺยาโกโต อกุสฺลสฺส อนนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย

อฺพฺยาโกตเป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการแก่อกุศลด้วยอำนาจ
อนันตรปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นสภาพกับอนันตรปัจจัย มี ๖ ปัจจัย คือ สมณันตรระ
อนันตรูปนิสสยะ อาเสวน นานักขณิกกัมม นัตถิ วิคตะ

๗๕. ปุ. จงแสดงอนันตรปัจจัย, อนันตรปัจจัยุบบันน์, ปัจจนิก เฉพาะจักขุทวารวิถี
อติมหันตารมณฺ์ ตทารมฺพนวาระของท่าน ?

วิ. อนันตรปัจจัย, อนันตรปัจจัยุบบันน์, อนันตรปัจจัยนิก เฉพาะจักขุวิญญาณ
วิถีอติมหันตารมณฺ์ ตทารมฺมนวาระของข้าพเจ้านั้นมีดังนี้

อนันตรปัจจัย ได้แก่ กามจิต ๔๖ (เว้นทวิปัญญวิญญาณจิต ๘ สำหรับ
บุคคลที่เว้นตามสมควร) ที่เกิดก่อน (เวณฺ์จิตฺตจิตของพระอรหันต์)

อนันตรปัจจัยุบบันน์ ได้แก่กามจิต ๔๖ ที่เกิดทีหลังพร้อมทั้งจิตฺตจิตของ
พระอรหันต์

อนันตรปัจจัยนิก ได้แก่ รูปทั้ง ๗ หมวด มี จิตตชรูป เป็นต้น

๗๖. ปุ. จงแสดงการจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม กาล, ภูมิ, บุคคล วิถี
ในอนวาทพระบาลี

ข้อที่ ๑ แห่งอนันตรปัจจัยในบท กุสโล กุสฺลสฺส ?

วิ. อนวาทพระบาลีข้อที่ ๑ คำว่า ปุริมา ปุริมา กุสฺลา ขนฺธา เป็นกัตตูปาท
แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ โลภียกุสฺลขวนจิตตูปาท ๑๗ ที่เกิด
ก่อนๆ (เว้นชวณะดวงสุดท้าย) ปจฺจนิมานํ ปจฺจนิมานํ กุสฺลํ ขนฺธานํ
เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุบบันน์ องค์ธรรมได้แก่ กุสฺลขวนจิต-
ตูปาท ๒๑ (เว้นกุสฺลขวนะดวงที่ ๑) อนนฺตรปจฺเจยน เป็นกรณบท

แสดงให้รู้ถึงอำนาจของอนันตรปัจจัย ในบรรดาอำนาจของปัจจัยทั้ง ๖ ที่
เข้าช่วยอุปการในคราวเดียวกัน มีอนันตร สมันตร อาเนตร ปนิสสยะ
อาเสวนะ นัตถิ วิคต

๓๓. ปุ. กุศลเป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่พญากตธรรม ด้วยอำนาจอนันตรปัจจัยนั้น
อยากทราบว่ กุศลนั้นได้แก่อะไร? อพญากตธรรมนั้นได้แก่อะไร

วิ. กุศลนั้น ได้แก่โลกียกุศลชวณะจิตตูปบาท ๑๗ ดวง สุตท้าย และมรรคจิต ๔
อพญากตนั้น ได้แก่ ตถารัมมฉจิตตูปบาท ๑๑ ภวังคจิตตูปบาท ๑๙ ผล
จิตตูปบาท ๔

๓๔. ปุ. จงแปลและแสดงองค์ธรรมในอนุบาทพระบาลีข้อที่ ๑ ของอนันตรปัจจัย ใน
บท อพฺยาโกโต อพฺยาโกตสฺส ?

วิ. แปลอนุบาทพระบาลีข้อที่ ๑ ปริมา ปริมา ฯลฯ ขนฺธานํ อนนฺตรปฺจฺเจน
ปฺจฺจโย วิปากและกิริยานามขันธ์ ๔ ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการ
วิปากและกิริยานามขันธ์ ๔ ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจอนันตรปัจจัย ปริมา
ปริมา วิปากพฺยาโกตา กิริยาพฺยาโกตา ขนฺธา องค์ธรรมได้แก่
วิปากจิตตูปบาท ๓๖ กิริยาจิตตูปบาท ๒๐ ที่เกิดก่อน ๆ (เว้นจิตติจิตของ
พระอรหันต์)

ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ วิปากพฺยาโกตานํ กิริยาพฺยาโกตานํ ขนฺธานํ
องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท ๓๖ กิริยาจิตตูปบาท ๒๐ พร้อมด้วยจิตติ
ของพระอรหันต์

จบ อนันตรปัจจัย

สมนันตรปัจจัย

๓๕. ปุ. คำว่า สมนันตรปัจจัย หมายความว่าอย่างไร ? มีวจนัตถะว่าอย่างไร ? และความต่างกันระหว่างอนันตรปัจจัย กับ สมนันตรปัจจัยนั้น ต่างกันที่ตรงไหน ให้อธิบายและยกหลักฐานที่มาจากอรรถกถาประกอบด้วย ?

วิ. คำว่า สมนันตรปัจจัย หมายความว่า ธรรมที่ไม่มีระหว่างกันเลยนั้น เป็นธรรมช่วยอุดหนุน ดังมีวจนัตถะแสดงไว้ว่า สมนุนฺตรํ เหตุว อุปการโก รมโม ธรรมที่ไม่มีระหว่างกันเลยนั้น เป็นธรรมช่วยอุดหนุน ชื่อว่า สมนันตรปัจจัย ความต่างกันระหว่างอนันตรปัจจัยกับสมนันตรปัจจัย มีข้อความและอรรถาธิบายตลอดจนองค์ธรรมเหมือนกัน จะมีต่างกันเป็นพิเศษก็เพียงแค่ชื่อเท่านั้น ดังมีหลักฐานบาลีในปัญฐานอรรถกถาว่า โย อนนฺตร-ปัจจัยโย เสวว สมนุนฺตรปัจจัยโย พยัญชนเมตฺตเมว เหตุถ นามิ อุปจยสนฺตติอาทิสฺสว อธิวจนินฺรุตฺติทุกาทิสฺสว จ อตฺตโต ปน นามิ นตฺติ ฯ แปลความว่า ธรรมใดเรียก อนันตรปัจจัย ธรรมนั้นแหละเรียกว่า สมนันตรปัจจัย คือในที่นี้ ว่าโดยที่จริงแล้วต่างกันแต่เพียงพยัญชนะเท่านั้น เช่นเดียวกับคำว่า อุปจย สนฺตติ และคำว่า อธิวจนทุก นินฺรุตฺติทุก เป็นต้น แต่ว่าโดยเนื้อความแล้ว ไม่มีการแตกต่างกันเลย

๔๐ ปุ. จงจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ในพระบาลีที่ว่า อพฺยาโกโต รมโม กุสฺลสฺส รมฺมสฺส แห่ง สมนันตรปัจจัย

วิ. คำว่า อพฺยาโกโต รมโม เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ ไวกุณฐัพพนจิตตูปาท และมโนทวาราวชชนจิตตูปาท

คำว่า กุศลสุต ฆมมสุต เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน
องค์ธรรมได้แก่ กุศลชวณะดวงที่ ๑ ของมหากุศลจิตอุปบาท ๘

๘๑. ปุ จงแสดงอนุวาทพระบาลีของวิธีพระบาลีที่ว่า อพฺยาโกโต ฆมฺโม อพฺยาโกตสุต
ฆมมสุต สมณนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย และแปลด้วย ?

วิ. อนุวาทพระบาลีและคำแปล

๑. ปุริมา ปุริมา วิปากาพฺยาโกตา กิริยาโกตา ขนฺธา ปจฺฉิมา
ปจฺฉิมา วิปากาพฺยาโกตา กิริยาพฺยาโกตา ขนฺธานิ สมณนฺตรปจฺเจยน
ปจฺจโย ฯ วิปากและกิริยานามชั้นที่ ๔ ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัย ช่วยอุปการ
วิปากและกิริยานามชั้นที่ ๔ ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจสมณันตรปัจจัย

๒. ภวํกํ อวชฺชนาย สมณนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย ฯ ภวํกํ
เป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่อวชชนจิต ๒ ด้วยอำนาจสมณันตรปัจจัย

๓. กิริยํ วุฏฺฐานสุต สมณนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย ฯ กิริยาชวณะ
ดวงสุดท้ายและโฏฐัพพนจิตดวงที่ ๒ ปัจจัยช่วยอุปการแก่ตทารัมมณะ และ
ภวํกํ ด้วยอำนาจสมณันตรปัจจัย

๔. อรหโต อนฺโโลมํ ผลสมาปฺตติยา สมณนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย ฯ
อนฺโถมของพระอรหันต์ เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่อรหัตตผลสมาบัติ ด้วย
อำนาจสมณันตรปัจจัย

๕. นิโรธา วุฏฺฐหนฺตสุต เนวสณฺณานาสณฺณายตนกิริยํ ผลสมา-
ปฺตติยา สมณนฺตรปจฺเจยน ปจฺจโย ฯ เนวสณฺณานาสณฺณายตนกิริยาจิต
เป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่อรหัตตผลจิต ของพระอรหันต์ที่ออกจากนิโรธ
สมาบัติ ด้วยอำนาจสมณันตรปัจจัย

จบ สมณันตรปัจจัย

สหชาติปัจจัย

๘๒. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นสหชาติปัจจัย, ปัจจัยปັນนธรรม พร้อมทั้งแสดงบาลีประกอบของสหชาติปัจจัย ดังต่อไปนี้

ก. ขณะที่นามเป็นปัจจัย	นามเป็นปัจจัยปັນน
ข. ขณะที่นามเป็นปัจจัย	รูปเป็นปัจจัยปັນน
ค. ขณะที่นามเป็นปัจจัย	นามรูปเป็นปัจจัยปັນน
ฌ. ขณะที่รูปเป็นปัจจัย	รูปเป็นปัจจัยปັນน
ง. ขณะที่รูปเป็นปัจจัย	นามเป็นปัจจัยปັນน

วิ. ก. จตุตถาโร ขนฺธา อรูปโน อลฺลภมฺมณํ สหชาติปจฺเจเนน ปจฺจโย
นามขันธ์ ๔ เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะแก่กันและกันด้วยอำนาจสหชาติปัจจัย

ข. จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา จิตฺตสมฺภูจฺจานนํ รูปานํ สหชาติปจฺเจเนน ปจฺจโย

ธรรมทั้งหลาย คือ จิต ๗๕ เจตสิก ๕๒ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ อรูปวิบาก ๔ จิตจิตของพระอรหันต์) เป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการะแก่จิตตารูป ปฏิสนธิกัมมชรูปที่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ด้วยอำนาจสหชาติปัจจัย

ค. กุสโล เอโก ขนฺโธ ติณฺณนฺนํ ขนฺธานํ จิตฺตสมฺภูจฺจานนญจ รูปานํ สหชาติปจฺเจเนน ปจฺจโย

กุศลนามขันธ์ ๑ เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแก่กุศลนามขันธ์ที่เหลือ และรูปซึ่งมีกุศลนามขันธ์เป็นสมุฏฐาน ด้วยอำนาจสหชาติปัจจัย

ฌ. จตุตถาโร มหาภูตา อลฺลภมฺมณํ สหชาติปจฺเจเนน ปจฺจโย

มหาสูตรป ๔ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการแก่กันและกัน ด้วยอำนาจ
สหชาตปัจจัย

ง. รูปโป โธมา อรูปโป โธมานิ ภินิจิกาเล สหชาตปัจจนเณ
ปัจจโย ภินิจิกาเล น สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย

ในขณะที่ปฏิสนธิกาล หทยวัตถุรูปทั้งหลาย เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ
แก่ปัจจนเณการนามชนันท์ ๔ ด้วยอำนาจสหชาตปัจจัย แต่ในปวัตติกาล เป็น
ปัจจัยช่วยอุปการแก่การนามชนันท์ ๔ ด้วยอำนาจสหชาตปัจจัย

๘๓. ปุ. คำว่า ชาต และสหชาต หมายความว่าอย่างไร แสดงวจนัตถ์ว่าอย่างไร

วิ. คำว่า ชาต หมายความว่า ธรรมใดย่อมเกิดขึ้นดังมีวจนัตถ์แสดงว่า ชาย
ดีดี = ชาโต ธรรมใดย่อมเกิดขึ้น ฉะนั้นธรรมนั้น ชื่อว่า ชาตะ

คำว่า สหชาต หมายความว่า ธรรมที่เกิดพร้อมกัน ดังแสดงวจนัตถ์
ว่า สห ชาโต = สหชาโต ธรรมที่เกิดพร้อมกัน ชื่อว่า สหชาต

๘๔. ปุ. จงแสดงสูตรสังขยวาระ และสภาคะ ของสหชาตปัจจัย

วิ. สูตรสังขยวาระของสหชาตปัจจัยมี ๙ ข้อ คือ

๑. กุสโล	กุสลสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๒. กุสโล	อพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๓. กุสโล	กุสลาพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๔. อกุสโล	อกุสลสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๕. อกุสโล	อพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๖. อกุสโล	อกุสลาพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๗. อพฺยาทโต	อพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๘. กุสลาพฺยาทโต	อพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑
๙. อกุสลาพฺยาทโต	อพฺยาทสฺส	สหชาตปัจจนเณ ปัจจโย ๑

ปัจจัยที่เป็นสภาคะ กับ สหชาตปัจจัยมี ๗ คือ อัญญมัญญะ สหชาต-
นิสสยะ วิปากะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ

๘๕. ปุ. การช่วยอุปการแก่ปัจจัยุบบันนธรรม ของสหชาตปัจจัยนี้ มีอำนาจก็อย่าง ?
คืออะไรบ้าง ? และธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่เป็นสหชาตปัจจัยธรรม และ
สหชาตปัจจัยุบบันนธรรมนั้น มีหรือไม่ อธิบาย ?

วิ. มี ๒ อย่าง คือ ชนกสัจฉิตติ ช่วยอุปการให้ปัจจัยุบบันนธรรมให้เกิดขึ้น
อย่างหนึ่ง อุปถัมภกสัจฉิตติ ช่วยอุปการให้ปัจจัยุบบันนธรรมตั้งอยู่อย่างหนึ่ง
ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่เป็นสหชาตปัจจัยุบบันนธรรมนั้น มี อธิบายว่า ธรรมดา
ธรรมที่จะเป็นสหชาตปัจจัยุบบันนธรรมได้นั้น ธรรมนั้นต้องมีจริง คือเป็น
ปรมาตถ์ด้วย มีความเกิดดับด้วย นิพพานถึงแม้จะมีสภาพเป็นปรมาตถ์ก็จริง
แต่ก็ไม่มีมีความเกิดดับ ส่วนบัญญัตินั้นมิใช่เป็นปรมาตถ์ด้วย ความเกิดดับก็
ไม่มี ด้วยเหตุนี้ นิพพานบัญญัติจึงไม่เข้าอยู่ในความเป็นสหชาตปัจจัยุบบันน

๘๖. ปุ. จงแสดงการจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม, ในวิธีพระบาลีที่ว่า กุสโล
จ อพฺยาโกโต จ ฐมา อพฺยาโกตสฺส ฐมฺมสฺส สหชาตปจฺจุเยน
ปจฺจโย ?

วิ. คำว่า กุสโล จ อพฺยาโกโต จ ฐมา เป็นกัตตฺวาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย
องค์ธรรมได้แก่ กุสลนามขันธ์ ๔ คือกุสลจิตตูปาทา ๒๑ และกุสลจิตต-
ชฌหาฏตรูป ๑ หรือ ๓ หรือ ๒ หรือ ๔ อพฺยาโกตสฺส ฐมฺมสฺส เป็น
สัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุบบันน องค์ธรรมได้แก่ กุสลจิตตชฌหา-
ฏตรูป ๓ หรือ ๑ หรือ ๒ ที่เหลือ และกุสลจิตตชอุปาทายรูป สหชาต-
ปจฺจุเยน เป็นกรรมบท แสดงให้รู้อำนาจแห่งสหชาตปัจจัยเป็นพิเศษ ใน
บรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๔ ที่เข้าช่วยอุปการในคราวเดียวกันมี สหชาตะ
สหชาตนิสสยะ สหชาตตถิ สหชาตอวิคตะ ปจฺจโย ฯลฯ

๘๗. ปุ. ในปัญหาวาระแห่งสหชาตปัจจัยนี้ ไม่มีวิธีพระบาลี กุสโล อกุสฺสสฺส
อกุสฺสโล กุสฺสสฺส ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไร ให้วินิจฉัยยกเหตุผลประกอบ
ด้วย ?

วิ. เพราะสหชาตปัจจัยนี้ เป็นสหชาตชาติ หมายความว่า ปัจจัยธรรมและปัจจัยบุพบันธรรม ต้องเกิดอยู่ในจิตดวงเดียวกัน คือ อุปาทกขณะ จิตขณะ กังคขณะ สำหรับกุศล กัปปกุศล หรือ อกุศล กัปปกุศล ไม่ว่าในกาลไหนๆ เกิดในขณะเดียวกันไม่ได้เลย ฉะนั้นในสหชาตปัจจัยนี้ จึงไม่มีวิธีพระบาลีที่ว่า กุสโล อกุสสสส อกุสโล กุสสสส

๘๘. ปุ. จงแสดงอนุวาทพระบาลี พร้อมทั้งคำแปล เฉพาะข้อที่ ๑ และการจำแนกบทองค์ธรรมในวิธีพระบาลีที่ว่า อพฺยากโต ฌมโม อพฺยากตสฺส ฌมมสฺส แห่งสหชาตปัจจัย ?

วิ. อนุวาทพระบาลี ข้อที่ ๑ วิปาการพฺยากโต กิริยาพฺยากโต เอโก ขนฺโห ตินฺนุณฺณ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฐานานญจ รูปานํ สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

วิปาก กิริยา นามขันธ์ ๑ เป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่ วิปาก กิริยา นามขันธ์ ๓ ที่เหลือ และรูปซึ่งมีวิปาก กิริยา นามขันธ์ เป็นสมุฏฐาน ด้วยอำนาจสหชาตปัจจัย

คำว่า วิปาการพฺยากโต กิริยาพฺยากโต เอโก ขนฺโห เป็นกัตตบท องค์ธรรมได้แก่วิปาก กิริยา นามขันธ์ ๑ ตินฺนุณฺณ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฐานานญจ รูปานํ เป็นสัมปทานบท องค์ธรรมได้แก่ วิปาก กิริยา นามขันธ์ ๓ ที่เหลือ และรูปซึ่งมีวิปาก กิริยา นามขันธ์ เป็นสมุฏฐาน

๘๙. ปุ. จงจำแนกอนุวาทพระบาลีที่ว่า กุสลา ขนฺธา จ มหาภูตา จ จิตฺตสมุฏฺฐานานํ รูปานํ สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ โดย กาล ภูมิ บุคคล วิธี ?

วิ. อนุวาทพระบาลีข้อนี้

ว่าโดยกาล	เป็นไปใน	ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ	เป็นไปใน	ปัญจโวการภูมิ
ว่าโดยบุคคล	เป็นไปใน	ปถุชน ๔ ผลเสกขบุคคล ๓
ว่าโดยวิธี	เป็นไปใน	ปัญจทวารวิธี กามชวณมโนทวารวิธี ฌานวิธี อภิญญาวิธี มรรควิธี

จบ สหชาตปัจจัย

อัญมณัมณูปัจจย

๕๐. ปุ. ปัจจัยที่ช่วยอุปการแก่ปัจจัยบนันตรรมชนิดไหน ชื่อว่า อัญมณัมณูปัจจย มีฉนัตถะวาทะอย่างไร ?

วิ. ชนิดที่ต่างตองอาศัยพึ่งพิงกันจึงเกิดได้ ต้งอยู่ได้ ต้งมีวรณัตถะแสดงว่า
อณุลมณุลญ หุตวา ปจฺจโย = อณุลมณุลญปจฺจโย สภาวธรรมแต่ละอย่าง
ที่ต่างตองอาศัยพึ่งพิงกันจึงเกิดได้ ต้งอยู่ได้ ชื่อว่า อัญมณัมณูปัจจย

๕๑. ปุ. จงแสดงสฺทสรสังขยวารและสภาคะของอัญมณัมณูปัจจย ?

วิ. สฺทสรสังขยวารของอัญมณัมณูปัจจยมี ๓ ข้อ คือ

๑. กุสโล กุสลตฺส อณุลมณุลญปจฺจเยน ปจฺจโย

๒. อกุสโล อกุสลตฺส อณุลมณุลญปจฺจเยน ปจฺจโย

๓. อพฺยาคโต อพฺยาคตฺส อณุลมณุลญปจฺจเยน ปจฺจโย

ปัจจยที่เป็นสภาคะกับอัญมณัมณูปัจจยมี ๗ คือ สหชาตะ สหชาต-
นิสตะะ วิปากะ สัมปยุตตะะ สหชาตวิปยุตต สหชาตตติ สหชาตอวิกตะ

๕๒. ปุ. ระหว่างรูปกับนาม ช่วยอุปการซึ่งกันและกันนั้น มีหรือไม่ ถ้ามีเป็นรูป
นามพวกไหน และเกิดขึ้นในเวลาไหน ให้ยกบาลีขึ้นแสดงประกอบด้วย ?

วิ. มีรูปเป็นหทยัตถรูป นามเป็นปญฺจโวการปฏิสนธินามขันธ์ เกิดขึ้นในขณะ
ปฏิสนธิกาล ต้งมีบาลีเป็นหลักฐานว่า โอกฺกนฺตฺกฺขณ นามรูป
อณุลมณุลญปจฺจเยน ปจฺจโย ในขณะปฏิสนธิกาล ปญฺจโวการนามขันธ์
และหทยัตถรูปเป็นปัจจย คือช่วยอุปการ (อณุลมณุลญ) ซึ่งกันและกัน
หรือแก่กันและกัน ด้วยอำนาจอัญมณัมณูปัจจย

๕๓. ปุ. บัจจนิกกรรม ในอัญญมัญญบัจจยนี้ แน่นอนก็มี ไม่มีแน่นอนก็มี ได้แก่อะไร ๆ และเกิดขึ้นในขณะไหนบ้าง?

วิ. บัจจนิกกรรมในอัญญมัญญบัจจยแน่นอนนั้น ได้แก่นิพพาน บัญญัติ ไม่มีแน่นอนนั้น ได้แก่ททยวัตถุเกิดขึ้นในปวัตติกาล และจุติกาล

๕๔. ปุ. อนฺวาทพระบาลีในข้อที่ว่า อพฺยาโกโต อพฺยาโกตสฺส อณฺณมณฺณปจฺจาเยน ปจฺจาโย มีกี่ข้อ เฉพาะข้อที่ ๓ มีบาลีแปลว่าอย่างไร?

วิ. มี ๕ ข้อ เฉพาะข้อที่ ๓ มีบาลีว่า ขนฺธา วตฺถุสฺส อณฺณมณฺณปจฺจาเยน ปจฺจาโย วตฺถุ ขนฺธานํ อณฺณมณฺณปจฺจาเยน ปจฺจาโย แปลปฏิสนธินามขันธ์ ๔ เป็นบัจจย ช่วยอุปการแก่ปฏิสนธิททยวัตถุ หรือปฏิสนธิททยวัตถุ เป็นบัจจยช่วยอุปการแก่ปฏิสนธินามขันธ์ ๔ ด้วยอำนาจอัญญมัญญบัจจย

๕๕. ปุ. จงแสดงองค์ธรรมในพระบาลีที่ว่า กุสโล กุสลสฺส แห่งอัญญมัญญบัจจย?

วิ. คำว่า กุสโล ได้แก่ กุศลนามขันธ์ ๑ หรือ ๓ หรือ ๒ คำว่า กุสลสฺส องค์ธรรมได้แก่ กุศลนามขันธ์ ๓ หรือ ๑ หรือ ๒

จบ อัญญมัญญบัจจย

นิสสยปัจจัย

๕๖. ปุ. คำว่า นิสสย หมายความว่าอย่างไร มีวจนัตถะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า นิสสย หมายความว่า เป็นที่อาศัยแห่งปัจจัยบันนธรรมทั้งหลาย ดังมี
วจนัตถะแสดงว่า นิสฺสยฺสนฺติ เอตฺถาติ = นิสฺสโย ปัจจัยบันนธรรม
ทั้งหลายอาศัยในสภาวะธรรมนี้ ฉะนั้นสภาวะธรรมนี้ จึงชื่อว่า นิสสย คือเป็น
ที่อาศัยแห่งปัจจัยบันนธรรมทั้งหลาย อีกนัยหนึ่ง อธิฏฐานการวเสนา
นิสฺสยการวเสนา ปัจจุปปนฺนธมฺเมหิ สียเต นิสฺสยฺเตติ = นิสฺสโย
ธรรมที่เป็นปัจจัยบันนธรรมทั้งหลายอาศัย โดยอาการตั้งมั่นประการหนึ่ง
โดยอาการอิงอาศัยประการหนึ่ง ชื่อว่า นิสสยะ

๕๗. ปุ. การช่วยอุปการแก่ปัจจัยบันนธรรมชนิดไหน ชื่อว่า นิสสยปัจจัย มีวจนัตถะ
ว่าอย่างไร ?

วิ. ชนิดที่ช่วยอุดหนุนโดยอาการตั้งมั่นประการหนึ่ง โดยอาการอิงอาศัยประการ
หนึ่ง ดังมีวจนัตถะแสดงว่า อธิฏฐานการวเสนา นิสฺสยการวเสนา อุปการโก
ธมฺโม = นิสฺสยปัจจัย ธรรมที่ช่วยอุดหนุนโดยอาการตั้งมั่นประการหนึ่ง
โดยอาการอิงอาศัยประการหนึ่ง ชื่อว่า นิสสยปัจจัย

๕๘. ปุ. นิสสยปัจจัยมีกี่ประเภท คืออะไรบ้าง ?

วิ. นิสสยปัจจัย มีอยู่ ๒ หรือ ๓ ประเภท ๒ ประเภท คือ ๑. สหชาตนิสสย
๒. ปุเรชาตนิสสยะ ๓ ประเภท คือ ๑. สหชาตนิสสย ๒. วัตถุปุเรชาต-
นิสสย ๓. วัตถุการัมมณปุเรชาตนิสสยะ

๕๕. ป. จงแสดงอาร์มภทของนิสสัยปัจจัยนิทเทส ฯ

ว. ปัจจยทุทเทส โย ยาทีโต ปัจจโย นิสสัยปัจจโยติ ภควตา อุททิฏฐโ
โต ตาทีโต ปัจจโย ปัจจยนิทเทส จตุตาโร ขนฺธา อณฺณมณฺณ
นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

ว ล ฯ

ยํ รูปํ นิสสัย มโนธาตุ จ มโนวิญญานธาตุ จ วตฺตุนฺติ
ตํ รูปํ มโนธาตุยา จ มโนวิญญานธาตุยา จ ตํสมปยุตฺตกานณฺจ
ธมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโยติ ภควตา นิททิฏฐโ ฯ

ปัจจัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจยทุทเทสว่า
นิสสัยปัจจโย ปัจจัยเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยพิสดารใน
ปัจจยนิทเทสว่า

๑. จตุตาโร ขนฺธา อณฺณมณฺณํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

ว ล ฯ

๑๑ ยํ รูปํ นิสสัย มโนธาตุ จ มโนวิญญานธาตุ จ วตฺตุนฺติ ตํ
รูปํ มโนธาตุยา จ มโนวิญญานธาตุ จ ตํสมปยุตฺตกานณฺจ ธมฺมานํ
นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๑๐๐. ป. จงแสดงสูตรสังสยวาระและสภาคของสหชาตนิสสัยปัจจัย ฯ

ว. สหชาตนิสสัยปัจจัยมีสูตรสังสยวาระ ๙ ข้อ

๑. กุสโล กุสลสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๒. กุสโล อพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๓. กุสโล กุสลาพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๔. อกุสโล อกุสลสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๕. อกุสโล อพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๖. อกุสโล อกุสลาพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๗. อพฺยาภโต อพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๘. กุสลาพฺยาภโต อพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๙. อกุสลาพฺยาภโต อพฺยาภตฺตสฺส สหชาตนิสสัยปัจจเยน ปัจจโย ฯ

ปัจจัยที่เป็นสภาพกับสหชาตนิสสยปัจจัย มี ๗ เหมือนกันกับ

สหชาตปัจจัยนั่นเอง

๑๐๑. ปุ. จงแสดงปัจจัย, ปัจจัยุบบันน์, ปัจจนิก ของวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย ?

วิ. วัตถุปุ ๖ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะหทยะ ที่เข้าถึงฐิติปัตติของตน มีจำนวน ๔๙ ขณะเป็นวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย วิญญาณธาตุ ๗ มีจักขุ-วิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก ๕๒ ที่ประกอบ (เวณอรูปวิปากจิต ๔) ที่ เป็นไปในปวัตติกาลโดยแน่นนอนและไม่แน่นนอน เป็นวัตถุปุเรชาตนิสสย-ปัจจัยุบบันน์ มโนวิญญาณธาตุ ๔๖ คือโลกมุลจิต ๘ โมหมุลจิต ๒ มโนทวาราวชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิรยจิต ๘ อรูปาวจร จิต ๑๒ โลกุตตรจิต ๗ (เวณโสตาปัตติมรรค) เจตสิก ๔๖ ที่ประกอบ ที่เป็นไปในจตุโวการภูมิโดยแน่นนอนและไม่แน่นนอนก็ดี ปัญจโวการปฏิสนธิ จิต ๑๕ เจตสิก ๓๕ ที่ประกอบก็ดี รูปทั้งหมด ๗ หมวด มีจิตตชรูป เป็นต้น เป็นวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยนิก

๑๐๒. ปุ. จงอธิบายถึงปัจจัยุบบันนธรรม ปัจจนิกธรรม ของวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย ที่แน่นนอนและไม่แน่นนอนนั้น ว่าเป็นเพราะเหตุไร ?

วิ. เพราะเหตุว่าถ้าเกิดในปัญจโวการภูมิ ก็ต้องอาศัยวัตถุปุเกิด ถ้าเกิดใน จตุโวการภูมิ ก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุปุเกิด ฉะนั้น จึงมีทั้งแน่นนอน ไม่แน่นนอน

วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยุบบันน์แน่นนอนนั้น มี ๔๓ ดวง คือโทสมุล จิต ๒ อเหตุกจิต ๑๗ (เวณมโนทวาราวชชนจิต ๑) มหาวิปากจิต ๘ รูปาวจรจิต ๑๕ โสตาปัตติมรรคจิต ๑ เจตสิก ๔๘ จิต ๔๓ เกิดใน ปัญจโวการภูมิ แน่นนอนด้วย อาศัยวัตถุปุแน่นนอนด้วย

วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยุบบันน์ ไม่แน่นนอนมี ๔๒ ดวง คือ โลกมุล จิต ๘ โมหมุลจิต ๒ มโนทวาราวชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิรย จิต ๘ อรูปาวจรกุศล ๔ อรูปาวจรภิรย ๔ โลกุตตรจิต ๗ (เวณโสตา-

ปัตติมรรคจิต ๑) เจตสิก ๔๖ (เวณอัปมัญญา) หมายความว่า จิต ๔๒ ดวงนี้ เกิดได้ทั้งในจิตุโวการภูมิ ปัญญโวการภูมินั่นเอง ขณะที่เกิดในจิตุโวการภูมิ ก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเกิด ขณะที่เกิดในปัญญโวการภูมิต้องอาศัยวัตถุรูปเกิดแน่นอน

วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยที่แน่นอนมี ๔ คือ อรูปวิปากจิต ๔ เจตสิก ๓๐ หมายความว่า อรูปวิปากจิต ๔ ดวงนี้ เกิดได้ในจิตุโวการภูมิ อย่างเดียวนั่นเอง และรูปทั้ง ๗ หมวด ที่ไม่แน่นอนนั้น ก็ได้แก่จิต ๔๒ ดวง มีโลภมูลจิต ๘ เป็นต้น เจตสิก ๔๖ (เวณอัปมัญญา) ที่เป็นปัจจัยปัจจุบันนี้ไม่แน่นอนนั่นเอง

๑๐๓. ปุ. ทำไมปัญจวัตถุ จึงเป็นวัตถารัมณปุเรชาตปัจจัยไม่ได้ เป็นได้แต่เฉพาะ หทยวัตถุเท่านั้น และหทยวัตถุที่เป็นวัตถารัมณปุเรชาตนิสสยปัจจัยได้นั้น เป็นหทยวัตถุของบุคคลจำพวกไหนและเวลาไหน ?

วิ. เพราะปัญจวัตถุไม่เป็นที่อาศัยเกิดของมรณาสันนจิต ๘ ขณะคือมโนทวาราวชชนจิต ๑ กามชวณะ ๕ ครั้ง ตทารัมณ ๒ ครั้ง และจิต ๘ ขณะนี้ ก็อาศัยหทยวัตถุเท่านั้นเกิดในปัญญโวการภูมิ หทยวัตถุที่เป็นวัตถารัมณปุเรชาตนิสสยปัจจัยได้นั้น เป็นหทยวัตถุของปุถุชน และของผลบุคคล ๔ ในขณะที่เจริญสมณะกัมมัญฐานว่า หทย หรือในมรณาสันนกาล ในขณะที่เอาหทยเป็นอารมณ์ก็ได้

๑๐๔. ปุ. จงจำแนกบท เนื้อความ องค์ธรรม ในวิธีพระบาลีข้อที่ว่า อพฺยาโกโต ธมฺโม กุสลสฺส ธมฺมสฺส แห่งวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย พร้อมด้วย ภูมิ กาล บุคคล วิธี ?

วิ. คำว่า อพฺยาโกโต ธมฺโม เป็นกัตตุบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ หทยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อนๆ มีไวญฐัพพน มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น หรือฐิติปัตตหทยวัตถุ ๔๔ ขณะ คำว่า กุสลสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบันธรรม องค์ธรรมได้แก่กุศลจิตตูปบาท ๒๑

ว่าโดยกาล	เป็นไปใน	อดีตกาล
ว่าโดยภูมิ	เป็นไปใน	บัญญัติการภูมิ
ว่าโดยบุคคล	บุคคล ๔	ผลเสกขบุคคล ๓
ว่าโดยวิธี	เป็นไปใน	บัญญัติทวารวิธี กามชวนมโนทวารวิธี ฌานวิธี อภิญญาวิธี มรรควิธี

๑๐๕. ปุ. จงจำแนกนิสสยปัจจัย ดังต่อไปนี้คือ

ก. สหชาตนิสสยปัจจัย ข. วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย

ค. วัตถุธรรมปุเรชาตนิสสยปัจจัย โดยลักษณะและชาติ กาล สันติ ?

วิ. ก. จำแนกสหชาตนิสสยปัจจัยโดยลักษณะและชาติ กาล สัตติ คือ ใน
สหชาตนิสสยปัจจัยนี้ การช่วยอุปการแก่ปัจจัยบับันธรรมที่เป็น
สหชาตนิสสยปัจจัยนั้น มีลักษณะ ๒ อย่าง คือเกิดพร้อมกันกับปัจจัย
บับันธรรม (สหชาต) ด้วยเป็นที่อาศัยของปัจจัยบับันธรรม
(นิสสย) ด้วย

ว่าโดยชาติ เป็นสหชาตชาติ

ว่าโดยกาล เป็นปัจจัยบับันกาล

ว่าโดยสันติ คืออำนาจ ๒ อย่าง คือ การช่วยอุปการแก่
ปัจจัยบับันธรรมด้วยอำนาจชนกสัตติ และ
อุปถัมภกสัตติ

ข. จำแนกวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย โดยลักษณะและชาติ กาล สัตติ
คือในวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยนี้ การช่วยอุปการแก่ปัจจัยบับัน
ธรรมของธรรมที่เป็นวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยนั้น มีลักษณะ ๓
อย่าง คือเป็นที่เกิด (วัตถุ) ด้วย เกิดก่อน (ปุเรชาต) ด้วย
เป็นที่อาศัย (นิสสย) ด้วย

ว่าโดยชาติ เป็นวัตถุปุเรชาตชาติ

ว่าโดยกาล เป็นปัจจัยบับันกาล

ว่าโดยสัตติ มี ๒ อย่าง คือการช่วยอุปการแก่ปัจจัยบับัน
ธรรมด้วยอำนาจชนกสัตติ และอุปถัมภกสัตติ

ค. จำแนกวัตรารมณปุเรชาตนิสสยปัจจัยโดยลักษณะและชาติ กาลสถิติ
คือในวัตรารมณปุเรชาตนิสสยปัจจัยนั้น มีลักษณะ ๔ คือ เป็นที่เกิด
(วัตถุ) ด้วย เป็นอารมณ์ (อารมณ์) ด้วยเกิดก่อน (ปุเรชาต)
ด้วย เป็นที่อาศัย (นิสสย) ด้วย

ว่าโดยชาติ เป็นอารมณชาติ

ว่าโดยกาล เป็นปัจจัยบันนกาล

ว่าโดยอำนาจ คือสถิติ มี ๒ อย่างคือ การช่วยอุปการแก่
ปัจจัยบันนธรรมด้วยอำนาจชนสถิติ และ
อุปถัมภกสถิติ

๑๐๖. ปุ. อนุวาทพระบาลีของวัตรปุเรชาตนิสสยปัจจัย ในข้อที่ว่า อพฺยาโกโต
อพฺยาโกตสฺส มีกี่ข้อ ? คืออะไรบ้าง ? แปลว่าอย่างไร ?

วิ. มี ๒ ข้อ คือ จกฺขายตฺนํ จกฺขวิญฺญาณสฺส, โสตายตฺนํ
โสทวิญฺญาณสฺส, ฆานายตฺนํ ฆานวิญฺญาณสฺส, ชิวหายตฺนํ
ชิวหาวิญฺญาณสฺส, กายายตฺนํ กายวิญฺญาณสฺส วัตรปุเรชาตนิสสย-
ปัจจุเณน ปัจจุโย ฯ

จกฺขายตฺนํเป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่จกฺขวิญฺญาณจิต ๒ โสตายตฺนํเป็น
ปัจจัยช่วยอุปการแก่โสทวิญฺญาณจิต ๒ ฆานายตฺนํเป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่
ฆานวิญฺญาณจิต ๒ ชิวหายตฺนํเป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่ชิวหาวิญฺญาณจิต ๒
กายายตฺนํเป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่กายวิญฺญาณจิต ๒ ด้วยอำนาจวัตร
ปุเรชาตนิสสยปัจจัย

๒, วัตร วิปากาพฺยาโกตานิ กิริยาพฺยาโกตานิ ขนฺธานํ
วัตรปุเรชาตนิสสยปัจจุเณน ปัจจุโย ฯ

ปวัตติททยวัตรเป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่วิปากและกิริยานามขันธ์ ๔
ด้วยอำนาจวัตรปุเรชาตนิสสยปัจจัย

๑๐๓. ปุ. จงแสดงองค์ธรรม ในอนุวาทพระบาลีของวัฏฏปุเรชาตนิสสยปัจฉัยในบท
อพฺยาโกโต กุสฺลสฺส และ อพฺยาโกโต อกุสฺลสฺส ?
- วิ. วตฺถุ องค์ธรรมได้แก่ ปวัตติหทยวตฺถุ กุสฺลสฺส ฌมฺมสฺส องค์ธรรมได้
แก่ กุสฺลนามขันธ์ ๔ และ วตฺถุ องค์ธรรมได้แก่ ปวัตติหทยวตฺถุ
อกุสฺล ฌมฺมสฺส องค์ธรรมได้แก่ กุสฺลนามขันธ์ ๔
๑๐๔. ปุ. จงจำแนกบท เนื้อความ องค์ธรรมในบท กุสฺลาพฺยาโกโต กุสฺลสฺส
ของสหชาตนิสสยวัฏฏปุเรชาตนิสสยปัจฉัย
- วิ. คำว่า กุสฺลาพฺยาโกโต เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัย องค์ธรรมได้แก่
กุสฺลนามขันธ์ ๑-๓-๒ คือ กุสฺลจิตตูปาท และหทยวตฺถุที่เกิดพร้อม
กันกับจิตตวก่อนๆ มีวิภูฏัพพนจิต มโนทวาราวชฺชนจิต เป็นต้น หรือ
ฐิติปัตตตะหทยวตฺถุ
กุสฺลสฺส เป็นสัมปทานบท องค์ธรรมได้แก่ กุสฺลนามขันธ์ ๓-๑-๒
หรือ ๔ คือ กุสฺลจิตตูปาท ๒๑
๑๐๕. ปุ. จงแสดงอนุวาทพระบาลี ในวัดถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจฉัย พร้อมทั้งแปล
ในข้อที่ว่า อพฺยาโกโต ฌมฺโม อพฺยาโกตสฺส ฌมฺมสฺส วตฺถุถารมฺมณ-
ปุเรชาตนิสฺสยปัจฉเยน ปจฺจโย ฯ
- วิ. วตฺถุ วิปากาพฺยาโกตานํ กิริยาพฺยาโกตานํ ขนฺธานํ วตฺถุถารมฺมณ-
ปุเรชาตนิสฺสยปัจฉเยนปจฺจโย ฯ แปลปวัตติและมรณาสันนหทยวตฺถุ
เป็นปัจฉัย ช่วยอุปการแก่วิปาก กิริยานามขันธ์ ๔ ด้วยอำนาจวัดถารัมมณ-
ปุเรชาตนิสสยปัจฉัย
๑๐๖. ปุ. บุคคลจำพวกไหน และภูมิไหน ที่วัดถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจฉัย มีไม่
ได้ ?
- วิ. ติเหตุกปฺปุชน ๑ ผลบุคลล ๔ ที่เกิดในจุตฺวาการภูมิ วัดถารัมมณปุเรชาต-
นิสสยปัจฉัยมีไม่ได้ ฯ

จบ นิสสยปัจฉัย

อุปนิสสยบัจจย

๑๑๑. ปุ. คำว่า อุปนิสสยบัจจย หมายความว่าอย่างไร ? มีวจนัตถะว่าอย่างไร ? และ
การช่วยอุปการชนิตไหน ชื่อว่าอุปนิสสยบัจจย มีวจนัตถะว่าอย่างไร ?
วิ. คำว่า อุปนิสสย หมายความว่า ธรรมอันเป็นที่อาศัยอย่างแรงกล้า มีวจนัตถะ
แสดงว่า

กุโธ นิสสโย = อุปนิสสโย ธรรมอันเป็นที่อาศัยอย่างแรงกล้า
ชื่อว่า อุปนิสสยะ อีกนัยหนึ่ง พลวตโร นิสสโยติ = อุปนิสสโย ธรรม
อันเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก ฉะนั้น จึงชื่อว่า อุปนิสสยะ

และการช่วยอุปการชนิตที่โดยความเป็นที่อาศัยอย่างแรงกล้า ดังมี
วจนัตถะแสดงว่า อุปนิสสยภาเวน อุปการโก ฆมโม = อุปนิสสย-
ปจฺจโย ธรรมที่เป็นผู้อุปการโดยความเป็นที่อาศัยอย่างแรงกล้า ชื่อว่า
อุปนิสสยบัจจย อีกนัยหนึ่ง พลวตฺรภาเวน อุปการโก ฆมโม = อุปนิสสย-
ปจฺจโย ธรรมที่เป็นผู้อุปการโดยความเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก ชื่อว่า
อุปนิสสยบัจจย

๑๑๒. ปุ. กุศลเป็นบัจจยช่วยอุปการแก่อกุศล และอกุศลเป็นบัจจยช่วยอุปการแก่
กุศล ด้วยอำนาจอุปนิสสยบัจจยนั้น เป็นอุปนิสสยบัจจยชนิตไหน ? มี
พระบาลีบัจจยนิทเทศแสดงไว้ว่าอย่างไร ?

- วิ. กุศลเป็นบัจจยช่วยอุปการแก่อกุศล ด้วยอำนาจอุปนิสสยบัจจย เป็น
อุปนิสสยบัจจยชนิตอารัมมณูปนิสสยบัจจย และปกตูปนิสสยบัจจย มี
พระบาลีบัจจยนิทเทศแสดงไว้ว่า

ปริมา ปริมา กุสลา ฆมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุสลาณํ

ธมฺมานํ เกสณฺจิ อุปนิสฺสยปฺจเณน ปฺจโย นามขันธ์ คือ โลเกียกฺกุสล
จิตฺตูปบาท ๑๗ ที่เกิดก่อนๆ เป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการแก่นามขันธ์ คือ
อกุสฺลนามขันธ์จิตฺตูปบาท ๑๒ บางอย่างที่เกิดหลังๆ ด้วยอำนาจ
อาร์มมณฺุปนิสฺสยปัจจัย และปฏฺุปนิสฺสยปัจจัย

อกุสฺล เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่กฺกุสล ด้วยอุปนิสฺสยปัจจัยนั้น เป็น
อุปนิสฺสยปัจจัยชนิด ปฏฺุปนิสฺสยปัจจัย มีพระบาลีปัจจัยนิตฺเทศแสดง
ไว้ว่า

ปริมา ปริมา อกฺุสฺลา ธมฺมา ปฺจณิมานํ ปฺจณิมานํ กุสฺลानํ
ธมฺมานํ เกสณฺจิ อุปนิสฺสยปฺจเณน ปฺจโย นามขันธ์คืออกุสฺล-
จิตฺตูปบาท ๑๒ ที่เกิดก่อนๆ เป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการแก่นามขันธ์ คือ
กฺกุสฺลจิตฺตูปบาท ๒๑ บางอย่างที่เกิดหลังๆ ด้วยอำนาจปฏฺุปนิสฺสยปัจจัย

๑๑๓. ป. จงแสดงการจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม, ในพระบาลีปัจจัยนิตฺเทศ
เฉพาะข้อที่ ๖ ที่ ๑๒,

วิ. ข้อที่ ๖ คำว่า ปริมา ปริมา อกฺุสฺลา ธมฺมา เป็นกัตตฺุบท แสดง
รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ อกุสฺลจิตฺตูปบาท ๑๒ ที่เกิดก่อนๆ

คำว่า ปฺจณิมานํ ปฺจณิมานํ อพฺยากตํ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท
แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบุบับันธธรรม องค์ธรรมได้แก่ วิปาก ๓๖ กิริยาจิต ๒๐
จิตฺตูปบาทที่เกิดหลังๆ คำว่า อุปนิสฺสยปฺจเณน เป็นกรณบท ในอำนาจ
ปัจจัย ๕ มี อนันตรูปนิสฺสยะ อนันตระ สมันตระ นัตถิ วิคต ที่ทำ
การช่วยอุปการในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของอนันตรูปนิสฺสยปัจจัยอย่าง
เดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ ปฺจโย ฯลฯ

ข้อที่ ๑๒ คำว่า เสนาสนมฺปิ เป็นกัตตฺุบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย
องค์ธรรมได้แก่ เสนาสนะ คือ วัด บ้าน ที่นอน ที่นั่งก็ดี ป่า ภูเขา
ต้นไม้ เครื่องนุ่งห่มก็ดี ปัจจัยบุบับันธธรรมได้แก่ กุสฺล อกุสฺล นามขันธ์

ปกตูปนิสสยปัจจุบบันน์โดยอภิธรรมนัย หรือ กายใจ ปกตูปนิสสยปัจจุบบันน์ โดยสตตันตณย

อุปนิสสยปัจจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดียว คือ ปกตูปนิสสยปัจจัย ปัจจโย ฯลฯ

๑๑๔. ปุ. จงแสดงสูตรสังขยวาร และปัจจัยสภาคะ ของอุปนิสสยปัจจัยทั้ง ๓ โดยเฉพาะ ๆ ๆ ?

วิ. สูตรสังขยวารของอาร์มมณูปนิสสยปัจจัยมี ๗ คือ

๑. กุสลโล	กุสลดุสส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๒. กุสลโล	อกุสลดุสส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๓. กุสลโล	อพฺยากตฺตส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๔. อกุสลโล	อกุสลดุสส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๕. อพฺยากโต	อพฺยากตฺตส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๖. อพฺยากโต	กุสลดุสส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๗. อพฺยากโต	อกุสลดุสส	อาร์มมณูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย

มีปัจจัยสภาค ๗ คือ อาร์มมณ อารมมณาธิปติ = วัตถารมมณ-
ปุเรชาตนิสสยะ อาร์มมณปุเรชาตะ วัตถารมมณปุเรชาตวิปปยุตตชาตะ
อาร์มมณปุเรชาตัตถิ อาร์มมณปุเรชาตอวิกตะ

สูตรสังขยวาร ของอนันตรูปนิสสยปัจจัย มี ๗ คือ

๑. กุสลโล	กุสลดุสส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๒. กุสลโล	อพฺยากตฺตส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๓. อกุสลโล	อกุสลดุสส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๔. อกุสลโล	อพฺยากตฺตส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๕. อพฺยากโต	อพฺยากตฺตส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๖. อพฺยากโต	กุสลดุสส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย
๗. อพฺยากโต	อกุสลดุสส	อนนตรูปนิสสยปัจจเยน	ปัจจโย

มีปัจจัยสภาพ ๖ มี อนันตระ สมณันตระ อาเสวนะ นานักขณิกกัมมะ
นัตถิ วิคตะ

สุทธิสังขยวารของปกตูปนิสสยปัจจัย มี ๙ คือ

๑. กุสโล	กุสลดสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๒. กุสโล	อกุสลดสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๓. กุสโล	อพฺยากตสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๔. อกุสโล	อกุสลดสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๕. อกุสโล	กุสลดสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๖. อกุสโล	อพฺยากตสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๗. อพฺยากโต	อพฺยากตสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๘. อพฺยากโต	กุสลดสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย
๙. อพฺยากโต	อกุสลดสฺส	ปกตูปนิสสยปัจจัยเณ	ปัจจัยโย

มีปัจจัยสภาพ ๑ คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย

๑๑๕. ป. ในอุปนิสสยปัจจัยทั้ง ๓ นั้น แต่ละปัจจัย มีลักษณะเป็นองค์ประกอบ
อย่างไรบ้าง ? และให้อธิบายโดยสังเขปในอุปนิสสยปัจจัยทั้ง ๓ นั้นด้วย?

วิ. อารัมมณูปนิสสยปัจจัย มีลักษณะเป็นองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือ เป็น
อารัมม (อารัมมณ) เป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก (ปกตูปนิสสย) อธิบาย
โดยสังเขปว่า อารัมมณูปนิสสยปัจจัย หมายความว่า เป็นที่อาศัยอันมีกำลัง
อย่างแรงกล้า ได้แก่อารัมมณนั้นเอง แต่อารัมมณทั่วไป ก็เป็นอุปนิสสยปัจจัย
ไม่ได้ทั้งหมด อารัมมณที่จะเป็นอุปนิสสยปัจจัยได้นั้น ต้องเป็นอารัมมณชนิด
อธิบดี

อนันตรูปนิสสย มีลักษณะเป็นองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือ เกิดขึ้น
ติดต่อกันโดยไม่มีระหว่างกัน เสมือนหนึ่งเป็นจิตดวงเดียว (อนนฺตร)
เป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก (ปกตูปนิสสย)

อธิบายโดยสังเขปว่า อนันตรูปนิสสยปัจจัยนี้ เหมือนอนันตรปัจจัย

นั่นเอง แต่ก็มีพิเศษในคำว่า เป็นปัจจัยช่วยอุดหนุนให้ปัจจัยบันนธรรม
เกิดขึ้นอย่างแรงกล้าเท่านั้น

ปกตูปนิสสยปัจจัย มีลักษณะที่เป็นองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือ การ
งานที่ได้กระทำไปแล้วโดยเรียบร้อย (ปกต) ด้วย ที่อาศัยอันมีกำลังมาก
(อุปนิสสย) ด้วย

อธิบายโดยสังเขป ก็คือ อุปาทิตเหตุ หมายถึง เหตุธรรม กุศล-
ธรรม มีศรัทธาเป็นต้น อกุศลธรรม มีราคเป็นต้น อพยากตธรรมอันมี
ความทุกข์กายทุกข์ใจเป็นต้น ที่ตนได้กระทำมาแล้วโดยเรียบร้อยแล้ว ย่อม
ให้ผลแก่ผู้กระทำ ตามสมควรแก่กระทำนั้น ๆ

อุปเสวิตเหตุ หมายถึง เหตุผล คือ กุศลธรรมกัตติ อกุศลธรรมกัตติ
ที่คนอื่นได้กระทำไปแล้วนั้น ตนเองเก็บเอามาหนักคิด หรือความสุขกาย
ทุกข์กายของคนอื่น แล้วทำให้เกิดเป็นผลขึ้น คือ เป็นกศลบ้าง อกุศลบ้าง
ตามสมควร หรือ บุคคลต่าง ๆ มี อุปัชฌาย์ อาจารย์เป็นต้นที่ตนเกี่ยวข้อง
อยู่ เมื่อตนคบเข้าแล้วให้เกิดกศลบ้าง อกุศลบ้าง เช่น อเสวนา จ พาลานัน
เอตมมุงกลมุตตม การไม่คบคนพาล เป็นมงคลอันสูงสุด ปณฺธิทานญจ
เสวนา เอตมมุงกลมุตตม คบคนบัณฑิต เป็นมงคลอันสูงสุดดังนี้ เป็นต้น

๑๑๖. ปุ. คำว่า ปกต และปกตูปนิสสย ในปกตูปนิสสยปัจจัย มีความหมายว่าอย่างไร?
แสดงวจนัตถะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า ปกต หมายความว่า เหตุธรรมที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ตั้งมีวจนัตถะ
แสดงว่า สุกฺกุฏฺฐํ กรียติภาติ=ปกโต เหตุธรรมที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น
จะนั้นจึงชื่อว่า ปกต

คำว่า ปกตูปนิสสย หมายความว่า เหตุธรรมอันเป็นที่อาศัยมีกำลัง
แรงกล้าที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ตั้งมีวจนัตถะแสดงว่า ปกโต อุปนิสฺสโย
=ติ=ปกตูปนิสฺสโย เหตุธรรมอันเป็นที่อาศัยอันมีกำลังอย่างแรงกล้าที่
ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น จะนั้น จึงเรียกว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย

๑๑๓. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยปัจจุบัน, ปัจจนิคของอาร์มมณูปนิสสยปัจจัย และปกตูปนิสสยปัจจัย ?

วิ. ธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยปัจจุบัน, ปัจจนิค, ของอาร์มมณูปนิสสยปัจจัย เหมือนกันกับอาร์มมณวิปัติปัจจัย ทุกประการ หลักสูตรหน้า ๑๖๕ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ ที่เกิดก่อนๆ ที่เป็นพลวะ มีกำลังมาก กิตติ และอตักบัญญัติบางอย่างมีอตับัญญัติ โภชนบัญญัติ บุคคลบัญญัติ เสนาสนบัญญัติ เครื่องไม้เครื่องมือที่เกี่ยวกับวิชาการที่เป็น พลวะ มีกำลัง มากกิตติ (เป็นบัญญัติกรรมฐาน)

สัททบัญญัติบางอย่างมี ภาษาบาลี ภาษาไทย อังกฤษ เป็นต้น ที่เป็นพลวะมีกำลังมากกิตติ (เว้นภาษา ของดิรัจฉานและชื่อต่าง ๆ) เป็น ปกตูปนิสสยปัจจัย, จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ที่เกิดหลังๆ เป็นปกตูปนิสสย- ปัจจัยปัจจุบัน

รูปทั้งหมด ๗ หมวด มี จิตตชรูป เป็นต้น เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

๑๑๔. ปุ. จงจำแนกปกตูปนิสสยปัจจัย โดย ชาติ กาล อานาจ ?

วิ. ปกตูปนิสสยปัจจัย ว่าโดยชาติ เป็นปกตูปนิสสยชาติ
ว่าโดยกาล เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต และกาลวิมุตติ
ว่าโดยอานาจ มีอย่างเกี่ยว คือ ชนกสัตติ

๑๑๕. ปุ. จงแสดงธรรมาฐิฐาน และยกตัวอย่างประกอบเป็นบุคคลาฐิฐาน ใน อนุวาทพระบาลีของบทดังต่อไปนี้

ก. กุสโล กุสลดสส ปกตูปนิสสยปัจจเยน ปัจจโย

ข. กุสโล อกุสลดสส ปกตูปนิสสยปัจจเยน ปัจจโย ?

วิ. แสดงธรรมาฐิฐาน ของอนุวาทพระบาลี มี สทฐิ อุปนิสสาย เป็นต้น องค์ธรรมก็ได้แก่ กุสลจิต ๒๐ (เป็นอรหัตตมรรคจิต ๑) เจตสิก ๓๘ ฝ่าย ปัจจัยธรรม ซึ่งมีอยู่ พลวะ มีกำลังมาก เป็นปัจจัยช่วยอุปการให้กุสลจิต ๒๑ เจตสิก ๓๘ เกิดขึ้น ตัวอย่างบุคคลาฐิฐาน เช่น บุคคลใดบุคคลหนึ่ง

อาศัยศรัทธาความเชื่อคุณของพระรัตนตรัย กรรมและผลของกรรม โลกนี้
 โลกหน้าเป็นต้นแล้ว ให้ทาน สมาทานศีล รักษา อุโบสถ ให้ทาน
 วิปัสสนาญาณ มรรค อภิญญา ให้เกิดขึ้น นี่เป็นฝ่ายกุศลเป็นปัจจัยช่วย
 ให้กุศลเกิด ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย สำหรับกุศลเป็นปัจจัยช่วย
 อุดหนุนให้อกุศลเกิด ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัยนั้น ธรรมาธิฐาน
 ปัจจัยธรรมได้แก่ โลภียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ ปัจจัยบบันนธรรมได้แก่
 อกุศลจิตตูปบาท ๑๒ ตัวอย่างเป็นปุคคลาธิฐาน เช่น บุคคลใดบุคคล
 หนึ่ง อาศัยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ของตนแล้ว ย่อมทำให้มานะ
 ความเย่อหยิ่งถือตัวที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และมีการถือเอาความเห็นผิดให้
 เกิดขึ้น ดังนี้ เป็นต้น

๑๒๐. ป. จงแสดงอานุภาพพระบาลีพร้อมทั้งแปล และยกองค์ธรรมในบท กุสโล
 อพฺยาภตฺสส ปกฺคูปนิสฺสยปฺจเยน ปฺจโย และยกตัวอย่างประกอบ
 เป็นปุคคลาธิฐานเฉพาะข้อที่ ๑ ?

ว. ข้อ ๑ สทุธิ์ อุปนิสฺสาย อตฺตานํ อาตาเปติ ปรียาเปติ ปรียฺญจิมฺbulกํ
 ทุกํ ปจฺจนฺโภติ สฺถิํ สุตํ จาคํ ปณฺณํ อุปนิสฺสาย อตฺตานํ อาตาเปติ
 ปรีตาเปติ ปรียฺญจิมฺbulกํ ทุกํ ปจฺจนฺโภติ บุคคลอาศัยศรัทธา ศีล สุตะ
 จาคะ ปัญญา ของตนแล้ว ย่อมทำความเดือดร้อนของตนที่ยังไม่เกิด
 ให้เกิด ที่เกิดแล้วก็ให้เกิดมากขึ้น และต้องแสวงทุกข์ทางกายด้วยการ
 แสวงหาเป็นมูลเป็นสาเหตุ ปัจจัยธรรม ได้แก่ กุศลจิตตูปบาท ๒๑ ที่
 เป็นพลวะมีกำลังมาก

ปัจจัยบบันนธรรม ได้แก่ วิบากจิตตูปบาท ๓๖ กิริยาจิตตูปบาท ๒๐
 ตัวอย่างปุคคลาธิฐาน เช่น บุคคลทั้งหลายอาศัยศรัทธา ความเชื่อ
 อันมีกำลังมากของตนเป็นต้น แล้วลงมือปฏิบัติ เป็นต้นว่า ให้ทาน รักษาศีล
 เป็นต้น แล้วก็ได้สำเร็จเป็นผล คือ เมื่อจากโลกนี้แล้ว ก็ไปเกิดเป็นมนุษย์
 และเทวดาเป็นต้น ซึ่งเป็นตัววิบาก ที่สำเร็จมาจากกุศล และอกุศล ดังนี้
 เป็นต้น

๑๒๑. ปุ. จงแปลบาลีที่ว่า รากิ อุปนิสฺสาย ปาณํ หนติ อทินฺนํ อาทิปติ
มฺสา ภณฺติ ปีสุณฺณํ ภณฺติ ผรุสํ ภณฺติ สมฺมํ ปลปฺติ สนฺธิ นินฺนํ
นิลฺโลปํ หรติ ฯลฯ สฺสงฺมํ ภินฺนํ ปรอํทงฺแสดงปัจจัยและปัจจัยุบันัน
และยกตัวอย่างประกอบด้วย ?

ว. แปล บุคคลอาศัยราคะแล้วทำการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ กล่าวคำเท็จ กล่าวคำ
 สื่อเสียด กล่าวคำหยาบ กล่าวคำเพ้อเจ้อ ตัดช่อง ย่องเบา ลอบขโมย
 ขนบ้านเขา คอยดักปล้นตามทางสี่แยก สามแยก เป็นชู้กับภริยาผู้อื่น เผลอ
 หมูบ้าน เผลอนิคม จังหวัด ทำร้ายมารดาจนถึงสิ้นชีวิต ทำร้ายบิดาจนถึง
 สิ้นชีวิต ทำร้ายพระอรหันต์จนถึงสิ้นชีวิต กระทำพระโลหิตของพระตถาคต
 ให้ห้อด้วยใจประทุษร้าย ทำลายพระสงฆ์ให้แตกสามัคคี บ้าจัญชรรวมได้
 แก่ โลกมุขจิตตูปบาท ๘ บ้าจัญชรรวมได้แก่ อุกุศลจิตตูปบาท ๑๒

ตัวอย่างบุคคลาธิฐาน เป็นบุคคลอาศัยความกำหนดยินดี ด้วย
อำนาจของตัณหาของตนแล้ว ทำอกุศลกรรมต่าง ๆ มี ขำสั่วัว ลักทรัพย์
เป็นต้น เป็นอุทาหรณ์

๑๒๒. ปุ. ให้แปลและแสดงองค์ธรรม = ของบาลีที่ว่า ราโค โทโส โมโห มาโน
ทิฏฺฐิ ปตฺถนา สทฺธาย ลีลสฺส สุตฺตสฺส จาตสฺส ปญฺญา ย ปกฺคฺกนิสฺสย
ปจฺเจเนน ปจฺจโย ฯ ?

วิ. แปล รากะ ไทสะ โมะหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภ ที่มีสภาพปรารถนา
ภวสมบัติ โภคสมบัติ เป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ
ปัญญา ด้วยอำนาจปกตุนิสสยปัจจัย

ปัจจัยธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปบาท ๑๒ ที่เป็น พลวะ ที่มีกำลังมาก
ปัจจัยบั่นได้แก่ กุศลจิตตูปบาท ๒๑

๑๒๓. ปุ. จงแปลและจำแนกบท เนื้อความ องค์กรรม พร้อมด้วย กาล ภูมิ บุคคล
วิธี ของบาลีที่ว่า อพฺยาโกโต ฌมโม อพฺยาโกตสฺส ฌมฺมสฺส ปกฺคฺช-
นิตฺตยปจฺจเยน ปจฺจโย ?

วิ. แปล อพยากตธรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่ อพยากตธรรม ด้วยอำนาจ ปกตูปนิสสยปัจจัย

คำว่า อพยากโต ฐมโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท ๓๖ กิริยาจิตตูปบาท ๒๐ รูป ๒๘ ที่เป็น พลวะ มีกำลังมาก

คำว่า อพยากตสฺส ฐมมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึง ปัจจัยุบบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท ๓๖ กิริยาจิตตูปบาท ๒๐

ว่าโดยกาล	เป็นไปใน	ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ	เป็นไปใน	จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ตามสมควร
ว่าโดยบุคคล	เป็นไปใน	ปุถุชน ๔ ผลบุคคล ๔ ตามสมควร
ว่าโดยวิถี	เป็นไปใน	ปัญจทวารวิถี กามชวณะ อปฺปนาชวณะ มโนวารวิถี

คำว่า ปกตูปนิสสยปัจจุเณน เป็นกรณบท แสดงให้รู้อำนาจของ อำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย ปัจจุโย ฯลฯ

๑๒๔. ป. คำว่า ปัจจุยมหาเทโส เหตุ ยทิกํ ปกตูปนิสสโย แปลว่าอย่างไร?

วิ. แปลความว่า ปกตูปนิสสยปัจจัยนี้แหละ เรียกว่าปัจจุยมหาเทส

๑๒๕. ป. ข้อแตกต่างกันระหว่างนิสสยปัจจัย กับ อุปนิสสยปัจจัยท่านแสดงข้ออุปมาไว้ว่าอย่างไร อธิบาย?

วิ. ท่านแสดงข้ออุปมาไว้ว่า ข้าวสุกที่เราได้กินอยู่ทุกวันนี้ ต้องอาศัยประกอบ ด้วยเหตุ ๗ อย่าง คือ ๑ เมล็ดข้าว ๒ ที่นา ๓ น้ำฝน ๔ พืช ๕ หม้อข้าว ๖ ฟัน ๗ ไฟ ทั้ง ๗ อย่างนี้เป็นที่อาศัย (นิสสย) ให้เกิด เป็นข้าวสุกขึ้นได้ แต่ในบรรดาที่อาศัยทั้ง ๗ อย่างนี้ ที่อาศัยอันเป็นส่วน สำคัญนั้นได้แก่เมล็ดข้าว ๑ ที่นา ๑ น้ำฝน ๑ ทั้ง ๓ อย่างนี้ เรียกว่า เป็นอุปนิสสย คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก เพราะถ้าไม่มีเมล็ดข้าวที่นา

จบ อุปนิสสยบจจัย

ปุโรชาตปัจฉิม

๑๒๖. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจฉิม, ปัจจุบบันน์, ปัจฉนิก ของปุโรชาตปัจฉิมทั้ง ๒?

วิ. ในปุโรชาตปัจฉิมเทศนี้ ปุโรชาตปัจฉิมมี ๒ อย่าง คือ

๑. วัตถุปุโรชาตปัจฉิม ๒. อารัมมณปุโรชาตปัจฉิม ใน ๒ อย่างนั้น
ตามนัยที่ ๑ (นัยโบราณจารย์)

บรรดาปัจจุวัตถุทั้ง ๓ ชนิด มีมันทายุกะปัจจุวัตถุเป็นต้นนั้น

มัชฌิมายุกะปัจจุวัตถุ คือ จักขุโสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิด
พร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรกก็ดี หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อนๆ
มีปฏิสนธิจิตเป็นต้นก็ดี หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุมานเอาว่าในขณะที่จิตดวง
เดียวก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติก็ดี วัตถุรูป ๖ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับ
จิตดวงที่ ๓๗ ที่นับถอยหลังจากจุติจิตขึ้นในมรณสัณนกาลก็ดี เป็นวัตถุ
ปุโรชาตปัจฉิม

ตามนัยที่ ๒ (นัยท่านอาจารย์ภายหลัง)

จัตตุรูป ๖ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย หทยะ เข้าถึง
ฐิติปัตตะของตนมีจำนวน ๔๙ เป็นวัตถุปุโรชาตปัจฉิม วิญญูณธาตุ มี
จักขุวิญญูณธาตุ เป็นต้น เจตสิก ๕๒ (เว้นอรูปรวิปาก ๔) ที่เป็นไปใน
ปวัตติกาลในปัจจุโวการภูมิ โดยแน่นอนและไม่แน่นอน เป็นจัตตุปุโรชาต-
ปัจจุบบันน์

มโนวิญญูณธาตุ ๔๖ คือ โลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวาร-
วชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๐๒
โลกุตตรจิต ๗ (เว้นโสตาปัตติมัคคจิต ๑) เจตสิก ๔๖ ที่เป็นไปใน

จตุโวการภูมิโดยแน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี ปัญจโวการปฏิสนธิจิต ๑๕
เจตสิก ๓๕ กิติ รูปทั้งหมดมีจิตตารูปเป็นต้นกิติ เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจันนิก

อารัมมณปุเรชาตปัจจันนิก สรุปรูปเนื้อความมีอยู่ ๓ ประการ คือรูป
อารัมมณ ๖ คือปัจจุบันนิปผันนรูป ๑๘ เป็นอารัมมณปุเรชาตปัจจันนิก

กามจิต ๕๔ อภิญญาจิต ๒ เจตสิก ๕๐ (เวทนาปมัญญา) ที่ได้รับ
การช่วยอุปการจากธรรมที่เป็นปัจจัยโดยแน่นอน และไม่แน่นอน เป็น
อารัมมณปุเรชาตปัจจันนิก จิต ๗๖ เจตสิก ๕๒ (เวทนาวิปัญญาวินญาณจิต
จิต ๑๐ มโนธาตุ ๓) ที่มีได้รับการช่วยอุปการจากธรรมที่เป็นปัจจัยโดย
แน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี รูปทั้งหมดมีจิตตารูป เป็นต้นกิติ เป็น
อารัมมณปุเรชาตปัจจันนิก

๑๒๗. ปุ. จงแปลและแสดงองค์ธรรมในข้อที่ ๑๒, ๑๓ ของปุเรชาตปัจจันนิกเทศ ?

วิ. ข้อที่ ๑๒ แปลมโนธาตุ ๓ มโนวิญญาณธาตุ ๗/๒ เจตสิก ๕๒ (เวทนาวิ
วิปากจิต ๔) อาศัยหทัยวัตถุใดเกิดขึ้น หทัยวัตถุนี้เป็นปัจจัย คือช่วย
อุปการแก่มโนธาตุ ๓ อัญญาสมานเจตสิก ๑๐ ที่ประกอบกับมโนธาตุ ด้วย
อำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจันนิก

ปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ หทัยวัตถุ

ปัจจัยขุบบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ มโนธาตุ ๓ อัญญาสมานเจตสิก ๑๐

ข้อที่ ๑๓ แปลในปวัตติกาล หทัยวัตถุรูปนี้ เป็นปัจจัย คือช่วย
อุปการแก่มโนวิญญาณธาตุ ๗/๒ เจตสิก ๕๒ ที่ประกอบกับมโนวิญญาณธาตุ
ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจันนิก และวัตถุอารัมมณปุเรชาตปัจจันนิก

ปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ หทัยวัตถุ

ปัจจัยขุบบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ มโนวิญญาณธาตุ ๗/๒ เจตสิก ๕๒ ฯ

๑๒๘. ปุ. คำว่า ปุเรชาต หมายความว่าอะไร ? มีวจนัตถะว่าอย่างไร ? และการช่วย
อุปการชนิตไหน จึงได้ชื่อว่า ปุเรชาตปัจจย มีวจนัตถะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า ปุเรชาต หมายความว่า สภาวะธรรมที่เกิดก่อนปัจจัยุบบันนธรรม ดังมี
วจนัตถะแสดงว่า ปุเรชาตยิตถาติ = ปุเรชาโต สภาวะธรรมที่เกิดก่อน
ปัจจัยุบบันนธรรม ฉะนั้น จึงชื่อว่า ปุเรชาต และการช่วยอุปการชนิตเป็น
ธรรมที่เกิดก่อนปัจจัยุบบันนธรรม ชื่อว่าปุเรชาตปัจจย ดังมีวจนัตถะแสดง
ว่า ปุเรชาโต จ โส ปจฺจโยจาทิ = ปุเรชาตปจฺจโย ธรรมที่เกิดก่อน
นั้นด้วยเป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่ปัจจัยุบบันนธรรมด้วย ฉะนั้น จึง
ชื่อว่า ปุเรชาตปัจจย

๑๒๙. ปุ. จงอธิบายถึงความเป็นอาร์มมณปุเรชาตปัจจยุบบันนธรรม และปัจจนิกธรรม
โดยแน่นอนและไม่แน่นอน ?

วิ. ธรรมที่เป็นปัจจัยุบบันน และปัจจนิกของอาร์มมณปุเรชาตปัจจยนี้ มี ๒
อย่าง คือแน่นอนและไม่แน่นอน

อาร์มมณปุเรชาตปัจจยุบบันนแน่นอนนั้น ได้แก่ทวิปฺปญฺญาณ

จิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ อัญญสมานเจตสิก ๑๐

ไม่แน่นอนนั้น ได้แก่งามจิต ๔๑ ที่เหลืออภิญญาจิต ๒ เจตสิก ๕๐
(เว้นอัปมัญญา)

อาร์มมณปุเรชาตปัจจนิกแน่นอนนั้น ได้แก่งุฬารูปทั้งหมด มีจิตตารูป
เป็นต้น มหัคคตจิต ๒๗ โลกุตตรจิต ๘ เจตสิก ๓๘ (เว้นอภิญญาจิต ๒)

ไม่แน่นอนนั้น ได้แก่งามจิต ๔๑ ที่เหลืออภิญญาจิต ๒ เจตสิก ๕๐
(เว้นอัปมัญญา)

๑๓๐. ปุ. จงแปล จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม พร้อมด้วยกาล, มิถุ, บุคคล,
วิถี เฉพาะวิธีพระบาลีข้อที่ว่า อพฺยาโกโต ธมฺโม อพฺยาโกตสฺส

ธมฺมสฺส อารมฺมณปุเรชาตปจฺจเยน ปจฺจโย ?

ว. อพยากตธรรมเป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจ
อารัมมณปุเรชาตปัจจัย

คำว่า อพยากโต รมโม เป็นกัตตุบทแสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม
องค์ธรรมได้แก่อารมณ์ ๖ คือปัจจัยบันนินันรูป ๑๘

คำว่า อพยากตสฺส รมมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึง
ปัจจัยบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ กามวิปากจิตตูปบาท ๒๓ กามกิริยา-
จิตตูปบาท ๑๑ กิริยาอภิญาญจิตตูปบาท ๑ ที่เป็นทิพพจักขุ ทิพพโสตะ
(เว้นวิรัตตอปปมัญญา)

ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน ๔ ผลบุคคล ๔

ว่าโดยวิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน รูปวิถีที่เป็นภายใน
และภายนอก

ธรรมที่เป็นปัจจัยบันน เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชานะ
มโนทวารวิถี อภิญาญวิถี

คำว่า อารัมมณปุเรชาตปัจจุเนน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึง
อำนาจของอารัมมณปุเรชาตปัจจัย เป็นพิเศษในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๖
ที่เข้าช่วยอุปการในคราวเดียวกันมี อารัมมณปุเรชาตอะ อารัมมณะ วัตถุ-
ารัมมณะปุเรชาตนิสสยะ วัตถุารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตะ อารัมมณปุเรชาต-
ัตตติ อารัมมณปุเรชาตอวิคต

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

๐๓๑. ปุ. จงอธิบายถึงความต่างกันระหว่างวัตถุปุเรชาตปัจจัย ตามนัยที่ ๑ กับนัยที่ ๒

ว. ดูข้อ ๑๒๖

จบ ปุเรชาตปัจจัย

ปัญญาตบัจจย

๑๓๒. ป. คำว่า ปัญญาตบัจจย หมายความว่าอะไร ? แสดงวจนัตถะว่าอย่างไร ? และการช่วยอุปการชนิตไหน ? ชื่อว่าปัญญาตบัจจย ?

ว. คำว่า ปัญญาตบัจจย หมายความว่า ธรรมที่เกิดที่หลังปัจจัยบับันธรรม ดังมีวจนัตถะแสดงว่า ปจฺญา ชายตีติ = ปจฺญาชาโต ธรรมที่เกิดที่หลังปัจจัยบับันธรรม ฉะนั้น จึงชื่อว่า ปัญญาตบัจจย และธรรมที่ช่วยอุปการชนิต ธรรมที่เกิดที่หลังปัจจัยบับันธรรม แล้วเป็นผู้ช่วยอุปการแก่ธรรมที่เกิดก่อน ชื่อว่า ปัญญาตบัจจย ฯ

๑๓๓. ป. จงจำแนกธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยบับัน, ปัจจนิก ของปัญญาตบัจจย ?

ว. ปัญญาตบัจจยทุกเทศนี้ สรุปล้นอกความมียู่ ๓ ประการ คือ จิต ๘๕ เจตสิก ๕๒ มีปฐมภวักเป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ ในปญฺจโวการภูมิตที่แน่นอน และไม่แน่นอน (เว้นอรุปวิปากจิต ๔ และปฏิสนธิจิตทั้งหมด) เป็นปัญญาตบัจจย

ติสมุฏฐานิกรูป และจตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง ๓ ของจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น แล้วตั้งอยู่ (ฐิตีปัตตะ) เป็นปัญญาตบัจจยบับัน จิตทั้งหมด ๘๘ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น เจตสิก ๕๒ และจิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป, อาหารชรูป, อุตฺตชรูป, ปวัตติกัมมชรูป ขณะที่เกิดขึ้น (อุปาทกขณะ) ในสันดานของสวัญญาณกะ (สัตว์ที่มีชีวิต) และพาหิรรูป อสัณฺณสัดตกัมมชรูป เป็นปัญญาตบัจจนิก

๑๓๔. ปุ จงแสดงสูตรสังขยวารและสภาคะของปัจฉาชาตปัจจย ?

วิ. ปัจฉาชาตปัจจยมีสูตรสังขยวาร ๓ ประเภท คือ

๑. กุสโล อพยากตสฺส ปัจฉาชาตปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๒. อกุสโล อพยากตสฺส ปัจฉาชาตปัจจเยน ปัจจโย ฯ

๓. อพยากโต อพยากตสฺส ปัจฉาชาตปัจจเยน ปัจจโย ฯ

ปัจฉาชาตปัจจยสภาคมี ๓ ปัจจย คือปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาต-
ตตฺถิ ปัจฉาชาตอวิกตะ

๑๓๕. ปุ จงแปล, จำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ของบาลีที่ว่า ปัจฉาชาตา
กุสลา ชนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตปัจจเยน
ปัจจโย พร้อมด้วย กาล ภูมิ บุคคล วิถี ?

วิ. กุศลนามชนฺธ ๔ ที่เกิดทีหลังเป็นปัจจย เป็นปัจจยช่วยอุปการแก้ติชกาย
และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจจย

คำว่า ปัจฉาชาตา กุสลา ชนฺธา เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจจย
องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท ๒๑ ที่เกิดภายหลัง

คำว่า ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้
รู้ถึงปัจจยูปบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ ติชกาย หรือจตุชกายที่เป็นฐิตีปัตต
คือรูป ๒๘ ที่เกิดก่อน

ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ปุณฺณ ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ตามสมควร

ว่าโดยวิถี ธรรมที่เป็นปัจจย เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี

กามชวณมโนทวารวิถี อปฺปนาวิถี

ธรรมที่เป็นปัจจยูปบันน เป็นไปในรูปวิถีที่เป็นภายใน

คำว่า ปัจฉาชาตปัจจุเบน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของ
ปัจฉาชาตปัจจุเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๔ ที่เข้าช่วยอุปการ
ในคราวเดียวกัน มีปัจฉาชาตะ ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาตัตถิ
ปัจฉาชาตอวิคตะ

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

๑๓๖. ปุ. ธรรมที่เป็นปัจฉาชาตปัจจุ โดยแน่นอนและไม่แน่นอนนั้น ได้แก่อะไร
และเพราะเหตุไร จึงเป็นโดยแน่นอน ?

วิ. ธรรมที่เป็นปัจจัยของปัจฉาชาตปัจจุนี้มี ๒ อย่าง คือแน่นอน และไม่
แน่นอน

ปัจฉาชาตปัจจุที่แน่นอน มี ๔๓ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒ อเหตุก-
จิต ๑๗ (เวณมโนทวารวชชนจิต ๑) รูปาวจรจิต ๑๕ โสดาปัตติมคค-
จิต ๑ เจตสิก ๔๘

ปัจฉาชาตปัจจุที่ไม่แน่นอนนั้น มี ๔๒ ดวง คือ โลกมูลจิต ๘
โมหมูลจิต ๒ มโนทวารวชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘
อรูปกุศล ๔ อรูปกิริยา ๔ โลกุตตรจิต ๗ (เวณโสดาปัตติมคคจิต ๑)
เจตสิก ๔๘

ที่ว่าแน่นอนนั้น ก็เพราะจิต ๔๓ ดวงนี้ ต้องเกิดในบัญญัติโวหารภูมิ
โดยแน่นอน และต้องอาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอนด้วย ?

๑๓๗. ปุ. คำว่า ชาตะ มีกี่อย่าง ? คืออะไรบ้าง ? มีความหมายอย่างไร ? ให้ยก
องค์ธรรมประกอบด้วย ?

วิ. ในปัจจัย ๒๔ นี้ ชาตะมี ๓ อย่าง คือ ๑. สหชาตะ ๒. ปุเรชาตะ
๓. ปัจฉาชาตะ ใน ๓ อย่างนี้

๑. คำว่า ชატะ ในสหชาตนั้น ได้แก่ จิต เจตสิก และรูปที่เกิดขึ้น
ในขณะทั้ง ๓ หมายความว่า ธรรมที่เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่
ปัจจัยบนันธรรมของตน ๆ นั้น อุปาทักขณะก็เป็นได้ จิตขณะก็เป็นได้
ภังคขณะก็เป็นได้

๒. คำว่า ชატะ ในปุเรชาตนั้น ได้แก่รูปที่เกิดขึ้นในจิตขณะ หมาย
ความว่า รูปที่ช่วยอุปการแก่นามที่เป็นปัจจัยบนันธรรมนั้น ได้เฉพาะแต่
จิตขณะเท่านั้น อุปาทักขณะ และ ภังคขณะ ช่วยอุปการไม่ได้

๓. คำว่า ชატะ ในปัจฉาชาตนั้น ได้แก่ จิตและเจตสิกที่อยู่ใน
อุปาทักขณะและจิตขณะ หมายความว่า จิตเจตสิกที่ช่วยอุปการแก่รูปที่
เป็นปัจจัยบนันธรรมนั้น เป็นได้แต่อุปาทักขณะและจิตขณะ สำหรับ
ภังคขณะนั้น ช่วยอุปการแก่รูปไม่ได้ ๆ

จบ ปัจฉาชาตปัจจัย

อาเสวนปัจฉัย

๑๓๘. ปุ. จงจำแนกบท, เนื้อความ, องค์กรรม ในอาเสวนปัจฉัยนิตเทศเฉพาะข้อที่ ๑?

วิ. คำว่า ปุริมา ปุริมา กุสลา ฆมมา เป็นกัตตุบทแสดงให้รู้ถึงปัจฉัย
องค์กรรมได้แก่โลกียกุศลชวณะ ๑๗ ที่เกิดก่อน (เว้นชวณะดวงสุดท้าย)

คำว่า ปจฺนิมานํ ปจฺนิมานํ กุสลานํ ฆมฺมานํ เป็นสัมปทานบท
แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยุบบันน์ องค์กรรมได้แก่กุศลชวณะ ๒๑ ที่เกิดหลังๆ
(เว้นชวณะดวงที่ ๑)

คำว่า อาเสวนปัจจุเยน เป็นกรณบทแสดงให้รู้ถึงอำนาจอาเสวน-
ปัจฉัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจฉัยทั้ง ๖ มีอาเสวนะ อนันตระ
สมนันตระ อนันตรูปนิสสยะ นัตถิ วิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการในคราว
เดียวกันนั้น อำนาจของอาเสวนปัจฉัยเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย ๑ ถ ๑

๑๓๙. ปุ. คำว่า อาเสวนะ หมายความว่าอย่างไร ? แสดงวจนัตถะว่าอย่างไร ? และ
การช่วยอุปการชนิดไหน ชื่อว่า อาเสวนปัจฉัย ?

วิ. คำว่า อาเสวนะ หมายความว่า การเสพอารมณบ่่อยๆ ดังมีวจนัตถะแสดง
วจนัตถะว่า อาปฺนุํปฺนุํ เสวนํ = อาเสวนํ การเสพอารมณบ่่อยๆ
ชื่อว่า อาเสวนะ

การช่วยอุปการชนิดเป็นธรรมที่เสพอารมณบ่่อยๆ ช่วยอุปการให้
ปัจฉัยุบบันน์เกิดขึ้น ชื่อว่า อาเสวนปัจฉัย

๑๔๐. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยปัจจุบัน, ปัจจนิก ในอาเสวนปัจจัย พร้อม
ทั้งสูตรสังขยวาร และสภาคะ ?

วิ. ในอาเสวนะปัจจัยทุเทศนี้ สรุปเนื้อความมีอยู่ ๓ ประการคือ โลกียชวณะ ๔๗
ที่เกิดก่อนๆ เจตสิก ๕๒ (เว้นชวณะดวงสุดท้ายที่เป็นชาติเดียวกัน) เป็น
อาเสวนปัจจัย

ชวณะ ๕๑ ที่เกิดหลังๆ เจตสิก ๕๒ (เว้นชวณะดวงที่ ๑ และผล
จิต ๔) เป็นอาเสวนปัจจัยปัจจุบันชวณะดวงที่ ๑ ของกามชวณะ ๒๙
อววัชชนจิต ๒ วิปากจิต ๓๖ เจตสิก ๕๒ และรูปทั้งหมดมีจิตตารูป
เป็นต้น เป็นอาเสวนปัจจนิก

สูตรสังขยวารของอาเสวนปัจจัยมี ๓ ประเภท คือ

๑. กุสโล กุสส อเสวนปัจเจยเณ ปัจโย ฯ
๒. อกุสโล อกุสส อเสวนปัจเจยเณ ปัจโย ฯ
๓. อพยากโต อพยากตส อเสวนปัจเจยเณ ปัจโย ฯ

อาเสวนปัจจัยสภาคะ มี ๕ ปัจจัย คือ อนันตร สมันตระ
อนันตรูปนิสสยะ นัตถิ วิคตะ

๑๔๑. ปุ. อพยากโต ฌโม อพยากตส ฌมมส อเสวนปัจเจยเณ ปัจโย
เมื่อจะจำแนกโดย ชาติ กาล บุคคล ภูมิ วิถี แล้วจะได้อย่างไรบ้าง ?

วิ. เมื่อจำแนกแล้ว ว่าโดยชาติ เป็นอนันตรชาติ

ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน พระอรหันต์

ว่าโดยวิถี เป็นไปใน ปัจจทวารวิถี กามชวณะ อปฺปนา-
ชวณมโนทวารวิถี

๑๔๒. ปุ. จงแสดงอนุวาทพระบาลี ที่แสดงถึงกามชวณะ เป็นอาเสวนปัจจัย
อปฺปนาชวณะเป็นอาเสวนปัจจัยปัจจุบัน พร้อมทั้งคำแปล ?

วิ. แสดงว่า โคตรภู มกุคฺคสฺส โวทานํ มกุคฺคสฺส อาเสวนปจฺจเยน
ปจฺจโย โคตรภูและโวทานเป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่มรรค ด้วยอำนาจ
อาเสวนปัจจัย

๑๔๓. ป. จงแสดงอนุวาทพระบาลีที่แสดงถึงกามชวณะเป็นอาเสวนปัจจัย กามชวณะ
เป็นอาเสวนปัจจัยບັນน์ พร้อมทั้งแปล ?

วิ. แสดงว่า อนุโลมํ โคตรภูคฺคสฺส อนุโลมํ โวทานสฺส อาเสวนปจฺจเยน
ปจฺจโย อนุโลมเป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่โคตรภู และโวทาน ด้วย
อำนาจอาเสวนปัจจัย

๑๔๔. ป. จงแสดงอนุวาทพระบาลีของอาเสวนปัจจัย พร้อมทั้งแปล บทละ ๑ ข้อ
ดังต่อไปนี้ คือ

ก. กุสโล กุสฺสสฺส ข. อพฺยาโกโต อพฺยาโกตสฺส

วิ. แสดงดังต่อไปนี้ คือ ปุริมา ปุริมา กุสฺลา ขนฺธา ปจฺนิมานํ
ปจฺนิมานํ กุสฺตานํ ขนฺธานํ อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจโย

กุสฺลนามขันธ์ ๔ ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่กุสฺลนาม
ขันธ์ ๔ ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจอาเสวนปัจจัย (หมายถึงอาชวณะที่เข้าฌาน
สมบัติของดิเหตุปุณฺณ ๑ ผลเสกขบุคคล ๓ ที่เป็นฌานลาภี)

ข. ปุริมา ปุริมา กิริยาพฺยาโกตา ขนฺธา ปจฺนิมานํ ปจฺนิมานํ
กิริยาพฺยาโกตานํ ขนฺธานํ อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจโย

กิริยาชวณะนามขันธ์ ๔ ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่
กิริยาชวณะนามขันธ์ ๔ ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจอาเสวนปัจจัย

หมายถึงอาชวณะอรหัตฌานลาภีขณะเข้าฌานสมบัติ

จบ อาเสวนปัจจัย

กัมมปัจจัย

๑๔๕. ปุ. จงแสดงอารมณ์ภพของกัมมปัจจัยนิทเทส พร้อมทั้งแปลถึงนันทักษณิกกัมมปัจจัย และสหชาตกัมมปัจจัย ?

วิ. ปัจจยฺหเตเส โย ยาতিโต ปัจจโย กมฺมปฺจโยติ ภควตา อุตฺตทฺธิโจโส ตาติโต ปัจจโย ปัจจยนิทฺเทเส กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปาการํ ขนฺธานํ กญฺจตา จ รูปานํ กมฺมปฺจเยน ปัจจโยฯ เจตนาสมฺปยุตฺตกานํ ฆมฺมานํ ตํสมฺภูจฺจานานญจ รูปานํ กมฺมปฺจเยน ปัจจโยติ ตวาตา นิทฺทิตฺฐโ

ปัจจัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อว่า กัมมปัจจัยปัจจัย เช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยพิสดารในปัจจนิทเทสว่า กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปาการํ ขนฺธานํ กญฺจตา จ รูปานํ กมฺมปฺจเยน ปัจจโย

เจตนาสมฺปยุตฺตกานํ ฆมฺมานํ ตํสมฺภูจฺจานานญจ รูปานํ กมฺมปฺจเยน ปัจจโย

พระบาลีและคำแปล

๑. กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปาการํ ขนฺธานํ กญฺจตา จ รูปานํ กมฺมปฺจเยน ปัจจโยฯ

กุศลอกุศลกรรม คือกุศล อกุศลนันทักษณิกเจตนา เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่วิปากนามขันธ์ ๔ และปฏิสนธิกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป อสังญัสตตกัมมชรูป ด้วยอำนาจนันทักษณิกกัมมปัจจัย

๒. เจตนาสมปยุตตกานี ฐมมานิ ตัสสมุฏฐานานนญจ รูปานํ
กมมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

เจตนาเจตสิก ๘๘ เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการแก่จิต ๘๘ เจตสิก ๕๑
ที่ประกอบกับตน และ ตัสสมุฏฐานิกรูป คือจิตรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป ด้วย
อำนาจสหชาติกัมมปัจจัย

๑๔๖. ปุ. จงแสดงปัจจัยบับันธรมของนันทกชณิกกัมมปัจจัย ดังต่อไปนี้
- ก. เจตนาที่อยู่ในโลภมูล ๘ ที่เป้นอดีตเป็นกัมมปัจจัย
 - ข. เจตนาที่อยู่ในโมหมูลจิต ๒ ที่เป้นอดีตเป็นกัมมปัจจัย
 - ค. เจตนาที่อยู่ในอรูปาวจรกุศล ๔ ที่เป้นอดีตเป็นปัจจัย
 - ง. เจตนาที่อยู่ในโสตาปัตติมรรค ที่เป้นอดีตเป็นปัจจัย
 - วิ. ก. เจตนาที่อยู่ในโลภมูลจิต ๘ ที่เป้นอดีตเป็นปัจจัย อกุศลวิปาก ๗
นามขันธ์ ๔ อกุศลกัมมชรูปเป็นปัจจัยบับันธ
 - ข. เจตนาที่อยู่ในโมหมูลจิต ๒ ที่เป้นอดีตเป็นปัจจัย อกุศลวิปาก ๗
นามขันธ์ ๔ อกุศลกัมมชรูป เป็นปัจจัยบับันธ
 - ค. เจตนาที่อยู่ในอรูปาวจรกุศล ๔ นามขันธ์ ๔ ที่เป้นอดีตเป็นปัจจัย
อรูปาวจรวิปากจิต ๔ ที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยบับันธ
 - ง. โสตาปัตติมรรคเจตนาที่เป้นอดีตเป็นปัจจัย โสตาปัตติผลนามขันธ์ ๔
ที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยบับันธ
๑๔๗. ปุ. จงแสดงสหชาติกัมมปัจจัย ของปัจจัยบับันธดังต่อไปนี้
- ก. ทวิปัญญวิญญาณจิตตูปบาท เป็นปัจจัยบับันธ
 - ข. มหาภิรียาจิตตูปบาท เป็นปัจจัยบับันธ
 - วิ. ก. ทวิปัญญวิญญาณจิตตูปบาทเป็นปัจจัยบับันธ เจตนาที่ในทวิปัญญวิญญาณ
จิตตูปบาทเป็นปัจจัยธรรม
 - ข. มหาภิรียาจิตตูปบาท เป็นปัจจัยบับันธ เจตนาที่ในมหาภิรียาจิตตูปบาท
เป็นปัจจัย

๑๔๘. ป. คำว่า กัมม หมายความว่าอะไร มีวจนัตถะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า กัมม หมายความว่าการกระทำ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า กรณํ = กัมมํ
การกระทำเรียกว่ากรรม

๑๔๙. ป. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยุบบันน์, ปัจจนิก ของกัมมทั้ง ๒ ?

วิ. สหชาตกัมมปัจจัย สรุปรูปเนื่อความมีอยู่ ๓ ประการ คือเจตนาเจตสิก ๘๙ ที่
ในจิต ๘๙ เป็นสหชาตกัมมปัจจัย

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๑ (เว้นเจตนา) จิตตชรูปปฏิสนธิกัมมชรูป เป็น
สหชาตปัจจัยุบบันน์

เจตนา ๘๙ ที่ในจิต ๘๙ กิตติ พหิรรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป
อสังญสตัดกัมมชรูป ปวัตตีกัมมชรูป เป็นสหชาตกัมมปัจจัยนิก

น่านักขณิกกัมมปัจจัย สรุปรูปเนื่อความมีอยู่ ๓ ประการ คือ กุศล
เจตนา ๒๑ อกุศลเจตนา ๑๒ ที่เป็นอดีต คือดับไปแล้วเป็นน่านักขณิก-
กัมมปัจจัย

วิปากจิต ๓๖ เจตสิก ๓๘ ปฏิสนธิกัมมชรูป อสังญสตัดกัมมชรูป
ปวัตตีกัมมชรูป เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยุบบันน์

กุศลจิต ๒๑ อกุศลจิต ๑๒ กิริยาจิต ๒๐ เจตสิก ๕๒ กิตติ จิตต-
ชรูปกิตติ พหิรรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูปกิตติ เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยนิก

๑๕๐. ป. จงแสดงสูตรสังขยวารของกัมมปัจจัยทั้ง ๒ ?

วิ. สูตรสังขยวารของสหชาตกัมมปัจจัยมี ๗ ประเภท คือ

๑. กุสโล	กุสลดุส	สหชาตกัมมปัจจัยเณ ปัจจโย๑
๒. กุสโล	อพฺยาทตฺต	สหชาตกัมมปัจจัยเณ ปัจจโย๑
๓. กุสโล	กุสลาพฺยาทตฺต	สหชาตกัมมปัจจัยเณ ปัจจโย๑
๔. อกุสโล	อกุสลดุส	สหชาตกัมมปัจจัยเณ ปัจจโย๑
๕. อกุสโล	อพฺยาทตฺต	สหชาตกัมมปัจจัยเณ ปัจจโย๑

๖. อกุสโล อกุสลาพยากตสฺส สหชาตกัมมปัจจุเณน ปัจจโย ฯ

๗. อพยากโต อพยากตสฺส สหชาตกัมมปัจจุเณน ปัจจโย ฯ
สหชาตกัมมปัจจุสภาคมี ๙ ปัจจัย

สูตรสังขยวารของนันทกษณิกกัมมปัจจุ มี ๒ ประเภท คือ

๑. กุสโล อพยากตสฺส นานกษณิกกัมมปัจจุเณน ปัจจโย ฯ

๒. อกุสโล อพยากตสฺส นานกษณิกกัมมปัจจุเณน ปัจจโย ฯ
นันทกษณิกกัมมปัจจุสภาค มี ๖ ปัจจัย

๑๕๑. ปุ. อนวาทพระบาลีในสหชาตกัมมปัจจุ ในกุสlobท แห่งกุสlobทาวสาน มี
กี่ข้อ คืออะไร ? แปลว่าอย่างไร ?

วิ. มี ๑ ข้อ คือ กุสlob เจตนา สมบุยฺยตฺตกานํ ขนฺธานํ สหชาตกัมม-
ปัจจุเณน ปัจจโย กุสlobเจตนาเป็นปัจจุ ช่วยอุปการแก่กุสlobนามขันธ์ ๔
ที่ประกอบกับกุสlobเจตนา ด้วยอำนาจสหชาตกัมมปัจจุ

๑๕๒. ปุ. จงจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม ของอนวาทพระบาลีที่ว่า อกุสlob
เจตนา สมบุยฺยตฺตกานํ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฐานานนฺจ รูปานํ
สหชาตกัมมปัจจุเณน ปัจจโย ? พร้อมด้วย กาล, ภูมิ, บุคคล, วิถี ?

วิ. คำว่า อกุสlob เจตนา เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุ องค์ธรรมได้
แก่ อกุสlobเจตนาเจตสิกที่ในอกุสlobจิต ๑๒

คำว่า สมบุยฺยตฺตกานํ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฐานานนฺจ รูปานํ
เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยบับันน์ องค์ธรรมได้แก่ อกุสlob
จิตตูปบาท ๑๒ (เวทนาเจตนา) และอกุสlobจิตตชรูป มี รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส การเคลื่อนไหวกายวาจา และลมหายใจเข้าออกเป็นต้น

ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ปุถุชน ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ตาม
สมควร

ว่าโดยวิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามขวนมโนทวารวิถี

คำว่า สหชาตกัมมปัจจุเปณ เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของ
สหชาตกัมมปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๖ ที่เข้าช่วยอุปการ
ในคราวเดียวกันมี สหชาตกัมมะ สหชาตะ สหชาตนิสสยะ นามอาหาระ
สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ

ปัจจัย ๓ ล ๓

๑๕๓. ปุ. คำว่า สหชาตกัมมและนानักขณิกกัมม มีความหมายต่างกันอย่างไร ?
พร้อมทั้งแสดงวจนัตถะของคำว่า ก. นานกฺขณ ข. นานกฺขณิกกมฺม
ค. นานกฺขณิกกมฺมปัจจุโย ?

วิ. มีความหมายต่างกันดังนี้ คือ สหชาตกัมมนั้น หมายถึงเจตนาเจตสิกที่เป็น
ตัวกรรมนั้น เกิดร่วมกับปัจจัยุบบันนธรรม และช่วยปรุงแต่งปัจจัยุบบันน-
ธรรมนั้นด้วย ส่วนนานักขณิกกัมมนั้น หมายถึงเจตนาที่สำเร็จลงแล้วใน
ขณะต่างกันที่เป็นอดีต ซึ่งเป็นคนละขณะกับขณะที่บังเกิดแห่งปัจจัยุบ-
บันนธรรมของตน

ก. นานา ขฺณ = นานกฺขณ ขณะต่างกัน ชื่อนานักขณะ

ข. นานกฺขณ ปวตฺตํ กมฺม = นานกฺขณิกกมฺม ธรรมที่เกิดใน
ขณะต่างกัน ชื่อนานักขณิกกัมม

ค. นานกฺขณิกกมฺมํ หุตฺวา อุปการโก ธมฺโม = นานกฺขณิก-
กมฺมปัจจุโย ธรรมที่เป็นนานักขณิกกัมมนั้น เป็นปัจจัยช่วย
อุดหนุน ชื่อนานักขณิกกัมมปัจจัย

๑๕๔. ปุ. กุศล เจตนา ที่เป็นอดีตส่งผลให้ปรากฏในปวัตติกาลนั้น มีองค์ประกอบ
กี่อย่าง คืออะไรบ้าง ?

วิ. ต้องประกอบสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบมีอยู่ ๔ คือ

๑. กาล ได้แก่คราวใด สมัยใด บุคคลที่อยู่ในประเทศที่มีพระราชา
เป็นสัมมาทศิฎฐิบุคคลปกครองบ้านเมืองอยู่ และพระพุทธศาสนายังคงมี
อยู่ยังไม่สิ้นสูญไป อย่างนี้เรียกว่ากาลสัมปตติ และถ้าในสมัยใด กาลใด

พระราชชาติปกครองบ้านเมืองนั้น เป็นมิจนากฎีบุคคล และพระพุทธรูป ศาสนาก็เสื่อมสิ้นไปแล้ว อย่างนี้เรียกว่ากาลวิบัติ

๒. คติ ได้แก่บุคคลใดได้เกิดอยู่ในสุคติภูมิ มีมนุษย์ เทวดา พรหม อย่างนี้เรียกว่า คติสัมปตติ ถ้าบุคคลใดไปเกิดในทุคติภูมิ มีสัตว์ เดรัจฉาน เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า คติวิบัติ

๓. อุปธิ ได้แก่บุคคลใดเกิดมาแล้ว มีอวัยวะใหญ่่น้อย คือ ตา หู เป็นต้น ครบถ้วนบริบูรณ์ อย่างนี้เรียกว่า อุปธิสัมปตติ เมื่อบุคคลใดเกิดมาแล้ว มีอวัยวะใหญ่่น้อยขาดตกบกพร่องไป ไม่ครบถ้วนอย่างนี้ เรียกว่าอุปธิวิบัติ

๔. ปโยค ได้แก่บุคคลใด อาศัยความเพียรที่ถูกต้อง และความคิด ที่ถูกต้อง แล้วทำกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นสุจริต ไม่ผิด กฎหมายของบ้านเมือง และไม่ผิดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อย่างนี้ เรียกว่า ปโยคสัมปตติ บุคคลใดอาศัยความเพียรที่ผิดและความคิดที่ผิด และกระทำการกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นทุจริตผิดกฎหมายของ บ้านเมือง และผิดหลักในพระพุทธศาสนา อย่างนี้เรียกว่า ปโยควิบัติ

๑๕๕. ป. เจตนาที่เป็นตัวกรรมนี้ มีหน้าที่อยู่กี่อย่าง คืออะไรบ้าง ?

ว. มีหน้าที่อยู่ ๒ อย่าง คือ

๑. เจตนาที่ทำหน้าที่ปรองดอง หรือจัดแจงให้สำเร็จกิจในระหว่าง การเกิดขึ้นของสัมปยุตตรวมที่เป็นกุศล อกุศล วิบาก และกิริยา ที่เกิดขึ้น ขณะหนึ่ง ๆ เรียกว่า สัมปยุตตกิจ

๒. เจตนาที่ทำหน้าที่เพาะพืชพันธุ์ไว้ ในเมื่อกุศลเจตนาและอกุศล เจตนา ที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตนั้นได้ดับไปแล้ว เจตนาเจตสิกก็มีอำนาจที่จะ ส่งผลให้ปรากฏขึ้นในภายหลัง เรียกว่า พืชนิทานกิจ แต่ทำหน้าที่เฉพาะ ในกุศลและอกุศลเท่านั้น

๑๕๖. ปุ. ในกัมมปิฎกนี้ คำว่า กรรม หมายถึงอะไร ? ให้อธิบายโดยสังเขป พร้อม
ทฤษฎะหลักฐานและข้ออุปมา ?

วิ. คำว่า กรรม หมายถึงการกระทำ หรือกรรมที่จัดแจงปรุงแต่งซึ่งปัจจัยุบบัน-
ธธรรม เรียกว่า กรรม ได้แก่เจตนาเจตสิก ฉะนั้น เจตนาเจตสิกจึงเป็นตัว
กรรม ดังมีพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ในอัฐฐาสาลินีอรรถกถาว่า เจตนาหิ
ภิกขเว กมมัม วทามิ เจตยิต्วา กมมัม กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา
แปลความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่ เจตนาคือตัวกรรม สัตว์ที่
กระทำการกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ก็ดี ย่อมมีการปรุงแต่ง คือนึก
ก่อนแล้วจึงทำ

ดังนั้น บัณฑิตทั้งหลายพึงทราบเถิดว่า การกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา
ด้วยใจ จะเป็นกุศลและอกุศลก็ตาม ด้วยอาศัยเจตนาเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า
ในการกระทำนั้นๆ อุปมาเหมือนกองทหารกองหนึ่งๆ ต้องมีนายทหาร
เป็นหัวหน้า เป็นผู้บังคับบัญชาโดยออกคำสั่งแก่เหล่าทหาร ให้ทำหน้าที่
ไปตามคำสั่งของตนฉันใด เมื่อเปรียบเทียบกับสภาวะธรรมแล้ว นายทหาร
ก็เปรียบเหมือนเจตนาเจตสิก เหล่าทหารก็เปรียบเหมือนสฬชาติธรรม คือ
จิตเจตสิก กัมมชรูป และจิตตชรูป ที่เกิดร่วมกับเจตนาเจตสิก ก็เปรียบ
ฉันนั้น

๑๕๗. ปุ. ให้แสดงการจำแนกบท และแสดงองค์ธรรม ของอนุนาทพระบาลีที่ว่า
กุสลา เจตมา วิปากานิ ขนฺธานิ กญฺจตา จ รูปานิ
นानกฺขณิกกมฺมปจฺเจเนน ปจฺจโย ?

วิ. คำว่า กุสลา เจตนา เป็นกัตตุบท องค์ธรรมได้แก่ กุศลเจตนา ๒๑ ที่
เป็นอดีตเป็นปัจจัย

คำว่า วิปากานิ ขนฺธานิ กญฺจตา จ รูปานิ เป็นสัมปทานบท
องค์ธรรมได้แก่ กุศลวิปาก ๒๙ นามขันธ์ ๔ กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิดเป็น
ปัจจัยุบบันนี้ หรือติเหตุกอกกัฏฐมหากุศลเจตนา ๔ ที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย

อเหตุกกุศลวิบาก ๘ มหาวิบาก ๘ นามขันธ์ ๔ กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด
เป็นปัจจัยปัจจุบันนี้ ติเหตุกโอมกมหากุศลเจตนา ๔ และทวิเหตุกอกกัฏฐ-
มหากุศล ๔ ที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย อเหตุกกุศลวิบาก ๘ มหาวิบากญาณ
วิปยุตตนามขันธ์ ๔ กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้ ทวิเหตุก-
โอมกกุศลเจตนา ๔ เป็นปัจจัย อเหตุกกุศลวิบากนามขันธ์ ๔ และกุศล
กัมมชรูปที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้

ปฐมฌานกุศลเจตนาที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย ปฐมฌานวิปากนามขันธ์ ๔
และปฐมฌานกุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้

๑ ล ๑

ปัญจฌานกุศลเจตนาที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย ปัญจฌานวิปากนาม-
ขันธ์ ๔ และปัญจฌานกุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้

อากาสนัญญาตณกุศลเจตนาที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย

อากาสนัญญาตณวิปากนามขันธ์ ๔ ที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้

๑ ล ๑

เนวสัณญานาสัณญายตณกุศลเจตนาที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย เนวสัณญา-
นาสัณญายตณวิปากนามขันธ์ ๔ ที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้

โสตาปัตติมัคคเจตนาที่เป็นอดีตเป็นปัจจัย

โสตาปัตติผลนามขันธ์ ๔ ที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้

๑ ล ๑

อรหัตตมัคคเจตนาที่เป็นอดีตปัจจัย

อรหัตตผลนามขันธ์ ๔ ที่กำลังเกิดเป็นปัจจัยปัจจุบันนี้ หลักสูตรหน้า

๔๐๑-๔๐๒

จบ กัมมปัจจัย

วิปากบัจจย

๑๕๔. ปุ. ให้แปล จำแนกบท เนอความ, องค์ธรรม ในพระบาลีที่ว่า วิปากา จตุตาโร ขนฺธา อรูปีโน อญฺญมญฺญํ วิปากปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

วิ. นามขันธ์ ๔ ที่เป็นวิปาก เป็นบัจจยช่วยอุปการซึ่งกันและกันหรือแก่กัน และกัน ด้วยอำนาจวิปากบัจจย

คำว่า วิปากา จตุตาโร ขนฺธา อรูปีโน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงบัจจยธรรม องค์ธรรมได้แก่ วิปากนามขันธ์ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ซึ่งได้แก่วิปาก ๓๖ เจตสิก ๓๘

คำว่า อญฺญมญฺญํ อญฺญมญฺญสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงบัจจยบุบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ วิปากนามขันธ์ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑ คือวิปาก ๓๖ เจตสิก ๓๘ คำว่า วิปากปจฺจเยน เป็นกรณบทแสดงให้รู้ถึงอำนาจของวิปากบัจจยเป็นพิเศษในบรรดาอำนาจบัจจยทั้ง ๗ มีวิปากะ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ สัมปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ

ปจฺจโย ฯ ถ ฯ

๑๕๕. ปุ. คำว่า วิปาก หมายความว่าอย่างไร แสดงวจนัตถะว่าอย่างไร และให้อธิบายในข้อที่ในวิปากบัจจยนี้ พระองค์ทรงแสดงโดยสาวเสสนัย เทศนานัยที่ยังมีเนื้อความเหลืออยู่มาด้วย ?

วิ. คำว่า วิปาก หมายความว่า ธรรมซึ่งเป็นผลของกุศลและอกุศลอันเป็นปฏิบัติแก่กันและกัน โดยความเป็นปหายกธรรมและปหาตัพพธรรม ดังมีวจนัตถะแสดงว่า ปหายกปหาตัพพภาเวน อญฺญมญฺญวิริทุธานิ

กุศลากุศลानิ ปากาติ = วิปากา ธรรมซึ่งเป็นผลของกุศลและอกุศล อันเป็นปฏิปักษ์แก่กันและกัน โดยความเป็นปหัยกธรรม (กุศลธรรม) และปหาตัพพธรรม (อกุศลธรรม) ฉะนั้น จึงเรียกว่า วิปาก

อธิบายว่า ในวิปากปัจจุยนิเทศนี้ ธรรมที่เป็นปัจจุยบบันน์ มีแต่ นามอย่างเดียว ซึ่งความจริงแล้ว จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป ก็เป็น ปัจจุยบบันน์ได้ ดังปรากฏอยู่ในปัญหาวารว่า

วิปากาพฺยาโกโต เอโก ขนฺโธ ติณฺณนํ ขนฺธานํ
จิตตสมฺภูจฺจานานนฺจ รูปานํ วิปากปจฺจเยน ปจฺจโยฯ ปฏิสนฺธิกขณเ
วิปากาพฺยาโกโต เอโก ขนฺโธ ติณฺณนํ ขนฺธานํ กฺกฺขตา จ รูปานํ
วิปากปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ แต่ก็มีได้ทรงแสดงไว้ในวิปากปัจจุยนิเทศนี้
ก็เพราะว่าเป็นการแสดงโดย “สาวเสสนัย” เทศนานัยที่ยังมีเนื้อความ
เหลืออยู่

๑๖๐. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจุยบบันน์, ปัจจนิก ของวิปากปัจจุย พร้อม

สูตรสังขยวารและสภาคะ ?

วิ. ในวิปากปัจจุยเทศนี้ สรุปเนื้อความมีอยู่ ๓ ประการคือ ปวัตติปฏิสนธินาม-
ขันธ์ ๔ คือ วิปากจิต ๓๖ เจตสิก ๓๘ ที่ช่วยอุปการแก่กันและกันใน
จตุโวการภูมิ ที่ช่วยอุปการะแก่กันและกัน และจิตตชรูปปฏิสนธิกัมมชรูป
ด้วย ในปัญจโวการภูมิเป็นวิปากปัจจุย ปวัตติปฏิสนธินามขันธ์ ๔ คือ
วิปากจิต ๓๖ เจตสิก ๓๘ ที่เป็นไปโดยการเปรียบเทียบจากกันและกันก็ดี
วิปากจิตตชรูป ๑๓ (เว้นวิญญูตรูป ๒) ปฏิสนธิกัมมชรูปเป็นวิปาก
ปัจจุยบบันน์ กุศล อกุศล กิริยานามขันธ์ ๔ คือกุศลจิต ๒๑ อกุศลจิต ๑๒
กิริยาจิต ๒๐ เจตสิก ๕๒ ก็ดี จิตตชรูปที่เกิดจากกุศล อกุศล กิริยา
พาหารูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป อสัณฺณสตัดกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป
เป็นวิปากปัจจนิก

สูตรสังขยวารของวิปากปัจจัยมี ๑ ข้อ คือ

๑. อพฺยาโกโต อพฺยาโกตสฺส วิปากปจฺเจเนน ปจฺจโย ฯ

วิปากปัจจัยสภาคะมี ๗ คือ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ
สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตตตติ สหชาตอวิคตะ

๑๖๑. ปุ. ทำไมวิญญูติรูป ๒ จึงเป็นปัจจัยบนันของวิปากปัจจัยไม่ได้

วิ. เพราะวิญญูติรูป ๒ เกิดพร้อมกับจิตตบพร้อมกัจิต ไม่ตั้งอยู่ได้ถึง ๔๙
ขณะ จึงเป็นปัจจัยบนันวิปากปัจจัยไม่ได้

๑๖๒. ปุ. จงแสดงโดย กาล ภูมิ บุคคล วิถี ของพระบาลีของวิปากปัจจัย ?

วิ. ว่าโดยกาล เป็นไปใน ปวัตติกาล ปฏิสนธิกาล

ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ จตุโวการภูมิ

ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ปุถุชน ๔ ผลบุคคล ๔ ตามสมควร

ว่าโดยวิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวันะ อปฺปนาชวัน-
มโนทวารวิถี

๑๖๓. ปุ. จิตตชรูป และกัมมชรูปที่เป็นวิปากปัจจัยบนันธรรม และปัจจนิกธรรม
เป็นจิตตชรูป และกัมมชรูปชนิดไหน จงชี้ให้เห็นตัวอย่างด้วย ?

วิ. จิตตชรูปและกัมมชรูป ชนิดที่เกิดจากวิปากในปัญจโวการภูมิ ตัวอย่างเช่น
วิปากาพฺยาโกโต เอโก ขนฺโธ ติณฺณนฺนํ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฐานา-
นญฺจ รูปานํ วิปากปจฺเจเนน ปจฺจโย วิปากนามขันธ์ ๑ เป็นปัจจัยช่วย
อุปการแก่วิปากนามขันธ์ ๓ และแก่วิปากจิตตชรูป ในปวัตติกาล ด้วย
อำนาจวิปากปัจจัย และ ปฏิสนธิกขณ เวปกาพฺยาโกโต เอโก ขนฺโธ
ติณฺณนฺนํ ขนฺธานํ กกุตฺตา จ รูปานํ วิปากปจฺเจเนน ปจฺจโย
ในปฏิสนธิขณวิปากนามขันธ์ ๑ เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่วิปากนามขันธ์ ๓
และแก่ปฏิสนธิกัมมชรูป ด้วยอำนาจวิปากปัจจัย

๑๖๔. ป. อารัมภบทของวิปากปัจฉยนิทเทศพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้อย่างไร ?

วิ. ทรงแสดงไว้ว่า ปัจจุยทุทเทเส โย ยาทีโส ปัจจโย วิปากปัจจโยติ
ภควตา อุตฺตทิกฺขโ จ โส ตาทีโส ปัจจโย ปัจฉยนิทฺเทศ วิปากา
จตุตฺตาริ ขนฺธา อรูปีโน อณฺณมณฺณํ วิปากปัจจเยน ปัจจโยติ
ภควตา นิทฺตทิกฺขโ จ ฯ

ปัจจัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจุยทุทเทสว่า
วิปากปัจจโย ปัจจัยเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยพิสดารใน
ปัจฉยนิทเทศว่า วิปากา จตุตตาริ ขนธา อรูปีโน อณณมณณํ
วิปากปัจจเยน ปัจจโย ฯ

จบ วิปากปัจจัย

อาหารปัจจัย

๑๖๕. ป. อาหารปัจจัยมีกี่อย่าง ? คืออะไรบ้าง ? พร้อมทั้งแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยุบบันน์, ปัจจนิก ของอาหารปัจจัยเหล่านั้นด้วย ?

วิ. อาหารปัจจัยมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. รูปอาหาร ๒. นามอาหาร

รูปอาหารปัจจัย สรุปรูปเนื้อความมีอยู่ ๓ ประการ คือ พหิททโอชา คือโอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ ที่เป็นกพฬิการอาหาร ของกินที่กระทำเป็นคำๆ หรือของที่ต้มอีกหนึ่ง เป็นรูปอาหารปัจจัย อาหารสมภูฐานิกรูป ๑๒ เป็นรูปอาหารปัจจัยุบบันน์ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๗ หมวด (เว้น อาหารชรูป) เป็นรูปอาหารปัจจัยนิก

หรืออีกนัยหนึ่ง จตุสมภูฐานิกโอชาที่เป็นอัมมัตตะ คือกัมมชโอชา จิตตชโอชา อุตฺตชโอชา อาหารชโอชา ที่เกิดอยู่ในภายใน อุตฺตชโอชาที่เป็นพหิทท คือโอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ เป็นรูปอาหารปัจจัย จตุสมภูฐานิกรูป คือกัมมชรูป ๑๘ จิตตชรูป ๑๕ อุตฺตชรูป ๑๓ อาหารชรูป ๑๒ ที่อยู่ในกลาปเดียวกันกับปัจจัยธรรม และที่ตั้งอยู่ในกลาปอื่น ๆ (เว้นโอชาที่อยู่ในกลาปเดียวกับที่เป็นตัวปัจจัย) เป็นรูปอาหารปัจจัยุบบันน์

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ พหิททรูปเป็นรูปอาหารปัจจัยนิก นามอาหารเป็นปัจจัย สรุปรูปเนื้อความมี ๓ ประการคือ นามอาหารองค์ธรรม ๓ คือ ผัสสอาหาร ๘๙ เจตนาหาร ๘๙ วิญญาณาหาร ๘๙ เป็นนามอาหารปัจจัย จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป ที่เกิดพร้อมกันกับปัจจัยธรรม เป็นนามอาหารปัจจัยุบบันน์

พหิททรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป อสัณฺญสตัดกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป เป็นนามอาหารปัจจัยนิก

๑๖๖. ปุ. จงแสดงองค์ธรรมในปัจจุบันที่แสดงต่อไปนี้

ก. กพพีกาโร อหาโร

ข. อรูปโน อหารา

ค. อิมสส กายสส

ง. สมปยุตตานํ ฐมมานํ ตัมมฏฏานานนญจ รูปานํ? ของ
อาหารปัจจัย

วิ. ก. กพพีกาโร อหาโร องค์ธรรมได้แก่ อาหารที่คล้ายกับปั้นให้เป็น
คำๆ หรืออาหารที่กระทำให้เป็นของกิน

ข. อรูปโน อหารา องค์ธรรมได้แก่ นามอาหาร ๓ คือผัสสะ เจตนา
วิญญาณ

ค. อิมสส กายสส องค์ธรรมได้แก่ ร่างกายที่มี กรรม จิต อกุ
อาหาร เป็นสมุฏฐาน ซึ่งตั้งอยู่ในกาลปอันเดียวกัน และตั้งอยู่ใน
กาลปอื่น ๆ

ง. สมปยุตตานํ ฐมมานํ ตัมมฏฏานานนญจ รูปานํ องค์ธรรม ได้แก่
จิต ๘๘ เจตสิก ๕๒ และจิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป ที่มีนาม
อาหาร ๓ และสัมปยุตตธรรมเป็นสมุฏฐาน

๑๖๗. ปุ. คำว่า อาหาร หมายความว่าอย่างไร? แสดงวจนัตถะว่าอย่างไร? และการ
ช่วยอุปการชนิตไหน ชื่อว่าอาหารปัจจัย? มีวจนัตถะว่าอย่างไร?

วิ. คำว่า อาหาร หมายความว่า สภาพที่นำมา คือสภาพที่ประมวญมามาก ๆ
ซึ่งผลของตน ๆ ดังมีวจนัตถะแสดงไว้ว่า สกตกปจจุปปนเน อหารติ
ภูโส หรตีติ=อหาโร สภาพที่นำมาคือประมวญมามาก ๆ ซึ่งผลของตน
ฉะนั้น จึงชื่อว่า อาหารและการช่วยอุปการชนิตเป็นอุปการโดยความเป็น
สิ่งที่อุปถัมภ์แก่รูปธรรมนามธรรมทั้งหลาย ชื่อว่า อาหารปัจจัย ดังมี
วจนัตถะ แสดงว่า รูปารูปานํ อุปถัมภกตเตน อุปการกา จตุตาโร
อาหารา=อาหารปัจจัย อาหาร ๔ เป็นผู้อุปการ โดยความเป็นสิ่งที่
อุปถัมภ์แก่รูปธรรมและนามธรรมทั้งหลาย ชื่อว่า อาหารปัจจัย

๑๖๘. ป. จึงแปลและแสดงองค์ธรรมในอนุภาพพระบาลีของนามอาหารปัจจัย ข้อที่ว่า

กุสลา อาหารา สมปยุตตานิ นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย

กุสลาอาหารองค์ธรรม ๓ เป็นปัจจัย ช่วยอุปการแก่นามขันธ์ ๔ หรือ ๓ ที่ประกอบกับกุสลาอาหารองค์ธรรม ด้วยอำนาจนามอาหารปัจจัย กุสลาอาหารา องค์ธรรมได้แก่ กุสลาอาหารองค์ธรรม ๓ คือ ผัสสะ เจตนา ในกุศลจิต และวิญญาน คือกุศลจิต ๒๑ เป็นปัจจัย

สมปยุตตานิ ขนฺธานิ องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิต ๒๑ นามขันธ์ ๔ เป็นปัจจัยบนัน

๑๖๙. ป. บัญที่ใช้สำหรับบำรุงต้นไม้ต่าง ๆ นั้น กล่าวได้ใหม่ว่าเป็นอาหารปัจจัย ถ้ากล่าวได้กล่าวโดยนัยอะไร และปัจจัยบนันธรรมได้แก่อะไร ?

วิ. กล่าวได้ว่าเป็นอาหารปัจจัย กล่าวได้โดยสวดต้นตัญ เมื่อมีปุ๋ยเป็นปัจจัยแล้ว ความเจริญโตของต้นไม้ต่างพร้อมทั้งกิ่ง ก้าน สาขา ดอกผล นั้น และเป็นปัจจัยบนันธรรม

๑๗๐. ป. สุทธสังขยวาร และสภาวะของอาหารปัจจัยทั้ง ๒ นั้นได้แก่อะไรบ้าง ?

วิ. สุทธสังขยวารของรูปอาหารปัจจัยมีประเภทเดียว คือ อพฺยาโกโต อพฺยาगतตฺส รูปอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ

รูปอาหารสภาวะมี ๒ ปัจจัย คือ รูปอาหารตฺถิ รูปอาหารอวิคตะ สุทธสังขยวารของนามอาหารปัจจัยมี ๗ ประเภท คือ

๑. กุสโล	กุสลดตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ
๒. กุสโล	อพฺยาगतตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ
๓. กุสโล	กุสลาณฺยาगतตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ
๔. อกุสโล	อกุสลดตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ
๕. อกุสโล	อพฺยาगतตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ
๖. อกุสโล	อกุสลาณฺยาगतตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ
๗. อพฺยาโกโต	อพฺยาगतตฺส	นามอาหารปัจเจก ปจฺจโย ฯ

นามอาหารสภาวะมี ๑๑ ปัจจัย (เว้นตัวเอง)

๑๓๑. ป. จงแสดงการจำแนกบท, เนื้อความ, องค์กรรม พร้อมด้วยชาติ กาล ภูมิ บุคคล วิธี ของพระบาลีที่ว่า กุสโล ฌมโม กุสลุตส ฌมมุตส ของนามอาหารปัจจัย ?

วิ. คำว่า กุสโล ฌมโม เป็นกัตตุบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยกรรม องค์กรรมได้แก่ กุสลอาหารนามขันธ์ ๓ คือ ผัสสะ เจตนาในกุสลจิต และวิมูขณคือ กุสลจิต ๒๑

คำว่า กุสลุตส ฌมมุตส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบริบทน์ องค์กรรมได้แก่ กุสลจิต ๒๑ นามขันธ์ ๔

ว่าโดยชาติ	เป็นสหชาติชาติ	
ว่าโดยกาล	เป็นไปใน	ปวัตติกาล
ว่าโดยภูมิ	เป็นไปใน	จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ
ว่าโดยบุคคล	เป็นไปใน	ปฤชน ๔ ผลเสกขบุคคล ๓
ว่าโดยวิธี	เป็นไปใน	ปัญทวารวิธี กามชวณะ อปัณ- ชวณะมโนทวารวิธี

จบ อาหารปัจจัย

อินทรีปัจฉิม

๑๓๒. ปุ อินทรีปัจฉิมมีกี่อย่าง ? คืออะไรบ้าง ? พร้อมทั้งแสดงธรรมที่เป็นปัจฉิม, ปัจจุบันัน, ปัจจนิค, ของอินทรีปัจฉิมเหล่านั้น ?

วิ. อินทรีปัจฉิมนี้มีอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑ สหชาติอินทรีปัจฉิม ๒ ปุเรชาติอินทรี ๓ รูปชีวิตินทรี

๑. สหชาติอินทรี สรุปรูปเนื่อความมีอยู่ ๓ ประการ คือ นามอินทรี ๑๐๐ ธรรม ๘ คือ ชีวิตะ จิต เวทนา สัทธา วิริยะ สติ เอกัคคตาปัญญา เป็นสหชาติอินทรีปัจฉิม

จิต ๘๘ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป เป็นสหชาติอินทรี-ปัจจุบันัน

พาหิรรูป อาหารชรูป อุตุชรูป อสัณญสตัดกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป เป็นสหชาติอินทรีปัจจนิค

๒. ปุเรชาติอินทรี สรุปรูปเนื่อความมีอยู่ ๓ ประการ คือ ปัญจวัตถุ ทั้ง ๓ ชนิด มีมันทายุกะปัญจวัตถุ เป็นต้นนั้น มัชฌิมายุกะปัญจวัตถุ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภพครั้งแรก เป็นปุเรชาติอินทรีปัจฉิม (ตามนัยของท่านโบราณจารย์ นัยที่ ๑)

อีกนัยหนึ่ง ปัญจวัตถุ มีจักขุ โสตะ เป็นต้น ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตนมีจำนวน ๔๔ เป็นปุเรชาติอินทรีปัจฉิม (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง นัยที่ ๒)

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ สัพพจิตตสาธารณะ ๗ ดวง เป็นปุเรชาติอินทรี-ปัจจุบันัน

จิต ๗๙ เจตสิก ๕๒ (เว้นทวิปัญญาญาณจิต ๑๐) กิตติ รูปทั้งหมด
๗ หมวด มีจิตตชรูปเป็นต้น เป็นปุเรชาตินทรียปัจจนิก

๓. รูปชีวิตินทรียปัจจายี สรุปรูปเนอความมีอยู่ ๓ ประการ คือ รูป-
ชีวิตินทรียทั้งหมดที่เป็นไปในปวัตติกาล ปฏิสนธิกาล เป็นรูปชีวิตินทรีย-
ปัจจายีกัมมชรูป ที่เหลือ ๙ หรือ ๘ ที่อยู่ในกาลาปเดียวกันกับชีวิตรูป
เป็นรูปชีวิตินทรียปัจจายุบบันน์

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ กิตติ จิตตชรูป พาหิรรูป อาหารชรูป อุตุชรูป
และรูปชีวิตินทรียที่อยู่ในปฏิสนธิกัมมชรูป อสัณญสตัดกัมมชรูป ปวัตติ-
กัมมชรูป เป็นรูปชีวิตินทรียปัจจนิก

๑๓๓. ป. จงจำแนกบท, เนอความ, องค์ธรรม ของอนวาทพระบาลีที่ว่า จกฺขุณฺทริยํ
จกฺขุวิญญานธาตุยา ตัมมปยุตฺตกานญจ ฆมฺมานํ อินฺทริยปฺจายเณ
ปจฺจโย ฯ

วิ. คำว่า จกฺขุณฺทริยํ เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจายัทธิม องค์ธรรม
ได้แก่ มัชฌิมาเยกะจักขุณฺทริยํ คือ จักขุประสาทที่มีอายุเท่ากันกับรูปารมณฺ
ที่มากกระทบ ได้แก่จักขุประสาทที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังกัดวงแรก หรือ
ฐิติปัตตะจักขุณฺทริยํ ๔๙

คำว่า จกฺขุวิญญานธาตุยา ตัมมปยุตฺตกานญจ ฆมฺมานํ เป็น
สัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจายุบบันนธรรม องค์ธรรมได้แก่ จักขุวิญญาน
ธาตุ สัพพจิตตสาธาณเจตสิก ๗ ดวง ที่ประกอบกับจักขุวิญญานธาตุ

คำว่า อินฺทริยปฺจายเณ เป็นกรรมบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจายี ๖
มีปุเรชาตินทรียะ วัตถุปุเรชาตนิสสยะ วัตถุปุเรชาต วัตถุปุเรชาตวิปยุตตะ
วัตถุปุเรชาตตถิ วัตถุปุเรชาตอวิคตะ ปจฺจโย ฯ ๑๓

๑๓๔. ป. คำว่า อินฺทริย หมายความว่าอย่างไร มีวจนัตถะว่าอย่างไร และการช่วย
อุปการชนิตไหน ชื่อว่า อินฺทริยปัจจายีแสดงวจนัตถะว่าอย่างไร พร้อมทั้ง
แสดงสุทธสังขยวาร และสภาคะของอินฺทริยปัจจายีทั้ง ๓ นั้นด้วย ?

วิ. คำว่า อินทริย หมายความว่า ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ คือ กระทำซึ่งความเป็นใหญ่ยิ่ง ดังมีวจนัตถะ แสดงว่า อินทติ ปรมอิสฺสริยํ กรโธตี=อินทริย ธรรมชาติใดเป็นใหญ่ คือ กระทำซึ่งความเป็นใหญ่ยิ่ง ฉะนั้นจึงชื่อว่า อินทริยา และการช่วยอุปการชนิตช่วยอุดหนุนโดยความเป็นใหญ่หรือเป็นหัวหน้า ดังมีวจนัตถะแสดงว่า อินทริยญฺเจเน อธิปตฺติญฺเจเนวา อุปการกา อิตฺถินทริยปฺริสฺสินทริยวชฺชา วัสดุณทริยา=อินทริยปัจจโย

อินทริย ๒๐ เว้นอิตฺถินทริยและปฺริสฺสินทริยเสีย เป็นธรรมช่วยอุดหนุนโดยความเป็นใหญ่หรือเป็นหัวหน้า ชื่อว่า อินทริยปัจจย

สูตรสังขยาวาร ของสหชาตินทริย มีอยู่ ๗ ประเภท คือ

๑. กุสลโล กุสลสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ
๒. กุสลโล อพฺยาगतสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ
๓. กุสลโล กุสลาพฺยาगतสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ
๔. อกุสลโล อกุสลสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ
๕. อกุสลโล อพฺยาगतสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ
๖. อกุสลโล อกุสลาพฺยาगतสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ
๗. อพฺยาโกโต อพฺยาगतสฺส สหชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโยฯ

สหชาตินทริยสภาคะ มี ๑๓ ปัจจย คือ

เหตุ สหชาตาริปีติ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปากะ นามอาหาระ ฆานะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตตถิ สหชาตอวิกตะ สูตรสังขยาวารของปุเรชาตินทริยปัจจย มีอย่างเดียว คือ อพฺยาโกโต อพฺยาगतสฺส ปุเรชาตินทริยปัจจเยเน ปัจจโย ฯ ปุเรชาตินทริยปัจจยสภาคะมี ๕ ปัจจย คือ วัตถุปุเรชาตนิสสยะ วัตถุปุเรชาตะ วัตถุปุเรชาตวิปยุตตะ วัตถุปุเรชาตตถิ วัตถุปุเรชาตอวิกตะ

สูตรสังขยวารของรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยมี ๑ ประเภท คือ อพยากโต
อพยากตสฺส รูปชีวิตินทรีย์ปัจจุเณน ปัจจโย ฯ

รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยสภาค มี ๒ คือ

รูปชีวิตินทรีย์ตถิ รูปชีวิตินทรีย์อวิคตะ

๑๓๕. ป. จงอธิบายในเรื่องภารูปทั้ง ๒ เป็นอินทรีย์ปัจจัยไม่ได้ ?

วิ. อธิบายว่า ในอินทรีย์ปัจจัยนี้ เว้นภารูป ๒ คือ อิตถิภาวะและปริสภาวะ
จากการเป็นปัจจัยธรรม เพราะอิตถิภารูปและปริสภารูปทั้ง ๒ นี้ ไม่มี
อำนาจทั้ง ๓ อย่าง ที่กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นจึงเป็นอินทรีย์ปัจจัยไม่ได้

๑๓๖. ป. จงจำแนกบทแสดงองค์ธรรม ของพระบาลีของสหชาติทริยปัจจัยในบทที่ว่า

ก. กุสโล กุสลาพยากตสฺส

ข. อกุสโล อกุสตสฺส ?

วิ. คำว่า กุสโล เป็นกัตตูปท องค์ธรรมได้แก่ กุศล อินทรีย์องค์ธรรม ๘
คำว่า กุสลาพยากตสฺส เป็นสัมปทานบท องค์ธรรมได้แก่ กุศล-
จิตตูปบาท ๒๑ และกุศลจิตตชรูป

ข. คำว่า อกุสโล เป็นกัตตูปท องค์ธรรมได้แก่ อกุศลอินทรีย์
องค์ธรรม ๕

คำว่า อกุสตสฺส เป็นสัมปทานบท องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์
๔-๓-๒ ที่ประกอบกับอกุศลอินทรีย์องค์ธรรม

๑๓๗. ป. ในภารูปทั้ง ๒ มีลักษณะประกอบให้รู้ได้ว่า ลักษณะอย่างนี้เป็นอิตถิภาวะ
และปริสภาวะ อยากทราบว่า ลักษณะนั้นมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ?

วิ. ลักษณะมีอยู่ ๔ อย่างด้วยกัน คือ

๑. ลิงคะ หมายถึง รูปร่างสัณฐาน เช่น หน้า ตา มือ เท้า เป็นต้น

๒. นิमितตะ หมายถึง เครื่องหมาย เช่น มีหนวด ไม่มีหนวด เป็นต้น

๓. กุตตะ หมายถึง การเล่นต่างๆ เช่น ของเล่นของที่สวยงาม เป็นต้น

๔. อาภัพปะ หมายถึง กิริยาอาการ ที่เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นต้น

จบ อินทรีย์ปัจจัย

ฌานปัจฉัย

๑๓๘. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจฉัย ปัจจัยุบบันน์ ปัจฉิก, ของฌานปัจฉัย พร้อมทั้งแสดงสูตรสังขยารและสภาคะด้วย ?

วิ. ในฌานปัจฉัยทุกเทศนี้ สรุปรูปเน้อความมีอยู่ ๓ ประการ คือ องค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปัตติ เวทนา เอกัคคตา ที่ในจิต ๗๙ (เว้นทวิปัญญวิญญาณจิต ๑๐) เป็นฌานปัจฉัย จิต ๗๙ เจตสิก ๕๒ (เว้นทวิปัญญวิญญาณจิต ๑๐) จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป เป็นฌานปัจจัยุบบันน์

ทวิปัญญวิญญาณจิต ๑๐ สัพพจิตตสาธารณะเจตสิก ๗ พาหิรรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป อสัณฺณสตัตกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป เป็นฌานปัจฉิก

สูตรสังขยารของฌานปัจฉัย มี ๗ ประเภท คือ

๑. กุสลโล	กุสลดสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑
๒. กุสลโล	อพฺยาगतสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑
๓. กุสลโล	กุสลาอพฺยาगतสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑
๔. อกุสลโล	อกุสลดสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑
๕. อกุสลโล	อพฺยาगतสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑
๖. อกุสลโล	อกุสลาอพฺยาगतสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑
๗. อพฺยาगतโต	อพฺยาगतสฺส	ฌานปจฺจเยน ปจฺจโย ๑

ฌานปัจฉยสภาคมี ๑๐ ปัจฉัย คือ สหชาตะ อัญญมัญญ สหชาตนิสสย วิปาก สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตวิปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิกตะ

๑๓๕ ปุ. จงจำแนกบท เนื้อความ องค์กรรม ของบาลีที่ว่า กุสฺตานิ ฌานํกานิ สมฺปยุตฺตกานิ ฌนฺธานิ ฌานปจฺเจยน ปจฺจโย ฯ

วิ. คำว่า กุสฺตานิ ฌานํกานิ เป็นกัตตุบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยกรรม องค์กรรมได้แก่ กุศลองค์ฌาน ๕-๔-๓-๒

คำว่า สมฺปยุตฺตกานิ ฌนฺธานิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบັນนกรรม องค์กรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔-๓ ที่ประกอบกับกุศลองค์ฌาน คำว่า ฌานปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของฌานปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๔ ที่เข้าช่วยอุปการในคราวเดียวกัน มีฌานสหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาตะนิสสยะ สหชาตินทริยะ มัคคะ สัมปยุตตะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตะ ปจฺจโย ฯ

๑๔๐. ปุ. คำว่า ฌาน หมายความว่าอะไร? มีวจนัตถะอย่างไร? และการช่วยอุปการชนิดไหน ชื่อว่า ฌานปัจจัย? มีวจนัตถะอย่างไร?

วิ. คำว่า ฌาน หมายความว่า ธรรมชาติที่เข้าไปเพ่งซึ่งอารมณ์ มีรูปารมณฺ์ เป็นต้น หรือมีกสิณ เป็นต้น มีวจนัตถะแสดงว่า อารมฺมุณิ ฌายติ อุปนิชฌายตีติ = ฌานํ ธรรมชาติโดยย่อเข้าไปเพ่งซึ่งอารมณ์ มีรูปารมณฺ์ เป็นต้น หรือมีกสิณ เป็นต้น เหตุนี้ ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ฌาน

และธรรมที่ช่วยอุปการชนิดธรรมที่ช่วยอุดหนุนโดยอรรถว่า เข้าไปชิดอารมณ์ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า อารมฺมุณิ อุปกนฺตฺวา ตสฺมี วา กุถฺติ ทพฺหิ นิปฺตติตฺวา วิย ฌายนญฺเจน โอลกนญฺเจน อุปการโกธมโม = ฌานปจฺจโย

ธรรมที่เป็นปัจจัยช่วยอุดหนุน โดยอรรถว่า เข้าไปใกล้ชิดซึ่งอารมณ์ หรือประดุจหนึ่งว่าตกไปติดแน่นอยู่ในอารมณ์นั้นแล้วและเพ่ง คือ จ้องดูอยู่ ชื่อว่า ฌานปัจจัย เป็นสหชาตชาติ

๑๘๑. ปุ. จงแสดงความเป็นปัจจัย ปัจจัยุบบันในบาลีที่ว่า อพฺยาโกโต ฐมฺโม
 อพฺยาโกตสฺส ฐมฺมสฺส ของฉานปัจจัย ?
 วิ. คำว่า อพฺยาโกโต ฐมฺโม เป็นปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ วิปาก กิริยา
 องค์ฉาน ๕-๔-๓-๒

คำว่า อพฺยาโกตสฺส ฐมฺมสฺส เป็นปัจจัยุบบันธรรม องค์ธรรม
 ได้แก่ วิปากจิตตูปบาท ๒๖ (เวทนาวิปัญญวิมฺวณฺณเจต ๑๐) กิริยาจิตตูป-
 บาท ๒๐ และวิปาก กิริยาจิตตชรูป นี้ในปวัตติกาล ในปฏิสนธิกาล
 องค์ธรรมก็ได้แก่ ปฏิสนธิจิตตูปบาท ๑๙ และปฏิสนธิกัมมชรูป.

จบ ฉานปัจจัย

มัคคปัจจัย

๑๘๒. ปุ. จงจำแนกบท เนื้อความ, องค์ธรรม ในมัคคปัจจัยนิตเทศพระบาลี ?

วิ. มกุฏกานี เป็นกัตตบุท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ องค์มรรค ๙ ที่ในสเหตุกจิต ๗๑ คำว่า มกุคสมบุยุตตกานี หมายความว่า ตัสมัญญานานนญจ รูปานี เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบุพบันธธรรม องค์ธรรมได้แก่ สเหตุกจิต ๗๑ เจตสิก ๕๒ และสเหตุกจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป คำว่า มกุค ปัจจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย ๑๓ มีมัคค, เหตุ, สหชาติริปติ สหชาตะ. อัญญมัญญะ, สหชาตนิสสยะ, วิปากะ, สหชาตนิทริยะ, ฌาน. สัมปยุตตะ, สหชาตวิปยุตตะ, สหชาตัตถิ, สหชาตอวิคตะ ที่ทำการอุปการในคราวเดียวกันตามสมควรนี้ อำนาจของมัคคปัจจัย อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

คำว่า ปัจจโย ฯลฯ

๑๘๓. ปุ. คำว่า มัคค หมายความว่าอย่างไร ? มีวจนัตถะว่าอย่างไร ? การช่วยอุปการชนิดไหน ? ได้ชื่อว่า มัคคปัจจัย มีวจนัตถะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า มัคค หมายความว่า ธรรมที่เป็นประจักษ์หนทาง ดังมีวจนัตถะแสดงว่า มกุโค วิทยาติ = มกุโค ธรรมใดที่เป็นประจักษ์หนทาง ฉะนั้นธรรมนั้นจึงชื่อว่า มัคค

อีกนัยหนึ่ง สุกตติทุกคตินิ นิพพานสส จ อภิมุขิ ปาปนโต = มกุโค ธรรมที่ชื่อว่า มรรค ก็เพราะเหตุว่า เป็นธรรมที่นำไปสู่สุคติ ทุกคติ และนิพพาน

ธรรมที่ช่วยอุปการโดยความเป็นมรรค คือนำไปสู่สุคติ ทุกคติ และนิพพาน ดังมีวจนัตถะแสดงว่า มกุคภาเวน อุปการโก ฌโม ธรรมที่

เป็นอุปการโดยความเป็นมรรค คือ นำไปสู่สุคติ ทุกคติและนิพพาน
ชื่อว่ามรรคปัจจัย

๑๘๔. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยบงกัน, ปัจจนิก, ของมัคคปัจจัย, พร้อม
ทั้งแสดงสูตรสังขยวาระ และปัจจัยสภาคะด้วย ?

วิ. องค์มรรค ๘ คือ บัญญา วิทก สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
วิริย สติ เอกัคคตา ทวิจฺจุ ที่ในสเหตุกจิต ๗๑ เป็นมัคคปัจจัย

สเหตุกจิต ๗๑ เจตสิก ๕๒ สเหตุกจิตตชรูป สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป
เป็นมัคคปัจจัยบงกัน

อเหตุกจิต ๑๘ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นฉันทะ) อเหตุกจิตตชรูป
อเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป พหิริชรูป อาหารชรูป อุตฺตชรูป อสัณฺณสัตตกัมม-
ชรูป ปวัตติกัมมชรูป เป็นมัคคปัจจนิก

พุทธสังขยวาระของมัคคปัจจัยมี ๗ คือ

๑. กุสโล	กุสลสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑
๒. กุสโล	อพฺยาทตสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑
๓. กุสโล	กุสลาพฺยาทตสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑
๔. อกุสโล	อกุสลสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑
๕. อกุสโล	อพฺยาทตสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑
๖. อกุสโล	อกุสลาพฺยาทตสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑
๗. อพฺยาทโต	อพฺยาทตสฺส	มคฺคปจฺเจเน	ปจฺจโย ๑

ปัจจัยสภาคะของมัคคปัจจัยมี ๑๒ คือ เหตุ สหชาติปติ สหชาตะ
อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปาก, สหชาตินทริยะ ฌาน สัมปยุตตะ
สหชาตวิปยุตตะ, สหชาตัตถิ, สหชาตอวิคตะ

๑๘๕. ปุ. มัคคปัจจัยนี้ ท่านจัดเป็นเหตุชนิดไหน ? ให้อธิบายประกอบด้วย ?

วิ. มัคคปัจจัยนี้ ท่านจัดเป็นสัมมาปกเหตุ อธิบายว่า เหตุที่ทำให้ถึง หมาย
ความว่า เป็นยวดยานพาหนะอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม ที่สามารถพาผู้โดย-
सारให้ไปถึงจุดหมายนั้น ๆ ได้ ฉะนั้นยานพาหนะนี้ จึงชื่อว่า เป็นเหตุที่ทำ

ให้ถึงขั้นนั้นได้ มัคคปัจจัย คือ เจตสิก ๙ ดวง มีปัญญาเป็นต้น ที่เป็นองค์มรรค ก็เปรียบเหมือนยานพาหนะที่นำผู้โดยสาร อันได้แก่เจตสิกอื่นๆ พร้อมทั้งรูปที่เกิดขึ้นพร้อมกับตนให้ไปถึงจุดหมายปลายทางในที่ต่างๆ กัน ตามสมควรแก่ฐานของยานนั้น ๆ ฉะนั้น

๑๘๖. ปุ. จงแสดงธรรมที่เป็นปัจจัย, ปัจจัยบันนั้น, ของมัคคปัจจัย, ตามอนุวาทพระบาลีที่ว่า

ก. กุสตานิ มคฺคกฺขานิ สมฺปยุตฺตกาณิ ขนฺธานํ มคฺคปจฺเจยน ปจฺจโย

ข. วิปาการุญฺญกตานิ กิริยาพฺยาการุญฺญกตานิ มคฺคกฺขานิ สมฺปยุตฺตกาณิ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฏกานานญจ รูปานํ มคฺคปจฺเจยน ปจฺจโย
พร้อมด้วย กาล ภูมิ บุคคล วิถี ?

วิ. คำว่า กุสตานิ มคฺคกฺขานิ องค์ธรรมได้แก่ กุศลองค์มรรค ๘ หรือ ๗ เป็นปัจจัยธรรม

คำว่า สมฺปยุตฺตกาณิ ขนฺธานํ องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔ ที่ประกอบกับกุศลองค์มรรค เป็นปัจจัยบันนั้นธรรม

ว่าโดยกาล เป็นไปใน ประวัติกาล

ว่าโดยภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปญฺจโวการภูมิ

ว่าโดยบุคคล เป็นไปใน ปุถุชน ๔ ผลเสกขบุคคล ๓

ว่าโดยวิถี เป็นไปใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณะ และ
อัปฺปนาชวณะมโนทวารวิถี

ข. คำว่า วิปาการุญฺญกตานิ กิริยาพฺยาการุญฺญกตานิ มคฺคกฺขานิ เป็นปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ สเหตุกวิปาก กิริยาองค์มรรค ๘-๗ หรือ ๕-๔

คำว่า สมฺปยุตฺตกาณิ ขนฺธานํ จิตฺตสมุฏฺฏกานานญจ รูปานํ เป็นปัจจัยบันนั้นธรรม องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔ ที่ประกอบกับสเหตุกวิปาก กิริยา องค์มรรค และรูปซึ่งมีสเหตุกวิปากจิต กิริยาจิตเป็นสมุฏฐาน

มกุคปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของมัคคปัจจัยเป็น
พิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๑๓ ที่เข้าช่วยอุปการในคราวเดียวกัน
ตามสมควร มี มัคค เหตุ สหชาติาริบัติ สหชาติระ อัญญมัญญะ สหชาติ-
นิสสยะ วิปากะ สหชาตินทริยะ ฌาน สัมปยุตตะ สหชาติวิปยุตตะ
สหชาติตถิ สหชาติอวิคตะ (สำหรับในปฏิสนธิกาลนั้น ได้อำนาจปัจจัย ๑๒
เว้นสหชาติาริบัติ)

ปัจจโย ๑ ถ ๑

๑๘๗. ปุ. จงจำแนกบท, เนื้อความ, องค์ธรรม, ในอนุททาพระบาลี ที่ว่า
ปฏิสนธิกฺขณ เวปกาพฺยาगतานิ มคฺคกฺขณานิ สมฺปยุตฺตกานิ
ขณฺฐานิ กฺกุตฺตา จ รูปานิ มกุคปจฺเจยน ปัจจโย

วิ. คำว่า ปฏิสนธิกฺขณ เป็นกาลารบท แสดงให้รู้ถึงปฏิสนธิขณะ
คำว่า เวปกาพฺยาगतานิ มคฺคกฺขณานิ เป็นกัตตฺบท แสดงให้รู้ถึง
ปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่ สเหตุกวิปาก องค์มรรค ๕-๔

คำว่า สมฺปยุตฺตกานิ ขณฺฐานิ กฺกุตฺตา จ รูปานิ เป็นสัมปทานบท
แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบับันน์ องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔ ที่ประกอบกับ
สเหตุกวิปากองค์มรรค และสเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป

๑๘๘. ปุ. พึงจำแนกพระบาลีที่ว่า กุสโล ฆมฺโม กุสฺลสฺส ฆมฺมสฺส มกุคปจฺเจยน
ปัจจโย โดยชาติกาล ภูมิ บุคคล วิธี ?

วิ. ว่าโดยชาติ เป็นสหชาติชาติ
ว่าโดยกาล เป็นไปในอดีตกาล
ว่าโดยภูมิ เป็นไปในจุตฺวาการภูมิ บัณฺฑโวการภูมิ
ว่าโดยบุคคล เป็นไปในปุณฺชน ๔ เสกขบุคคล ๓
ว่าโดยวิธี เป็นไปในบัญญัติทวารวิธี กามชวน และอัปป-

นาชวนะ

จบ มัคคปัจจัย

สัมปยุตตปัจฉิม

๑๘๕. ปุ. จงอธิบายในการที่รูปปรหมัตถ์ เป็นสัมปยุตตปัจฉิม บัจจุบบันน์ไม่ได้ ?
- วิ. รูปปรหมัตถ์ เป็นสัมปยุตตปัจฉิม บัจจุบบันน์ไม่ได้ นั้น ก็เพราะว่ารูปปรหมัตถ์ เมื่อเวลาเกิดก็เกิดไม่พร้อมกัน เมื่อเวลาดับก็ดับไม่พร้อมกัน ทั้งไม่มีการอารมณ์เป็นอันเดียวกัน และไม่มีที่อาศัยอันเดียวกัน เหมือนจิตเจตสิก ฉะนั้นรูปปรหมัตถ์ จึงเป็นสัมปยุตตปัจฉิม และบัจจุบบันน์ไม่ได้
๑๘๖. ปุ. รูปปรหมัตถ์ธรรมที่ไม่เป็นสัมปยุตตปัจฉิมกัณณกรรมมีหรือไม่ และจงอธิบายในการที่พระพุทธรูปองค์ทรงแสดงสัมปยุตตปัจฉิมกัณณกรรมว่า จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป พาหิรรูป อาหารชรูป อุตชรูป อสัณญสตัดกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป ไม่ทรงแสดงว่ารูป ๒๘ ทั้งหมดเป็นปัจฉิมกัณณกรรมนั้น เพราะเหตุไร ?
- วิ. ไม่มี อธิบายในการที่พระพุทธรูปองค์ไม่ทรงแสดงสัมปยุตตปัจฉิมกัณณกรรมว่า จิตตชรูป เป็นต้นนั้น ไม่ทรงแสดงว่ารูป ๒๘ ทั้งหมด เป็นปัจฉิมกัณณกรรมนั้น ก็เพราะเหตุว่า ในสัมปยุตตปัจฉิมนี้ มุ่งถึงรูปแต่ละรูปซึ่งมีสมุฏฐานต่าง ๆ กัน มีรูปซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน เป็นต้น ส่วนรูป ๒๘ เป็นแต่เพียงเป็นจำนวนของรูปโดยส่วนรวมเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่ทรงแสดงว่ารูป ๒๘ ทั้งหมด
๑๘๗. ปุ. จงแสดงบท, เนื้อความ, องค์กรรม ในอนุวาทพระบาลีข้อที่ ๑ ของ กุสละบท ในกุสละปทาวสาน แห่งสัมปยุตตปัจฉิม ?
- วิ. คำว่า กุสโล เอโก ขนุโธ ตโย ขนุธา เทว ขนุธา เป็นกัตตุบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉิม องค์กรรมได้แก่ กุสละนามขันธ์ ๑ หรือ ๓ หรือ ๒

คำว่า ตินุณนํ ขนฺธานํ เอกสฺส ขนฺธสฺส ทฺวินํ ขนฺธานํ
เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบนันท์ องค์ธรรมได้แก่ กุศลนามขันธ์
๓ หรือ ๑ หรือ ๒

สมฺปยุตฺตปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจสมฺปยุตฺตปัจจัย
ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง ๖ มี สมฺปยุตฺตะ สหชาตะ อัญญมัญญะ สหชาต-
นิสสยะ สหชาตัตถิ สหชาตอวิกตะ ปจฺจโย ๑ ถ ๑

๑๕๒. ปุ. จงแสดงสูตรสังขยาร และปัจจัยที่เป็นสภาคกับสมฺปยุตฺตปัจจัย ?

วิ. สูตรสังขยาร ของสมฺปยุตฺตปัจจัย มี ๓ ข้อ คือ

๑. กุสโล กุสลสฺส สมฺปยุตฺตปจฺเจยน ปจฺจโย ๑

๒. อกุสโล อกุสลสฺส สมฺปยุตฺตปจฺเจยน ปจฺจโย ๑

๓. อพฺยากโต อพฺยากตสฺส สมฺปยุตฺตปจฺเจยน ปจฺจโย ๑

และปัจจัยที่เป็นสภาคกับสมฺปยุตฺตปัจจัย มี ๖ คือ สหชาตะ อัญญ-
มัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปาก สหชาตัตถิ สหชาตอวิกตะ

จบ สมฺปยุตฺตปัจจัย

วิปยุตตปัจจัย

๑๕๓. ปุ. คำว่า วิปยุตต หมายความว่าอะไร มีวจนัตถะว่าอย่างไร ? และการช่วย
อุปการชนิตไหน ชื่อว่า วิปยุตตปัจจัย มีวจนัตถะว่าอย่างไร ?

วิ. คำว่า วิปยุตต หมายความว่า ธรรมที่ไม่ประกอบกันโดยประการต่าง ๆ มี
เอกุปปาตทา (เกิดร่วมกัน) เป็นต้น มีวจนัตถะแสดงว่า เอกุปปาตทา-
ทูปการเหหิ น วิปยุตตุนติ = วิปยุตตัม ธรรมที่ไม่ประกอบกันโดย
ประการต่าง ๆ มี เอกุปปาตทา (เกิดร่วมกัน) เป็นต้น ฉะนั้น จึงชื่อว่า
วิปยุตต และการช่วยอุปการกัน โดยความเป็นวิปยุตต ดังมีวจนัตถะ
แสดงว่า วิปยุตตภาเวน อุปการโก ธมฺโม = วิปยุตตปัจจัย
ธรรมที่อุดหนุนกันโดยความเป็นวิปยุตต เรียกว่า วิปยุตตปัจจัย

๑๕๔. ปุ. วิปยุตตปัจจัย มีกี่ประเภท ? คืออะไรบ้าง ? พร้อมทั้งแสดงธรรมที่เป็น
สหชาตวิปยุตตปัจจัย ปัจจยุบบันน์ ปัจจนิก ?

วิ. วิปยุตตปัจจัย มี ๓ หรือ ๔ คือ

๑. สหชาตวิปยุตตะ

๒. วัตถุปุเรชาตวิปยุตตะ

๓. วัตถุธรรมปุเรชาตวิปยุตต

๔. ปัจจนาชาตวิปยุตตะ

ปุเรชาตวิปยุตตะ

ปวัตติปฏิสนธินามขันธ์ ๔ คือ จิต ๗๕ เจตสิก ๕๒ ที่กำลังเกิดขึ้น
ในปัฏฐาโวการภูมิ โดยแน่นอนและไม่แน่นอน (เว้นอรูปีปากจิต ๔
ทวิปัฏฐาวิญญานจิต ๑๐ จิตจิตของพระอรหันต์) ก็ดี ปัฏฐาโวการปฏิสนธิ
นามขันธ์ ๔ ปฏิสนธิทวยวัตถุที่ช่วยอุปการแก่กันและกันก็ดี เป็นสหชาต-
วิปยุตตปัจจัย

จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูปกัตติ ปัญจโวการปฏิสนธิ นามขันธ ๔ และปฏิสนธิหทยวัตถุที่เป็นไปโดยการเปรียบเทียบจากกันและกันกัตติ เป็นสหชาติวิปยุตตปัจจัยุบบันน์

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ (เว้นปัญจโวการปฏิสนธินามขันธ ๔) กัตติ พหิรชรูป อาหารชรูป อุตุชรูป อสัณฺณสัจจกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูปกัตติ เป็นสหชาติวิปยุตตปัจจัยุบ

๑๕๕. ป. จงยกอุปมาที่แสดงถึงการช่วยอุปการแก่ปัจจัยุบบันนธรรม ของวิปยุตตปัจจัยุบ พร้อมทั้งแสดงถึงความเป็นวิปยุตต ๒ อย่าง ?

วิ. ท่านโบราณจารย์ ยกอุปมา วิปยุตตปัจจัยุบนี้ไว้ เหมือนกันกับรส ๖ อย่าง มีหวาน เปรี้ยว ฝาด เค็ม ขม เผ็ด เหล่านี้ เมื่อเอามาผสมรวมกันเข้าแล้ว ไม่สามารถกลมกลืนเข้ากันได้สนิทเป็นรสเดียวกัน ผู้บริโภคสามารถที่จะบอกได้ทันทีว่า นี่เป็นรสเปรี้ยว นี่เป็นรสเค็ม ดังนี้ เป็นต้น คำว่า วิปยุตตนี้มี ๒ อย่าง คือ

๑. อภาวิปยุตต หมายความว่า เป็นวิปยุตตโดยความไม่มี เช่น ทวิภูตวิปยุตต จิตที่ไม่ประกอบด้วยทวิภูต หรือจิตที่ปราศจากทวิภูต หรือจิตที่ไม่มีทวิภูต ญาณวิปยุตต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา หรือจิตที่ปราศจากปัญญา หรือจิตที่ไม่มีปัญญา

๒. วิตสณฺณวิปยุตต หมายความว่า เป็นวิปยุตต โดยความไม่ปนกัน ได้แก่ คำว่า วิปยุตตในวิปยุตตปัจจัยุบนี้เอง

สรุปความว่า วิปยุตตปัจจัยุบ นามธรรม กัมมรูปธรรม เกิดร่วมกัน และช่วยอุดหนุนกันตามสมควร โดยอำนาจวิปยุตตปัจจัยุบ

๑๕๖. ป. จงแสดงสูตรสังขยาร และปัจจัยุบที่เป็นสภาะกันกับสหชาติวิปยุตตปัจจัยุบ ?

วิ. สุธรรณยาวารของสหชาติวิปยุตตปัจฉิม มี ๓ ข้อ คือ

๑. กุสโล อพยากตสฺส สหชาติวิปยุตตปัจฉิม ปจฺจโย ฯ

๒. อกุสโล อพยากตสฺส สหชาติวิปยุตตปัจฉิม ปจฺจโย ฯ

๓. อพยากโต อพยากตสฺส สหชาติวิปยุตตปัจฉิม ปจฺจโย ฯ

และปัจฉิมที่เป็นสภาคันกับสหชาติวิปยุตตปัจฉิมมี ๖ คือ สหชาติอะ
อัญญมัญญะ สหชาตนิสสยะ วิปาก สหชาติตถิ สหชาติอวิต

๑๕๓. ปุ. จงจำแนกบท เนื้อความ, องค์ธรรม ในอนุวาทพระบาลีข้อที่ กุสโล
อพยากตสฺส แห่งสหชาติวิปยุตตปัจฉิม ?

วิ. คำว่า กุสลา ขนฺธา เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉิม องค์ธรรมได้แก่
กุศลนามขันธ์ ๔ เจตสิก ๓๘ จิตตสมุฏฐานานํ รูปานํ เป็นสัมปทานบท
แสดงให้รู้ปัจจุยบบันน์ องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตชรูป ๑๗ คำว่า
สหชาติวิปยุตตปัจฉิม เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจสหชาติ-
วิปยุตตปัจฉิมในบรรดาปัจฉิม

ปจฺจโย ฯ ล ฯ

๑๕๔. ปุ. วัตถุปุเรชาตวิปยุตตปัจฉิม วัตถารัมมณปุเรชาตวิปยุตตปัจฉิม ปัจฉาชาต-
วิปยุตตปัจฉิม ทั้ง ๓ นี้ เหมือนกับปัจฉิมไหนบ้าง ที่แล้วๆ มา ?

วิ. วัตถุปุเรชาตวิปยุตตปัจฉิม เหมือนกันกับวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจฉิม วัตถุ-
ปุเรชาตปัจฉิม วัตถารัมมณปุเรชาตวิปยุตตปัจฉิม เหมือนกันกับวัตถา-
รัมมณปุเรชาตนิสสยปัจฉิม อารัมมณปุเรชาตปัจฉิม ปัจฉาชาตวิปยุตต-
ปัจฉิม เหมือนกันกับปัจฉาชาตปัจฉิม

๑๕๕. ปุ. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉิม หมายความว่าอะไร จึงยกอุปมาขึ้นเปรียบเทียบ
ให้เห็นด้วย ?

วิ. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉิม หมายความว่า ธรรมที่อุดหนุนกันโดยความเป็น
วิปยุตต์ด้วย เกิดที่หลังด้วย ท่านยกอุปมาปัจฉาชาตปัจฉิมนี้ว่า ต้นไม้ที่
ปลูกไว้แล้ว ย่อมจะตั้งอยู่ได้และเจริญขึ้นได้ ก็โดยอาศัยน้ำฝนที่ตกลงมา

ภายหลัง หรือเอาน้ำรดในภายหลัง ฉันทันใด ต้นไม้จึงเปรียบได้เหมือนรูปธรรมที่เกิดก่อน น้ำฝน หรือน้ำรดนี้จะเปรียบเหมือนนามธรรมที่เกิดทีหลัง แล้วช่วยอุดหนุนแก่รูปที่เกิดก่อนฉันทันใด ?

๒๐๐. ป. นามธรรมด้วยกัน เป็นสัมปยุตตปัจจัย ปัจจัยบบันน์ได้ แต่รูปธรรมด้วยกันเป็นวิปยุตตปัจจัย ? ปัจจัยบบันน์ไม่ได้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไร ?

วิ. ที่เป็นเช่นนั้น เพราะนามธรรม คือ จิต เจตสิก เกิดร่วมกัน ดับพร้อมกัน มีอารมณ์อย่างเดียวกัน มีที่อาศัยอย่างเดียวกัน ในขณะทั้ง ๓ คือ อุปปาตขณะ วิถีขณะ ภังคขณะ จึงเป็นสัมปยุตตปัจจัย ปัจจัยบบันน์ได้ ส่วนรูปธรรมนั้นไม่มีลักษณะทั้ง ๔ ที่ว่านี้เลย ฉะนั้นรูปธรรมจึงเป็นวิปยุตตปัจจัย วิปยุตตปัจจัยบบันน์ไม่ได้

จบ วิปยุตตปัจจัย

สรุปปัจจัย ๒๔

๒๐๑. ปุ. ปัจจัย ๒๔ เมื่อจะแบ่งออกโดยพิสดาร จะได้จำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง ?

วิ. ได้จำนวน ๔๗ ปัจจัยดังนี้ คือ

๑. เหตุปัจจัย	๒. อารัมมณปัจจัย
๓. สหชาติาธิปัตติปัจจัย	๔. อารัมมณาธิปัตติปัจจัย
๕. อนันตรปัจจัย	๖. สมันตรปัจจัย
๗. สหชาติปัจจัย	๘. อัญญมัญญปัจจัย
๙. สหชาตินิสสยปัจจัย	๑๐. วัตถุปุรชาตินิสสยปัจจัย
๑๑. วัตถุารัมมณปุรชาตินิสสยปัจจัย	
๑๒. อารัมมณุปนิสสยปัจจัย	๑๓. อนันตรุปนิสสยปัจจัย
๑๔. ปกตูปนิสสยปัจจัย	๑๕. วัตถุปุรชาติปัจจัย
๑๖. อารัมมณปุรชาติปัจจัย	๑๗. ปัจณาชาติปัจจัย
๑๘. อาเสวนปัจจัย	๑๙. สหชาติกัมมปัจจัย
๒๐. นานักขณิกกัมมปัจจัย	๒๑. วิปากปัจจัย
๒๒. นามอาหารปัจจัย	๒๓. รูปอาหารปัจจัย
๒๔. สหชาตินทริยปัจจัย	๒๕. ปุรชาตินทริยปัจจัย
๒๖. ชีวิตินทริยปัจจัย	๒๗. ฌาณปัจจัย
๒๘. มัคคปัจจัย	๒๙. สัมปยุตตปัจจัย
๓๐. สหชาติวิปยุตตปัจจัย	๓๑. วัตถุปุรชาติวิปยุตตปัจจัย
๓๒. วัตถุารัมมณปุรชาติวิปยุตตปัจจัย	
๓๓. ปัจณาชาติวิปยุตตปัจจัย	

๓๔. สหชาติตติปัจจัย	๓๕. วัตถุปุเรชาติตติปัจจัย
๓๖. อารัมมณปุเรชาติตติปัจจัย	๓๗. ปัจณาชาติตติปัจจัย
๓๘. อาหารตติปัจจัย	๓๙. อินทริยตติปัจจัย
๔๐. นัตติปัจจัย	๔๑. วิคตปัจจัย
๔๒. สหชาติอวิคตปัจจัย	๔๓. วัตถุปุเรชาติอวิคตปัจจัย
๔๔. อารัมมณปุเรชาติอวิคตปัจจัย	๔๕. ปัจณาชาติอวิคตปัจจัย
๔๖. อาหารอวิคตปัจจัย	๔๗. อินทริยอวิคตปัจจัย

๒๐๒. ปุ. ให้แสดงการสรูปปัจจัยธรรม และปัจจัยบบันนธรรม ในปัจจัย ๔๗ โดยละเอียด

วิ. สรูปปัจจัยธรรมและปัจจัยบบันนธรรมในปัจจัย ๔๗

นามเป็นปัจจัย นามรูปเป็นปัจจัยบบันน มี ๗ ปัจจัย คือ

๑. อนันตรปัจจัย	๒. สมันตรปัจจัย	๓. อนันตรูปนิสสยปัจจัย
๔. อาเสวนปัจจัย	๕. สัมปยุตตปัจจัย	๖. นัตติปัจจัย
๗. วิคตปัจจัย		

นามเป็นปัจจัย รูปเป็นปัจจัยบบันน มี ๔ ปัจจัย คือ

๑. ปัจณาชาติปัจจัย	๒. ปัจณาชาติวิปยุตตปัจจัย
๓. ปัจณาชาติตติปัจจัย	๔. ปัจณาชาติอวิคตปัจจัย

นามเป็นปัจจัย นามรูปเป็นปัจจัยบบันน มี ๙ ปัจจัย คือ

๑. เหตุปัจจัย	๒. สหชาติาธิปไตยปัจจัย	๓. สหชาติกัมมปัจจัย
๔. นานักขนิภิกัมมปัจจัย	๕. วิปากปัจจัย	๖. นามอาหารปัจจัย
๗. สหชาติอินทริยปัจจัย	๘. ฌานปัจจัย	๙. มัคคปัจจัย

รูปเป็นปัจจัย รูปเป็นปัจจัยบบันน มี ๖ ปัจจัย คือ

๑. รูปอาหารปัจจัย	๒. รูปวิเวดินทริยปัจจัย	๓. อาหารตติปัจจัย
๔. อินทริยตติปัจจัย	๕. อินทริยอวิคตปัจจัย	๖. อาหารอวิคต

รูปเป็นปัจจัย นามเป็นปัจจัยบนัน มี ๑๑ ปัจจัย คือ

๑. วัตถุประสาทนิสสปัจจัย ๒. วัตถุอารมณ์ประสาทนิสสปัจจัย
๓. วัตถุประสาทปัจจัย ๔. อารมณ์ประสาทปัจจัย
๕. ประชาตินทริยปัจจัย ๖. วัตถุประสาทวิปยุตตปัจจัย
๗. วัตถุอารมณ์ประสาทวิปยุตตปัจจัย
๘. วัตถุประสาทตติปัจจัย ๙. อารมณ์ประสาทตติปัจจัย
๑๐. วัตถุประสาทอวิกตปัจจัย ๑๑. อารมณ์ประสาทอวิกตปัจจัย

หมายเหตุ รูปเป็นปัจจัย นามรูปเป็นปัจจัยบนัน ไม่มี

นามรูปเป็นปัจจัย นามเป็นปัจจัยบนัน มี ๒ ปัจจัย คือ

๑. อารมณ์ฆาริปัจจัย ๒. อารมณ์นิสสปัจจัย

หมายเหตุ นามรูปเป็นปัจจัย รูปเป็นปัจจัยบนัน ไม่มี

นามรูปเป็นปัจจัย นามรูปเป็นปัจจัยบนัน มี ๖ ปัจจัย คือ

๑. สหชาติปัจจัย ๒. อัญญมัญญปัจจัย
๓. สหชาตนิสสปัจจัย ๔. สหชาตวิปยุตตปัจจัย
๕. สหชาตตติปัจจัย ๖. สหชาตอวิกตปัจจัย

บัญญัติ นามรูป เป็นปัจจัย นามเป็นปัจจัยบนัน มี ๒ ปัจจัย คือ

๑. อารมณ์ปัจจัย ๒. ปกตุนิสสปัจจัย

หมายเหตุ บัญญัติ นามรูป เป็นปัจจัย รูปเป็นปัจจัยบนัน ไม่มี

๒๐๓. ป. ให้แสดงการสรูป จำนวนชาติทั้ง ๙ ในปัจจัย ๔๗ โดยละเอียด ?

วิ. สรูปจำนวนชาติในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗

ในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ นั้น มีชาติ ๙ อย่าง คือ

๑. สหชาติชาติ ๒. อารมณ์ชาติ ๓. อนันตรชาติ
๔. วัตถุประสาทชาติ ๕. ปัจเจกชาติ ๖. อาหารชาติ
๗. รูปชีวิตินทริยชาติ ๘. ปกตุนิสสชาติ ๙. นานักขณิกัมมชาติ

ปัจจัยที่เป็นสหชาติชาติ มี ๑๕ ปัจจัย คือ

๑. เหตุปัจจัย ๒. สหชาตาริปัจจัย ๓. สหชาติปัจจัย

๔. อัญมณัมัญญปัจจัย ๕. สหชาตนิสสยปัจจัย ๖. สหชาตกัมมปัจจัย
 ๗. วิปากปัจจัย ๘. นามอาหารปัจจัย ๙. สหชาตินทริยปัจจัย
 ๑๐. ฌาณปัจจัย ๑๑. มัคคปัจจัย ๑๒. สัมปยุตตปัจจัย
 ๑๓. สหชาตวิปยุตตปัจจัย ๑๔. สหชาตัตถิปัจจัย ๑๕. สหชาตอวิคตปัจจัย
- ปัจจัยที่เป็นอารัมมณชาติ มี ๘ ปัจจัย คือ

๑. อารัมมณปัจจัย ๒. อารัมมณาธิปฏีปัจจัย
 ๓. วัดถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย ๔. อารัมมณูปนิสสยปัจจัย
 ๕. อารัมมณปุเรชาตปัจจัย ๖. วัดถารัมมณปุเรชาตวิปยุตตปัจจัย
 ๗. อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย ๘. อารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย
- ปัจจัยที่เป็นอนันตรชาติ มี ๗ ปัจจัย คือ

๑. อนันตรปัจจัย ๒. สมณันตรปัจจัย
 ๓. อนันตรูปนิสสยปัจจัย ๔. อาเสวนปัจจัย
 ๕. ปกฏูปนิสสยนาณักขณิกกัมมปัจจัย (คือหมายเอาเฉพาะมรรตเจตนาที่เป็น
 ผู้ประกอบการแก้ผลจิต)
 ๖. นัตถิปัจจัย
 ๗. วิคคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นวัตถุปุเรชาตชาติ มี ๖ ปัจจัย คือ

๑. วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย ๒. วัตถุปุเรชาตปัจจัย
 ๓. ปุเรชาตินทริยปัจจัย ๔. วัตถุปุเรชาตวิปยุตตปัจจัย
 ๕. วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย ๖. วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นปัจฉาชาตชาติ มี ๔ ปัจจัย คือ

๑. ปัจฉาชาตปัจจัย ๒. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย
 ๓. ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย ๔. ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นอาหารชาติ มี ๓ ปัจจัย คือ

๑. รูปอาหารปัจจัย ๒. อาหารัตถิปัจจัย ๓. อาหารอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นรูปชีวิตินทริยชาติ มี ๓ ปัจจัย คือ

๑. รูปชีวิตินทริยปัจจัย ๒. อินทริยัตถิปัจจัย ๓. อินทริยอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นปกตูปนิสสยชาติ มี ๒ ปัจจัย คือ

๑. สุทรปกตูปนิสสยปัจจัย คือ จิต เจตสิก ที่เกิดก่อน และรูปบัญญัติที่มีกำลังมาก ที่เป็นผู้ประกอบการแก้จิต เจตสิก ที่เกิดทีหลังได้
๒. มิสสกปกตูปนิสสยนันทกขณิกกัมมปัจจัย คือ เจตนากรรมที่มีกำลังมาก (เว้นมรรคเจตนากรรม) ที่เป็นผู้ประกอบการแก้วิบากนามขันธ์ได้

ปัจจัยที่เป็นนันทกขณิกกัมมชาติ มี ๑ ปัจจัย คือ
 นันทกขณิกกัมมปัจจัย คือเจตนากรรมที่มีกำลังน้อย ที่เป็นผู้ประกอบการแก้กามวิบาก และเจตนากรรมที่มีกำลังมากและกำลังน้อย ที่เป็นผู้ประกอบการแก้กัมมชรูป

๒๐๔. ป. ให้สรุป จำนวนกาล ในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ ?

ว. สรุปจำนวนกาลในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗

ปัจจัยที่เป็นปัจจุบันกาล มี ๑๗ ปัจจัย หรือ ๓๖ ปัจจัย คือ

๑. เหตุปัจจัย	๒. สหชาตาริပ္ปีปัจจัย
๓. สหชาตปัจจัย	๔. อัญญมัญญปัจจัย
๕. นิสสยปัจจัย ๓ ปัจจัย	๖. ปุเรชาตปัจจัย ๒ ปัจจัย
๗. ปัจจชาตปัจจัย	๘. สหชาตกัมมปัจจัย
๙. วิปากปัจจัย	๑๐. อาหารปัจจัย ๒ ปัจจัย
๑๑. อินทริยปัจจัย ๓ ปัจจัย	๑๒. ฌาณปัจจัย
๑๓. มัคคปัจจัย	๑๔. สัมปยุตตปัจจัย
๑๕. วิปยุตตปัจจัย ๔ ปัจจัย	๑๖. อตถิปัจจัย ๖ ปัจจัย
๑๗. อวิคตปัจจัย ๖ ปัจจัย	

ปัจจัยที่เป็นอดีตกาล มี ๗ ปัจจัย คือ

๑. อนันตรปัจจัย	๒. สมนันตรปัจจัย
๓. อนันตรูปนิสสยปัจจัย	๔. อาเสวนปัจจัย
๕. นันทกขณิกกัมมปัจจัย	๖. นัตถิปัจจัย
๗. วิคตปัจจัย	

ปัจจัยที่เป็นปัจจุบัน อดีต อนาคต มี ๒ ปัจจัย คือ

๑. อารัมมณปัจจัย ๒. อารัมมณนิสสปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุต มี ๒ ปัจจัย คือ

๑. อารัมมณปัจจัย ๒. ปกตุนิสสปัจจัย

๒๐๕. ป. ให้แสดงลักษณะของอำนาจจะอุดหนุนในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ โดยละเอียด ?

วิ. สรุปลักษณะของอำนาจที่ช่วยอุดหนุนในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗

ปัจจัยที่มีอำนาจเป็นชนกสัทธิ มี ๘ ปัจจัย คือ

๑. อนันตรปัจจัย ๒. สมนันตรปัจจัย

๓. อนันตรนิสสปัจจัย ๔. ปกตุนิสสปัจจัย

๕. นานกขณิกกัมมปัจจัย ๖. อาเสวนปัจจัย

๗. นตถิปัจจัย ๘. วคตปัจจัย

ปัจจัยที่มีอำนาจเป็นอุปถัมภกสัทธิ มี ๔ ปัจจัย คือ

๑. บัณฑิตปัจจัย ๒. บัณฑิตวิปยุตตปัจจัย

๓. บัณฑิตตถิปัจจัย ๔. บัณฑิตอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่มีอำนาจเป็นชนกสัทธิและอุปถัมภกสัทธิ มี ๓๕ ปัจจัย คือ

ยกเว้นปัจจัยที่เป็นชนกสัทธิ ๘ และอุปถัมภกสัทธิ ๔ แล้วที่เหลือ

อีก ๓๕ ปัจจัย มีอำนาจ ๒ อย่าง คือ ชนกสัทธิ และอุปถัมภกสัทธิ

๒๐๖. ป. ปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ เป็นไปได้ใน ๓๑ ภูมิ อย่างไรบ้าง ?

วิ. สรุปจำนวนภูมิในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗

ปัจจัยที่เป็นไปได้ในปัญจโวการภูมิ

เป็นไปทั้งหมด ๒๔ ปัจจัย หรือ ๔๗ ปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นไปได้ในจุตโวการภูมิ มี ๒๑ หรือ ๒๔ ปัจจัย คือ

๑. เหตุปัจจัย ๒. อารัมมณปัจจัย

๓. อธิปติปัจจัย ๔. อนันตรปัจจัย

๕. สมนันตรปัจจัย ๖. สหชาติปัจจัย

๗. อัญญมัญญปัจจัย ๘. สหชาตนิสสปัจจัย

๑๑. อุปนิสสยปัจจัย ๓ ปัจจัย ๑๒. อาเสวนปัจจัย
 ๑๓. กัมมปัจจัย ๒ ปัจจัย ๑๔. วิปากปัจจัย
 ๑๕. นามอาหารปัจจัย ๑๖. สหชาตินทรียปัจจัย
 ๑๗. ฌาณปัจจัย ๑๘. มัคคปัจจัย
 ๑๙. สัมปัตตปัจจัย ๒๐. สหชาติตติปัจจัย
 ๒๑. นัตถิปัจจัย ๒๒. วิคตปัจจัย
 ๒๓. สหชาตอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นได้ในเอกโวการภูมิ มี ๗ ปัจจัย คือ

๑. สหชาตปัจจัย
 ๒. อัญญมัญญปัจจัย
 ๓. สหชาตนิสสยปัจจัย
 ๔. นานักขณิกกัมมปัจจัย
 ๕. รูปชีวิตินทรียปัจจัย
 ๖. อินทรียตติปัจจัย
 ๗. อินทรียอวิคตปัจจัย
๒๐๓. ๒. ให้แสดงปัจจัยดังต่อไปนี้ คือ
- ก. ปัจจัยที่เกิดได้ภายนอก คือในสิ่งที่ไม่มีชีวิต
 - ข. ปัจจัยที่เป็นสัพพัญญานิกัญญา
 - ค. ปัจจัย ๒๔ พระองค์ ทรงแสดงโดยความเป็นคู่ ๆ กัน ?
๒๐๔. ๒. ให้แสดงปัจจัยดังต่อไปนี้ คือ
๑. สหชาตปัจจัย
 ๒. อัญญมัญญปัจจัย
 ๓. สหชาตนิสสยปัจจัย
 ๔. สหชาติตติปัจจัย
 ๕. สหชาตอวิคตปัจจัย

๒๐๕. ๒. ให้แสดงปัจจัยดังต่อไปนี้ คือ

๑. สหชาตปัจจัย
๒. นิสสยปัจจัย
๓. อัตถิปัจจัย
๔. อวิคตปัจจัย

(ปัจจัยที่เป็นเหตุที่ตั้งแห่งสังขตธรรมรูปนามทั้งหมด เรียกว่า

สัพพัญญานิกปัจจัย หมายความว่า ในสังขารโลก บรรดาสิ่งที่มี

ชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหลายนั้น ต้องเข้าอยู่ในปัจจัย ๔ นี้ทั้งนั้น)

ส่วนปัจจัยที่เหลืออีก ๒๐ ปัจจัย เรียกว่า อสัพพัญญานิกปัจจัย หมายถึง

ความว่า บัณฑิตที่เป็นเหตุที่ตั้งแห่งสังขตธรรมไม่ว่าทั้งหมด เป็นบัณฑิต เฉพาะแต่สังขตธรรมที่เกี่ยวข้องกับตนเท่านั้น

มี ๕ คู่ คือ

๑. อตถยุค

๒. สัพพยุค

๓. กาลปฏิปักษ์ยุค

๔. อญโณณฺณปฏิปักษ์ยุค

๕. เหตุปุปผยุค

๑. อตถยุค หมายถึงบัณฑิตที่ทรงแสดงคู่กันโดยเนื้อความ ได้แก่

อนันตรบัณฑิต และสมนันตรบัณฑิต

๒. สัพพยุค หมายถึงบัณฑิตที่ทรงแสดงคู่กันโดยการออกเสียง ได้แก่

นิสสัยบัณฑิตและอุปนิสสัยบัณฑิต

๓. กาลปฏิปักษ์ยุค หมายถึงบัณฑิตที่ทรงแสดงคู่กันโดยตรงกันข้าม

ได้แก่ ปุรชาตบัณฑิตและปัจฉาชาตบัณฑิต

๔. อญโณณฺณปฏิปักษ์ยุค หมายถึงบัณฑิตที่ทรงแสดงคู่กันโดยความ

ตรงกันข้ามของลักษณะอาการ ที่ทำหน้าที่อุปการ ได้แก่ สัมปยุตตบัณฑิต

กับวิปยุตตบัณฑิตหนึ่ง อตถบัณฑิตกับนตถบัณฑิตหนึ่ง และวิคตบัณฑิต

กับอวิคตบัณฑิตหนึ่ง

๕. เหตุปุปผยุค หมายถึงบัณฑิตที่ทรงแสดงคู่กันโดยความเป็น

เหตุและเป็นผล ได้แก่ กัมมบัณฑิต (นันทกชณิกกัมม) กับวิปាកบัณฑิต

๒๐๘. ปุ. เมื่อยกบัณฑิตหนึ่งๆ ในบัณฑิต ๒๔ หรือ ๔๗ ขึ้นเป็นประธานแล้ว เราจะรู้ได้

อย่างไรว่า มีบัณฑิตสงเคราะห์ (ฆฏฏนา) เข้าร่วมเท่านั้นเท่านี้บัณฑิต เช่น

เมื่อยกเหตุบัณฑิตขึ้นเป็นประธานแล้ว มี (ฆฏฏนา) ๑๒ บัณฑิต สหชาตบัณฑิต

มีบัณฑิตสงเคราะห์ (ฆฏฏนา) ๘ บัณฑิต เป็นต้น ทั้งส่วนรวมและส่วนย่อย ?

วิ. จะรู้ได้ดังนี้ คือ เมื่อว่าโดยส่วนรวม อาศัยเหตุ ๒ หรือ ๓ อย่าง ว่าโดย

ส่วนย่อยแล้วต้องอาศัยบทเข้าประกอบอีก เช่นยกเหตุบัณฑิตขึ้นเป็นประธาน

แล้วจะต้องมีปัจจัยสงเคราะห์ (ขุณนา) ส่วนรวมมี ๑๒ ปัจจัย คือ มีปัจจัย

ธรรมและชาติ คือ สหชาติชาติเหมือนกัน

เหตุปัจจัยธรรมขององค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖ ประการ มีโลกเหตุเป็นต้น

แล้วเราต้องค้นหาปัจจัยธรรมในปัจจัยนั้น บรรดาปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ ว่า

ปัจจัยไหนบ้าง ที่มีปัจจัยธรรม และชาติคือ สหชาติชาติ เหมือนกับเหตุ

ปัจจัยที่ยกขึ้นเป็นประธาน ส่วนปัจจัยธรรมนั้นเหมือนกันหมดก็ได้ เหมือน

กันเป็นบางอย่างก็ได้ แต่ชาตินั้นต้องเหมือนกันแน่นอน เช่น ๑ สหชาติ

ธิปัติปัจจัย องค์ธรรมได้วิมังสาธิปัติปัจจัย เหมือนกันกับอโมหเหตุของ

เหตุปัจจัย

๒. สหชาติปัจจัย องค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖ มีโลกเหตุเป็นต้น เหมือน

กันกับเหตุ ๖ ของเหตุปัจจัย

๓. อัญญมัญญปัจจัย องค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖ เหมือนกันกับเหตุ ๖

ของเหตุปัจจัย

๔. สหชาตินิสสัยปัจจัย องค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖ เหมือนเหตุ ๖ ของ

เหตุปัจจัย

๕. วิปากปัจจัย องค์ธรรมได้แก่วิปากเหตุ ๓ มีอโลกเหตุเป็นต้น

วิปากเหตุ ๓ ของเหตุปัจจัย

๖. สหชาตินทริยปัจจัย องค์ธรรมได้แก่บัญญัติทริย เหมือนอโมห-

เหตุของเหตุปัจจัย

๗. มัคคปัจจัย องค์ธรรมได้แก่สัมมาทิฐฐิมรรค เหมือนอโมห-

เหตุของเหตุปัจจัย

๘. สัมปัตตปัจจัย องค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖ มีโลกเหตุเป็นต้น

เหมือนเหตุ ๖ ของเหตุปัจจัย

๙. สหชาติวิปยุตตปัจจัย องค์ธรรมได้แก่เหตุ ๖ เหมือนเหตุ ๖

ของเหตุปัจจัย

๑๐. สหชาติตติปัจจัย ๑๑ สหชาติอวิกตปัจจัย เหมือนสหชาติปัจจัย

มีปัญญารวมกับเหตุปัจจัยแล้วก็เห็นกฎนาส่วนรวม ๑๒ ปัจจัย ส่วนย่อยนั้นให้คิดไป
ตามบท คือ กุศลบท ออกจากกุศลบท ออกจากกุศลบท มีกฎนา ๑๐ บ้าง ๘ บ้าง ตามสมควร
แก่บทนั้นๆ ส่วนสหชาตก็มีมปัจจัย นามอาหารปัจจัย ฌานปัจจัย ทั้ง ๓ ปัจจัยนี้ เข้า
รวมเหตุปัจจัยไม่ได้ นั่น ก็เพราะปัจจัยธรรมไม่เหมือนเหตุปัจจัย เช่น สหชาตก็มีมปัจจัย
องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก
นามอาหารปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ ผัสสาหาร เจตนาหาร วิญญาณาหาร ฌาน-
ปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ วิตัก วิจาร ปีติ เวทนา เอกัคคตา ถึงแม้ปัจจัยทั้ง ๓ นี้ จะเป็น
สหชาตชาติเหมือนเหตุปัจจัยก็จริง แต่ปัจจัยธรรมขัดข้อง ฉะนั้นจึงเข้าร่วมเหตุปัจจัย
ไม่ได้

เมื่อยกสหชาติปัจจัยขึ้นเป็นประธานแล้ว มีปัจจัยสงเคราะห์ (ภฏนา) ส่วน
รวม ๘ ปัจจัย ต้องอาศัยเหตุส่วนรวม ๓ ประการ (ส่วนย่อยนั้นต้องอาศัยบททั้ง ๓ มี
กุศลบทเป็นต้น เข้าประกอบอีก) คือ ปัจจัยธรรมเหมือนกัน ชาติ คือ สหชาติชาติ
และการแสดงในอนวาทพระบาลีเหมือนกัน เช่น

สหชาติปัจจัยธรรม องค์ธรรมได้แก่อจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ มหาภูตรูป ๔ ทุกชนิด มีจิตตขมมหาภูตรูปเป็นต้น ปัญจโวการปฏิสนธินามขันธ์ ๔ และหทัยวัตถุ

อนว่าทพระบาลีทรงแสดงไว้ว่า กุสโล เอโก ขนฺโธ ตินฺณนํ ขนฺธานํ
สหชาติปัจเจน ปจโย

กุดลา ขนฺธา จิตตสมฺภูจํานานิ รูปานิ สหชาติปจฺเจเนน ปจฺจโย ดังนี้
เป็นต้น บัณฑิตที่มีเหตุ ๓ ประการ เหมือนกันกับสหชาติปัจจัยนี้ก็มีเพียง ๗ บัณฑิตเท่านั้น
ในปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ คือ

๑. อัญมณีอัญมณีปัจจัย ๒. สหชาตนิสสปัจจัย

หน้า ๓๖ จาก ๓๖

๕. สหชาตวิปยตบัจจย ๖. สหชาตัตถิปปัจจย

๗. สหชาตอภิกตปัจจย รวมกันกับสหชาตปัจจยแลวกัเบิน (ฃฎณา) ส่วน
รวม ๘ ปัจจย ส่วนปัจจยที่เบินสหชาตชาติที่เหลื ๗ ปัจจย มีเหตุปัจจยเบินต้น เหล่านี
ถึงจะมีปัจจยธรรมและชาติ คือ สหชาตชาติ เหมือนกันกับสหชาตปัจจยก็ตาม แต่วิธี

ไปจัดให้มีแสดงในอนาถาที่พระบาลี ไม่เหมือนในสหชาตปัจฉิม (ให้เปิดดูแบบใน
หลักสูตรดู) ○ ฉะนั้นปัจฉิมทั้ง ๗ ที่เหลือดังกล่าวแล้วจึงเข้าร่วม (กฎนา)
กับ สหชาตปัจฉิมไม่ได้

๒๐๕. ปุ. เมื่อยก เหตุ สหชาตปริยัติ สหชาตอัญญมัญญะ สหชาตนิสสย สหชาตนิทริย
มัคค สัมปยุตต สหชาตวิปยุตต สหชาตัตถิ สหชาตอวิคตปัจฉิมเหล่านี้ ขึ้น
มาอธิบายแล้ว ก็พอเข้าใจ แต่ยังสงสัย ในสหชาตกัมมนามอาหารฎานปัจฉิม
ต่อไปว่า เพราะเหตุไร เมื่อยกปัจฉิมทั้ง ๓ นี้ ขึ้นเป็นประธานแล้ว จะรู้ได้
อย่างไรว่า สหชาตกัมมปัจฉิม มี กฎนา ๑๐ ปัจฉิม นามอาหารฎานปัจฉิม มี
กฎนา ๑๒ ปัจฉิม ฎานปัจฉิม มี กฎนา ๑๑

วิ. วิธีคิดก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับเหตุปัจฉิม ดังกล่าวแล้ว คือ
เมื่อยกสหชาตกัมมปัจฉิมแล้ว ต้องคิดต่อไปว่า ปัจฉิมไหนบ้าง ที่มี
ปัจฉิมธรรมเป็นเจตนา เจตสิก และเป็นสหชาตชาติเหมือนกันกับสหชาต-
กัมมปัจฉิม เช่น

๑. สหชาตปัจฉิม	๒. อัญญมัญญปัจฉิม
๓. สหชาตนิสสยปัจฉิม	๔. วิปากปัจฉิม
๕. นามอาหารฎานปัจฉิม	๖. สัมปยุตตปัจฉิม
๗. สหชาตวิปยุตตปัจฉิม	๘. สหชาตัตถิปัจฉิม
๙. สหชาตอวิคตปัจฉิม	

ทั้ง ๙ ปัจฉิมนี้ องค์ธรรมได้แก่เจตนาเจตสิก ซึ่งมีอยู่ในปัจฉิมเหล่านี้
เหมือนกันกับเจตนาเจตสิก ของสหชาตกัมมปัจฉิม ฉะนั้นปัจฉิมทั้ง ๙ นี้
จึงเข้าร่วมกับสหชาตกัมมปัจฉิมได้ เมื่อร่วมกับสหชาตกัมมปัจฉิมแล้ว ก็
เป็นกฎนา ๑๐ ปัจฉิม ส่วนสหชาตปัจฉิมที่เหลือ ๕ ปัจฉิม มี เหตุ สหชาต-
ปริยัติ สหชาตนิทริย ฎาน มัคค เข้าร่วมกับสหชาตกัมมปัจฉิมไม่ได้ นั้น ก็
เพราะปัจฉิมธรรมขัดข้อง จึงเข้าร่วมกันไม่ได้ สำหรับนามอาหารฎานปัจฉิม มี
กฎนา ๑๒ ฎานปัจฉิม มี กฎนา ๑๑ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน (ข้อ
สำคัญต้องเหมือนกันจึงจะเข้ากันได้ เช่น ปัจฉิมธรรมก็เหมือนกันชาติ

ก็เหมือนกัน หรือวิธีการแสดง ในอนุบาทพระบาลีเหมือนกัน ตามสมควร
ดังกล่าวแล้วในข้อ ๒๐๘)

๒๑๐. ปุ. บัณฑิตที่นอกจากสหชาติชาติ ๑.๕ บัณฑิตนั้น ในเมื่อยกบัณฑิตหนึ่ง ๆ ใน
บรรดาบัณฑิต ๒๔ หรือ ๔๗ บัณฑิต ขึ้นเป็นประธานแล้ว จะรู้ได้อย่างไร
ว่ามีบัณฑิตเข้าร่วม (ภฏนา) เท่านั้น เท่านั้น บัณฑิต อธิบาย ?

วิ. จะต้องอาศัยเหตุ ๒ ประการ คือ
บัณฑิตธรรมเหมือนกัน ชาติเหมือนกัน เช่น อารัมมณบัณฑิตมีภฏนา ๘
บัณฑิต คือ อารัมมณ อารัมมณวิบัติ อารัมมณนิสสย วัตถุารัมมณปุเรชาติ
อารัมมณปุเรชาติ วัตถุารัมมณปุเรชาติวิปปยัตต

อารัมมณปุเรชาติตถิ อารัมมณปุเรชาติอวิคตบัณฑิตทั้ง ๘ นี้ เมื่อว่า
โดยบัณฑิตธรรม และเป็นอารัมมณชาติ เหมือนกัน ฉะนั้น จึงเข้าร่วมกันได้
ส่วนบัณฑิตที่เป็นอนันตราชติ วัตถุปุเรชาติชาติ บัณฑิตชาติชาติ รูป
อาหารชาติ รูปชีวิตินทริยชาติ ปกตนิสสยชาติ นานักขณิกกัมมชาติ ก็
เป็นไปในทำนองเดียวกันกับบัณฑิตที่กล่าวแล้ว ฉะนั้น จึงขอให้การศึกษา
ทั้งหลายใช้วิจารณ์ญาณแล้วจะเข้าใจในเรื่องบัณฑิตสงเคราะห์ (ภฏนา) ได้
อย่างแจ่มแจ้ง

๒๑๑. ปุ. ให้แสดงการเปรียบเทียบดังต่อไปนี้
ก. แสดงการเปรียบเทียบของคปฏิจสมุปบาท ตามนัยสัมโมทวิโมทนีย
อรรถกถา

ข. แสดงการเปรียบเทียบบัณฑิต ๒๔ ?
วิ. แสดงการเปรียบเทียบของคปฏิจสมุปบาทตามนัยสัมโมทวิโมทนียอรรถกถา
ดังนี้ คือ

๑. อวิชชา เปรียบเหมือน คนตาบอด
๒. สังขาร เปรียบเหมือน คนตาบอด เดินสุด
๓. วิญญาณ เปรียบเหมือน คนตาบอด หลง
๔. นามรูป เปรียบเหมือน คนตาบอด เกิดบาดแผลขึ้นเพราะหลุม

๕. สหายต้นจะเห็นด้วยกับเปรียบเทียบ คนตาบอดแผลที่พืชนใหม่ติดต่อกับแผลเก่า

๖. ผัสส

เปรียบเทียบ คนตาบอดแผลเก่า และแผลใหม่ถูกกระทบ

๗. เวทนา

เปรียบเทียบ คนตาบอดนี้รู้สึกเจ็บปวดแผลที่ถูกกระทบ

๘. ตัณหา

เปรียบเทียบ คนตาบอดมีความต้องการยามารักษาแผลนั้น

๙. อุปาทาน

เปรียบเทียบ คนตาบอดไปเอายาที่ไม่ถูกกับแผลมา

๑๐. ภว

เปรียบเทียบ คนตาบอดไปเอายาใหม่มาทาที่แผล

๑๑. ชาติ

เปรียบเทียบ คนตาบอดแผลที่ลุกลามมากขึ้นเพราะไม่ถูก

๑๒. ขรามรณะ

เปรียบเทียบ คนตาบอดแผลที่แตกเลอะเทอะ

๑๓. เหตุปัจจัย

เปรียบเทียบ รากแก้วของต้นไม้

๑๔. อารัมมณปัจจัย

เปรียบเทียบ ไม่ทำหรือเชือกอันเป็นที่ยึดเหนี่ยว ของคน

๑๕. อริปัตติปัจจัย

เปรียบเทียบ พระราชาเป็นผู้ปกครองประเทศ

๑๖. อนนตรปัจจัย

เปรียบเทียบ พระราชาโอรสองค์ที่ ๑

๑๗. สมนันตรปัจจัย

เปรียบเทียบ พระราชาโอรสองค์ที่ ๒

๑๘. สหชาติปัจจัย

เปรียบเทียบ ดวงไฟกับแสงไฟ

๑๙. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง ซึ่งอาศัยไม้ ๓ อัน

๒๐. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๑. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๒. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๓. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๔. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๕. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๖. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๗. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๘. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๒๙. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๐. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๑. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๒. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๓. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๔. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๕. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๖. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๗. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๓๘. อัญญมัญญปัจจัย

เปรียบเทียบ โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่ง

๘. นิสสัยปัจจัย เปรียบเหมือน ผืนผ้าหรือแผ่นป้ายเป็นอาศัยของ
ภาพวาดเขียน

๙. อุนิสสัยปัจจัย เปรียบเหมือน เมล็ดข้าว ที่น่าน้ำฝน ในบรรดา
ของ ๗ อย่าง คือ เมล็ดข้าวที่นา น้ำฝน พ่อครัว
หม้อข้าว ฟัน ไฟ

๑๐. ปุเรชาติปัจจัย เปรียบเหมือน พระจันทร์ พระอาทิตย์ที่เกิดก่อน
สัตว์ทั้งหลาย

๑๑. บัญชาชาติปัจจัย เปรียบเหมือน ต้นไม้ที่ปลูกไว้ก่อนเจริญขึ้นได้
โดยอาศัยน้ำฝนที่ตกลงมาที่หลัง

๑๒. อาเสวนปัจจัย เปรียบเหมือน บุคคลเรียนวิชาอย่างเดียวกัน
บ่อยๆ

๑๓. กัมมปัจจัย เปรียบเหมือน นายทหารบังคับทหารให้ทำการรบ

๑๔. วิปากปัจจัย เปรียบเหมือน ความชราที่เกิดขึ้นครั้งแรก และ
ต่อๆ มาของบุคคลทั้งหลาย

๑๕. อาหารปัจจัย เปรียบเหมือน เสื่อเรือน สำหรับค้ำจุนเรือนไว้

๑๖. อินทริยปัจจัย เปรียบเหมือน รัฐมนตรีเป็นหัวหน้าปกครองใน
กระทรวงหนึ่งๆ

๑๗. ฌานปัจจัย เปรียบเหมือน บุคคลอยู่ในที่สูง สามารถมอง
เห็นสิ่งต่างๆ ในที่ไกลๆ ได้

๑๘. มัคคปัจจัย เปรียบเหมือน หนทางให้คนเดินไปสู่ที่ต่าง ๆ
หรือเหมือนยานพาหนะที่นำผู้โดยสารให้ไปถึงที่
จุดหมายปลายทาง

๑๙. สัมปยุตตปัจจัย เปรียบเหมือน ยาชินดหนึ่งเรียกว่า จตุมธุรส
อันผสมด้วยของ ๔ อย่าง คือ น้ำมัน เนย นำนาง
น้ำผึ้ง และน้ำตาลโตนด ผสมกวนเข้ากันแล้ว
กลมกลืนกันได้สนิท มีรสเป็นอันเดียวกัน

๒๐. วิปยุตตปัจจัย เปรียบเหมือน คน ๒ คนอยู่บ้านเดียวกัน แต่ไม่เป็นญาติกัน และการอยู่หลับนอนก็ต่างคนต่างอยู่

๒๑. อิตถิปัจจัย เปรียบเหมือน แผ่นดินเป็นที่อาศัยของต้นไม้

๒๒. นัตถิปัจจัย เปรียบเหมือน แสงสว่างกับความมืด

๒๓. วิคตปัจจัย เปรียบเหมือน พระจันทร์และพระอาทิตย์ทำหน้าที่คนละอย่าง

๒๔. อวิคตปัจจัย เปรียบเหมือน น้ำในมหาสมุทรเป็นที่อาศัยของฝูงปลาและเต่าเป็นต้น

๒๑๒. ปุ. รูปที่แสดงในคัมภีรมหาปัฏฐานนี้ มีทั้งหมด คือ อะไรบ้าง และคำว่า

ก. จิตตสมุฏฐานนํ รูปานํ

ข. กกุตฺตา จ รูปานํ ได้แก่รูปชนิดไหนคืออะไรบ้าง

วิ. มี ๗ หมวด คือ

๑ จิตตขรูป ๒ ปฏิสนธิกัมมขรูป ๓ พาหิรรูป ๔ อาหารขรูป

๕ อตุขรูป ๖ อสัณฺณสตัตฺตกัมมขรูป ๗ ปวัตติกัมมสขรูป และ

ก. ได้แก่จิตตขรูป คือ รูปที่เกิดจากจิต

ข. ได้แก่กัมมขรูป คือ รูปที่เกิดจากกรรม

จบ ปุณฺนา-วิสัยฺนา ในพระคัมภีร์ ปัฏฐาน

อิมินา ปุณฺณกมฺเมน สาวโก โหมิ อนาคเต
 ยตฺถ ยตฺถ ภเว ชาโต มาตลิตฺโต ภวามิ

ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลที่เกิดจากการรวบรวม ปุณา และวิชชาในพระคัมภีร์-
ปฎิฐานนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้บุญยาริกสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในกาลข้างหน้า
และขอให้ข้าพเจ้าอย่าเป็นคนยากใจในภพต่าง ๆ ที่ยังจะต้องเกิดอยู่

อมิตต์ ยาว สาลุตต์ ปญฺญารัก ภาวามิ
ชาติสรณานิโกว เขญฺญเสฏฺฐโร นรนฺตร

ตราบใดที่ปัญญาธิกสวภาวะของข้าพเจ้ายังไม่ถึงซึ่งความสัมฤทธิ์ผล ขอให้
ข้าพเจ้าเป็นผู้เจริญ ผู้ประเสริฐ และมีปัญญาอันเป็นเครื่องระลึกชาติได้ ตลอดกาล
นิรันดร์

คเรย์ยี้ คารวี่ คัรึ มาเนย์ยี้ มานมารหึ
 วนุเทย์ยี้ วนุทนารหึ ปุเซย์ยี้ ปุชนารหึ

ขอให้ข้าพเจ้าได้เคารพ	ผู้ควรเคารพ
ขอให้ข้าพเจ้าได้นับถือ	ผู้ควรนับถือ
ขอให้ข้าพเจ้าได้กราบไหว้	ผู้ควรกราบไหว้
ขอให้ข้าพเจ้าได้บูชา	ผู้ควรบูชา

พจนานุกรม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
 เสด็จพระราชดำเนิน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มี

พระราชนิพนธ์พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พระราชนิพนธ์ พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 พจนานุกรมศัพท์ภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พิมพ์ที่ ร.พ. วาดนกิจพาณิชย์ ๘๕๕ ถนนอรุณอมรินทร์ กรุงเทพฯ
 นายช้อย เราประจาง ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๔๐

ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

	ราคา	เล่มละ	๖๐ บาท
๑. หลักสูตรพหุอักษรธรรมมิกตรี ปริจเฉทที่ ๑, ๒, ๖			
๒. ปัญหาและเฉลย ,, ,,		,,	๕๐ บาท
๓. คู่มือการศึกษาพหุอักษรธรรมมิกตรี ,, ,,		,,	๒๕ บาท
๔. หลักสูตรพหุอักษรธรรมมิกโท ปริจเฉทที่ ๓, ๗		,,	๓๐ บาท
๕. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,,		,,	๖๐ บาท
๖. หลักสูตรพหุอักษรธรรมมิกเอก (มาติกาโชติก)		,,	๕๐ บาท
๗. ปัญหาและเฉลย ,, ,,		,,	๓๐ บาท
๘. นามวิถึและรปวิถึ ปริจเฉทที่ ๔		,,	๒๕ บาท
๙. นาม-รปวิถึวินิจฉัน์		,,	๓๐ บาท
๑๐. ภูมิจดทุก เล่มที่ ๑ ปริจเฉทที่ ๕		,,	๒๕ บาท
๑๑. ,, ,, ๒ ,, ๕		,,	๒๕ บาท
๑๒. กัมมจตุกกะ เล่ม ๑ ปริจเฉทที่ ๕		,,	๓๕ บาท
๑๓. ,, ,, ๒ ,,		,,	๒๘ บาท
๑๔. ปฏิสนธิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕		,,	๒๕ บาท
๑๕. มรณปฏิตัจจุตกกะ ปริจเฉทที่ ๕		,,	๓๕ บาท
๑๖. ปัญหาและเฉลย ,, ,,		,,	๒๕ บาท
๑๗. ปฏิกิจสมุปบาทที่ปณี ปริจเฉทที่ ๘		,,	๔๐ บาท
๑๘. ปัญหาและเฉลย ,, ๘		,,	๒๕ บาท
๑๙. สมถกรรมฐานที่ปณี ปริจเฉทที่ ๕		,,	๕๐ บาท
๒๐. ปัญหาและเฉลย ,, ๕		,,	๒๕ บาท
๒๑. วิบัสสนากรรมฐานที่ปณี ปริจเฉทที่ ๕		,,	๕๐ บาท
๒๒. ปัญหาและเฉลย ปริจเฉทที่ ๕		,,	๒๕ บาท
๒๓. ธาตุคณาปกรณ์		,,	๔๕ บาท
๒๔. ปัญหาและเฉลยของธาตุคณาปกรณ์ ๒ เล่ม ๆ ละ		,,	๒๕ บาท
๒๕. ขมกปกรณ์ เล่มที่ ๑		,,	๔๐ บาท
๒๖. ,, ,, ๒ ,,		,,	๕๐ บาท
๒๗. ขมกปกรณ์ เล่ม ๓		,,	๔๕ บาท
๒๘. คัมภีร์มหาบัญญัติฐาน		,,	๘๕ บาท
๒๙. ปัญหาและเฉลยขมกปกรณ์ เล่ม ๑-๒		,,	๓๐ บาท
๓๐. ปัญหาและเฉลยในคัมภีร์มหาบัญญัติฐาน		,,	๒๕ บาท
๓๑. อภิธรรมสำหรับประชาชน ๕ ปริจเฉท เล่มเดียวจบ		,,	๑๕๕ บาท
๓๒. คู่มือสร้างทานการกุศล		,,	๖๐ บาท
๓๓. หลักสูตรอภิธรรมมิกตรี (อาจารย์ตรี) เล่มที่ ๑		,,	๓๐ บาท
๓๔. ,, ,, เล่มที่ ๒		,,	๒๕ บาท
๓๕. ,, ,, เล่มที่ ๓		,,	๒๕ บาท
๓๖. ภาพสมัยปิโยคนัยและสังคหนันย์	ราคาแผ่นละ		๑๐ บาท
๓๗. ภาพแสดงเนือความพระอภิธรรม ๕ อย่าง		,,	๑๐ บาท
๓๘. ภาพแสดงภูมิ ๓๑ (เต็ม-ซึก)		,,	๑๐ บาท
๓๙. แผนผังพุทธศาสนา		,,	๑๐ บาท
๔๐. ภาพแสดงภาจักร		,,	๑๐ บาท

ผู้สนใจเชิญติดต่อได้ที่สำนักงานอธิการมหาวิทยาลัย คณะ ๑ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ได้ทุกวัน

กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐ โทร. ๔๑๑๔๕๔๖